T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ADIYAMAN İLİNİN KALKINMASINDA ÖNCÜ SEKTÖRLER VE YEREL DİNAMİKLER

Hazırlayan: Barış AYTEKİN

Danışman: Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim-Öğretim Sınav Yönetmeliğinin
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

Malatya, 2009

ONAY SAYFASI

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitümüz Yükseklisans **öğrencisi** Barış Aytekin **tarafından** Doç. Dr. Levent Gökdemir **danışmanlığında hazırlanan** Adıyaman İlinin Kalkınmasında Öncü Sektörler ve Yerel Dinamikler **başlıklı bu çalışma, Jürimiz tarafından** İktisat **Anabilim Dalı,** Yükseklisans tezi **olarak kabul edilmiştir.**

Başkan: Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Arfakimi Aydın

Üye: Yrd. Doç. Dr. Suzan ERGÜN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…../……/2009

Prof. Dr. Mehmet TİKİCİ

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne, Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Adıyaman İlinde Öncü Sektörler ve Yerel Dinamikler" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve tezimde yararlandığım kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterildiğini belirtir, bunu onurumla doğrularım.

29.06.2009

Barış AYTEKİN

ÖNSÖZ

"Adıyaman İlinin Kalkınmasında Öncü Sektörler ve Yerel Dinamikler" isimli çalışmamda, azgelişmişlik sorunu ile karşı karşıya olan Adıyaman ilinde bu sorunun çözümlenebilmesi amacıyla yaptığım araştırmalarımı ve bunların ortaya koymuş olduğu sonuçları dile getirmeye çalıştım.

Yaptığım çalışmanın, bu noktada bir katkı sağlamış olmasını ümit ederim.

Çalışma sırasında bilimsel katkıları ile bana yardımcı olan tez danışmanım ve hocam Doç. Dr. Levent GÖKDEMİR'e en içten teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Araştırma ve eğitimim süresince yardımlarını gördüğüm, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde hocalarım Prof. Dr. Çetin DOĞAN'a, Prof. Dr. Ali Yılmaz GÜNDÜZ'e, Yrd. Doç. Dr. Nihat AKBIYIK'a ve Yrd. Doç. Dr. İrfan KALAYCI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bana birçok konuda ellerinden geleni esirgemeyen Adıyaman İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'nde VHKİ olan Seydi KÖREDE ile diğer valilik personeline en içten teşekkürlerimi sunarım.

ADIYAMAN İLİNİN KALKINMASINDA ÖNCÜ SEKTÖRLER VE YEREL DİNAMİKLER

BARIŞ AYTEKİN

ÖZET

Azgelişmişlik sorunu dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorundur. Bölgesel dengesizlikler olarak ortaya çıkan bu sorun daha alt birimlere gidildikçe artmaktadır. Bunun sonucunda birçok ekonomik ve sosyal sorun ortaya çıkarken aynı zamanda mevcut kaynakların optimal kullanılması da sağlanamamaktadır.

Bu sebeple azgelişmişlik sorununun çözümlenebilmesi için bölgesel ve daha alt birim bazında yapılacak çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve azgelişmişlik sorunu ile karşı karşıya olan Adıyaman ilinin sektörel yapısının incelenerek ilin üstün olduğu sektörlerin ortaya çıkarılması olmaktadır. Ayrıca yerel kalkınma dinamiklerinin etkilerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada, tarihsel, betimsel ve bağıntısal modeller kullanılmıştır. Araştırmada Adıyaman'ın ekonomik bir haritası çıkarılarak, ilin gelişmesinde karşılaşılan temel sorunların ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Bulgulara göre, Adıyaman'da tarım sektörü, altyapı olanaklarının geliştirilmesi ile turizm sektörü öne çıkan sektörler olmaktadır. Diğer yandan Adıyaman'da yerel kalkınma alanında örnek projelerin bulunması bir avantajdır. Ayrıca son yıllarda Adıyaman'ın ekonomik yapısında bir gelişme sözkonusudur. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sürdürülen projenin hızlı bir şekilde tamamlanması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Azgelişmişlik Sorunu, Adıyaman, Sektörel Kalkınma, Yerel Kalkınma

PRIMARY SECTORS AND LOCAL DYNAMICS IN THE DEVELOPMENT OF ADIYAMAN

Barış AYTEKİN

ABSTRACT

Underdevelopment is an important problem in Turkey as in the worldwide. Rising up as a local imbalance, this problem gets deeper as we move onto lower units. As a result, many economical and social problems occur. Meanwhile, the resources in hand couldn't be used at optimum degree.

For this reason, in order to solve the problem of underdevelopment, the studies at the basis of regional and lower units should be intensified.

The aim of this study is to examine the sectoral structure of Adıyaman, in the Southeastern Anatolia, which faces the problem of underdevelopment; to reveal the sectors the city leads and and to display the effects of the local development dynamics. In the study, historical, descriptive and correlational methods are used. During the study, an economical map of Adıyaman is used and the main problems which the city faces in the process of development are tried to be revealed.

In the light of the findings, with the help of improving basic facilities, the agriculture and turism are the sectors standing out most. Moreover, having the sample projects in the field of local development is an advantage for Adıyaman. In addition, there is a noteworthy development in the economical structure of Adıyaman in recent years. However, the project being carried out in Southeastern Anatolia should be completed as soon as possible.

Key Words: The Problem of Underdevelopment, Adıyaman, Sectoral Development, Local development.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ONUR SÖZÜ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER.....	iv
ABSTRACT AND KEYWORDS.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÇİZELGELER DİZELGESİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZELGESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	4
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	4
ARAŞTIRMANIN AMACI VE DENENCESİ.....	5
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
ADIYAMAN İLİ VE AZGELİŞMİŞLİK SORUNU	6
1.1 AZGELİŞMİŞLİK SORUNU VE BÖLGESEL GÖSTERGELER.....	6
1.1.1 Azgelişmişlik Sorunu ve Sebepleri.....	7
1.1.2 Türkiye'de Bölgesel Göstergeler	9
1.2 ADIYAMAN İLİNİN GELİŞMİŞLİK GÖSTERGELERİ	11
1.2.1 Nüfus ve Şehirleşme Göstergeleri	12
1.2.2 Üretim Yapısı ve Doğal Kaynaklar	15
1.2.3 Ulaşım ve Sanayi Altyapı Durumu	18
1.2.4 Sosyal ve Refah Göstergeleri.....	21
1.2.5 Kırsal Yapı.....	25
1.3 KALKINMA ÇABALARI.....	26
1.3.1 Kalkınmanın Önemi.....	26
1.3.2 Fiziki Kalkınma.....	28
1.3.3 Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Kalkınma.....	28
1.3.4 Siyasi Kalkınma ve Kamu Yönetiminin Rolü.....	29
1.3.5 Kalkınmanın Aktörleri ve Yerel Kalkınma Yaklaşımı.....	31
1.4 ADIYAMAN İLİNİN GELİŞME AŞAMALARI.....	33
1.4.1 Geçmiş Dönemler.....	34
1.4.2 İl Olma	35
1.4.3 İlk Sanayileşme Hareketi.....	35
1.4.4 GAP İle Gelen Canlanma.....	36
İKİNCİ BÖLÜM	
ADIYAMAN İLİNİN SEKTÖREL YAPISI VE GAP'IN ETKİLERİ	38
2.1 TARIM SEKTÖRÜ.....	38
2.1.1 Bitkisel Üretim.....	39
2.1.1.1 Tarla Kullanım Biçimi	39
2.1.1.2 Meyve Üretimi	42
2.1.1.3 Sebze Üretimi.....	42

2.1.2 Hayvancılık Faaliyetleri……	43
2.2 SANAYİ SEKTÖRÜ……	46
2.2.1 Sanayi Sektörünün Genel Yapısı ……..	46
2.2.2 Tekstil Sektörü ……..	48
2.2.3 Gıda Sanayi Sektörü ……..	50
2.2.4 Madencilik ve Taşocağı Sektörü ……	52
2.2.5 Genel İmalat Sanayi Sektörü……..	53
2.3 HİZMETLER SEKTÖRÜ……	54
2.3.1 Hizmetler Sektörünün Önemi ……	54
2.3.2 Kamu Hizmetleri ……	55
2.3.3 İnşaat ve Konut Sahipliği……	55
2.3.4 Ulaştırma ve Haberleşme……	55
2.3.5 Ticaret ve Turizm……	56
2.4 GAP'IN ADIYAMAN İLİNE ETKİLERİ …….	57
2.4.1 GAP'ın Önemi ……..	58
2.4.2 GAP'ın Adıyaman İline Etkileri ……	59
2.4.3 GAP'ın Finansmanı ……	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YEREL DİNAMİKLERLE KALKINMA ARAYIŞI …….	63
3.1 YEREL KALKINMA KAVRAMININ ÖNEMİ …….	63
3.1.1 Yerel Kalkınma Kavramı……	63
3.1.2 Yerel Kalkınma Araçları ……	65
3.1.3 Yerel Kalkınmanın Aktörleri……..	67
3.2 YEREL KALKINMA KONUSUNDA BAŞARI KOŞULLARI ……	68
3.2.1 İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Göç Sorunu……	68
3.2.2 Sivil Toplum Kuruşlarının Gelişmiş Olmasının Önemi……	69
3.2.3 Sermaye Birikiminin Sağlanması ……..	70
3.2.3 Bu Konuda Marka Oluşturmanın Önemi ……	70
3.2.3 Girişimcilik Faktörünün Önemi ……	70
3.2.3 Bu Konuda Örnek Modellerin Oluşturulması ……	70
3.2.3 Strateji Geliştirmenin Önemi ……..	71
3.3 ADIYAMAN İLİNDE YEREL AKTÖRLERİN YAPISI …….	71
3.3.1 Kırsal Düzey……	71
3.3.2 Yerel Yönetimler ……	71
3.3.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu ……	72
3.3.4 Adıyaman Üniversitesi ……	73
3.4 ADIYAMAN İLİNDE YEREL KALKINMA UYGULAMA ÖRNEKLERİ ……	74
3.4.1 Tekstil Sektöründe Kümelenme Modeli ……	74
3.4.2 AB Projeleri Uygulamaları ……	75
3.4.3 Kent Konseyi Çalışmaları ……..	79
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
DEĞERLENDİRME……	81
4.1 ADIYAMAN İLİNİN GENEL GELİŞME ANALİZİ……	81
4.1.1 1990'lı Yıllardaki Gelişme Durumu ……..	82

4.1.2 2000'li Yıllardaki Gelişme Durumu ……..	83
4.1.2.1 Kamu Yatırımları Bakımından Değerlendirme ……	83
4.1.2.2 Teşviklerin Önemi……	86
4.1.2.3 İhracatta Gelişmeler……...	87
4.1.2.4 Elektrik Tüketimi……...	88
4.1.2.5 Vergi Miktarı ……	88
4.1.2.6 Diğer Gelişmeler……	89
4.1.3 Temel Sektörler Arasındaki İlişkiler……..	89
4.2 ADIYAMAN İLİNİN KALKINMA OLANAKLARI ……	93
4.2.1 Tarım Sektörünün İlin Kalkınmasındaki Rolü……	93
4.2.1.1 Bitkisel Üretim Faaliyet Yapısı Analizi……	94
4.2.1.1.1 Endüstri Ürünleri Analizi ……..	95
4.2.1.1.2 Meyve ve Sebzecilik……	96
4.2.1.1.3 Tahıllar ve Baklagiller……	97
4.2.1.2 Hayvansal Üretim Faaliyetlerinin Durumu……	97
4.2.1.3 Tarım Sektörünün Gelişme Bileşenleri ……	98
4.2.2 Sanayi Sektörünün Geliştirilmesi İhtiyacı ……	101
4.2.2.1 Sanayi Alt Sektörlerinin Analizi ……...	102
4.2.2.2 Sanayi Sektörünün Gelişme Bileşenleri ……	105
4.2.3 Hizmetler Sektörünün Kalkınmadaki Rolü……	107
4.2.3.1 Hizmetler Sektörünün Gelişme Bileşenleri……	108
4.2.3.2 Hizmetler Sektöründe Turizmin Öncü Rolü ……	108
4.2.3.3 Hizmetler Sektöründe Diğer Alt Sektörlerin Katkıları ……	111
4.2.4 Adıyaman İlinde Yerel Kalkınma Olanakları ……	112
4.2.4.1 Örnek Projelerin Bulunabilirliği……	113
4.2.4.2 Aktörler Arasında İşbirliğinin Sağlanması ve Sivil İnisiyatifin Yeterliliği ….....	115
4.2.4.3 Eksik ve Sağlıksız Veri Sorunu……	116
4.2.4.4 Finansman Eksikliği ……..	116
4.2.4.5 Marka Oluşturulması Konusunda Zorluklar……..	116
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME……	117
KAYNAKÇA……	124

ÇİZELGELER (TABLOLAR) LİSTESİ

Tablo 1	:	Seçilmiş Bazı Ülkelerin Varyasyon Katsayıları	8
Tablo 2	:	Türkiye'de Bazı Bölgelerin Seçilmiş Yıllar İtibariyle Tesis Sayısı, Katma Değer ve İstihdam Yüzdeleri	10
Tablo 3	:	Adıyaman İli ve Bölge İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (1996–2003)	11
Tablo 4	:	Adıyaman Şehir ve Köy Nüfusu (2007))	12
Tablo 5	:	GAP İlleri Nüfus ve Şehirleşme Oranları	12
Tablo 6	:	Seçilmiş Bazı Yıllarda Adıyaman İlinin Ülke Nüfus Oranları	13
Tablo 7	:	Adıyaman İli ve Türkiye Şehirleşme Oranları ve Değişimi	13
Tablo 8	:	Türkiye, GAP Bölgesi ve Adıyaman'da İstihdamın Dağılımı (2000 Yılı)	15
Tablo 9	:	2005 Yılında Adıyaman İli'nde Genel Arazi Kullanımı	16
Tablo 10	:	TCK Asfalt Yol Oranı	19
Tablo 11	:	Adıyaman, Besni ve Gölbaşı İlçeleri Organize Sanayi Bölgeleri Gelişimi	20
Tablo 12	:	Adıyaman, Besni,Gölbaşı ve Kahta İlçeleri Küçük Sanayi Siteleri	20
Tablo 13	:	Başlıca Eğitim Göstergeleri	22
Tablo 14	:	Başlıca Eğitim Göstergelerinin Ülke Ortalamaları ile Karşılaştırılması	22
Tablo 15	:	Başlıca Sağlık Göstergeleri	23
Tablo 16	:	Başlıca Sağlık Göstergelerinin Ülke Ortalamaları ile Karşılaştırılması	23
Tablo 17	:	On Bin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtları Sayısı	24
Tablo 18	:	On Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	24

Tablo 19	:	Adıyaman İli İçin Bazı Sosyo-Ekonomik Göstergeler	24
Tablo 20	:	2005-2007 Döneminde Adıyaman İli,GAP Bölgesi ve Türkiye Genelinde Köydes Çalışmaları Sebebiyle Aktarılan Ödenekler ve Ülke Oranları	26
Tablo 21	:	Kalkınmanın Sınıflandırılması ve Aktörleri	27
Tablo 22	:	Geleneksel Yaklaşım İle Yerel Kalkınma Yaklaşımı Arasındaki Farklar	33
Tablo 23	:	Adıyaman İli Tarım Arazisinin Tarla Kullanım Şekli (2007)	39
Tablo 24	:	Tütün Bitkisinin Dönemler İtibariye Üretimi (Ton)	41
Tablo 25	:	Pamuk Bitkisinin Dönemler İtibariye Üretimi (Ton)	41
Tablo 26	:	Adıyaman İli Tarım Arazisinin Meyve Kullanım Şekli (2007)	42
Tablo 27	:	Adıyaman İli Toplam Tarım Arazisinin Sebze Kullanım Şekli (2007)	43
Tablo 28	:	Adıyaman İli'nde Seracılığın Yapısına Göre Dağılımı	43
Tablo 29	:	Adıyaman İli, GAP Bölgesi Hayvancılık Faaliyetleri ve Ülke Oranları (2005)	44
Tablo 30	:	Adıyaman İli'nin 1990-2008 Yıllarına Ait Hayvan Varlıkları	44
Tablo 31	:	İl Ekonomisinin Seçilmiş Bazı Yıllara Göre Önemli Sektörler İtibariyle İşletme Sayısı Ve İstihdam Verileri	47
Tablo 32	:	Adıyaman İli Önemli Sanayi Alt Sektörlerinde İşletmelerin Tesis ve İstihdam Sayıları ile Yaklaşık Yüzdeleri (2009)	47
Tablo 33	:	Tekstil Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı	49
Tablo 34	:	Tekstil Alt Sektörlerinin İşletme Kapasiteleri ve İstihdam Sayıları	49
Tablo 35	:	İl Ekonomisinin Gıda Sanayisinde İşletmelerin Kapasiteleri ve İstihdam Sayıları (2006)	51
Tablo 36	:	Gıda Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı	52
Tablo 37	:	İl Ekonomisinin Madencilik ve Taşocağı Sektöründe Üretim Alanlarına göre İşletmelerin Üretimleri, Kapasiteleri, KKO'ları ve İstihdam Sayıları (2007)	52
Tablo 38	:	İl Ekonomisinin Petrol Ürünleri Alt Sektöründe Üretim Alanlarına Göre İşletmelerin Üretimleri, Kapasiteleri, KKO'ları ve İstihdam Sayıları (2007)	52
Tablo 39	:	Madencilik Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı	53

Tablo 40	:	İl Ekonomisinin Genel İmalat Alt Sanayi Sektörlerinde Üretim Alanlarına Göre İşletmelerin Kapasiteleri, KKO'ları ve İstihdam Sayıları (2007)	53
Tablo 41	:	Genel İmalat Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı	54
Tablo 42	:	Yıllar İtibariyle Hizmetler Alt Sektörlerinin İl Hasılası İçindeki Oranları	55
Tablo 43	:	Adıyaman İlinin Yapımı Devam Eden Önemli Karayolu Projeleri	56
Tablo 44	:	Kalkınma Yaklaşımında 1970-1990 ve 1990 Sonrası Dönemlerinde Bakış Açıları	65
Tablo 45	:	Yerel Yapı Bileşenleri	67
Tablo 46	:	Sivil Toplum Örgütleri Sayısı ve Üye Sayısı	72
Tablo 47	:	Adıyaman Üniversitesinin Gelişme Dinamikleri	73
Tablo 48	:	1990-2000 Döneminde Kişi Başına Düşen Gelir Bakımından Adıyaman İlinin GAP ile Ülke Ortalamaları ve GAP'ın Türkiye Ortalaması Oranları	82
Tablo 49	:	Adıyaman İli ve Türkiye 1999–2002 Yıllarına Ait Yatırımlar ve İlin Ülke Oranı Değişimleri	84
Tablo 50	:	Adıyaman İli ve Türkiye 2003-2007 Yıllarına Ait Yatırımlar ve İlin Ülke Oranı Değişimleri	86
Tablo 51	:	2002–2006 Yılları Arası Yatırım Teşvikleri (Milyon YTL)	87
Tablo 52	:	Kişi Başına İhracat Miktarı ve Değişmesi	87
Tablo 53	:	Kişi Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketim Miktarı ve Değişmesi	88
Tablo 54	:	Kişi Başına Vergi Miktarı ve Değişimi	88
Tablo 55	:	Adıyaman İli'nde (1980-2000) Döneminde Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus ve Toplam istihdam içindeki Oranlar	90
Tablo 56	:	Adıyaman İlinde 2002-2007 Döneminde Kamu Yatırımları	91
Tablo 57	:	İl Ekonomisinin Seçilmiş Bazı Yıllara Göre Önemli Sektörler İtibariyle İşletme Sayısı Ve İstihdam Verileri	92
Tablo 58	:	Adıyaman İlinde Bitkisel ve Hayvansal Üretimden Elde edilen Gelirlerin Karşılaştırılması (1000 TL)	94
Tablo 59	:	Adıyaman İlinde Önemli Tarımsal Ürünlerin Tarımsal Gelir İçindeki	94

		Paylarının Bölge ve Türkiye Ortalamalarına Göre Karşılaştırılması	
Tablo 60	:	Adıyaman İli'nde 2004 ve 2006 yıllarında Tütün Üretimi	96
Tablo 61	:	Adıyaman İli'nde Hayvansal Üretiminin Türkiye ve GAP'ta Oransal Dağılımı	97
Tablo 62	:	Adıyaman İlinde Tarımsal Gelişme Bileşenlerinin Durumu	99
Tablo 63	:	İmalat ve Madencilik Alt Sektörlerinin İl Hasılası İçindeki Payları	102
Tablo 64	:	Adıyaman İlinde Sanayi Sektörünün Temel Gelişme Bileşenlerinin Durumu	105
Tablo 65	:	Adıyaman İlinde Hizmetler Sektörünün Gelişme Bileşenlerinin Durumu	108
Tablo 66	:	Dönemler İtibariyle Toplam Turist Sayısı ve Yıllık Ortalaması	109
Tablo 67	:	Turizmde Adıyaman İl Merkezi ve Kahta İlçesinde Konaklama Tesislerinde Ortalama Kalış Süreleri ve Tesislerin Doluluk Oranları (2007)	110
Tablo 68	:	Banka Şubesi Sayısı ve Değişimi	112
Tablo 69	:	Kişi Başına Banka Mevduatı ve Değişimi	112
Tablo 70	:	Adıyaman İlinde Yerel Kalkınma Konusunda Avantajlar ve Dezavantajlar	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	:	Adıyaman İlinde Tarımsal Hasılanın Önemli Unsurları Olan Bitkilerin Yıllara Göre Üretim Miktarları	40
Şekil 2	:	1990-2000 Döneminde Kişi Başına Düşen Gelir Bakımından Adıyaman İlinin GAP ile Ülke Ortalamaları ve GAP'ın Türkiye Ortalaması Oranları	83
Şekil 3	:	Temel Sektörlerin İl Üretimindeki Paylarının Değişimi	89
Şekil 4	:	Sanayi Alt Sektörlerinin İstihdam Sayılarının Yıllar İçinde Değişimi	103
Şekil 5	:	Sanayi Alt Sektörlerinin İşletme Sayılarının Yıllar İçinde Yüzde Değişimi	104

KISALTMALAR DİZELGESİ

ATEM	Adıyaman Tekstil Merkezi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
GAP	Güney Doğu Anadolu Bölgesi
GSBH	Gayri Safi Bölge Hasılası
GSİS	Genel Sanayi İşyerleri Sayımı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
HES	Hidro elektrik santralı
KKO	Kapasite Kullanım Oranları
KOİ	Kamu ortaklığı İdaresi
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
MÖ	Milattan Önce
MPM	Milli Prodüktivite Merkezi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TKB	Türkiye Kalkınma Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Adıyaman ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı kesiminde, Orta Fırat Havza'sında, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinin kesiştiği bir alanda bulunmaktadır. Adıyaman ili geçmişte önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması yanında özellikle dünya kültür mirasında yer alan Nemrut Dağı ile önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Diğer yandan, günümüzün vazgeçilmezi olan petrol üretimi bakımından ülke içinde önemli bir yere sahip olurken, ekonomik olarak değişik şekilde değerlendirebilme olanaklarını taşıyan Türkiye'nin en büyük barajı olan Atatürk Barajı ile büyük bir yapay gölün kenarındadır. Ancak tüm bu zenginliklerin içinde sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından son sıralarda yer alması çelişkili bir durum sergilemektedir.

Adıyaman ili, DPT'nin yapmış olduğu "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre 2003 yılında 81 il içinde 65.sırada yer alırken, TÜİK'in illere göre GSYİH'nın dağılımına ilişkin yayınladığı istatistiklere göre 2000 yılında sabit fiyatlarla 1.198 Dolar olan kişi başına düşen geliri ile, Türkiye ortalamasının yaklaşık %43'ü düzeyinde bulunmaktadır.

Yıllardır kendi içine kapalı, ticaretin az geliştiği sadece tarımsal üretimin tek geçim kaynağı olduğu Adıyaman ili, GAP'ın etkisinin hissedilmesiyle sanayisinde başlayan canlılık ve daha sonra 1990'lı yıllarda tekstil sektörünün büyük atılımı ile önemli bir değişim sürecine girmiştir. Tekstil sektörü son yıllarda il ekonomisinde sanayi istihdamında %63, işyeri sayısında %45 ve ihracatın tamamına yakınına sahip olması dolayısıyla ilin lokomotif sektörü haline gelmiştir.

Ancak tekstil sektörünün rekabet bakımından şartlarının zor olması dönem dönem sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan tekstil sektöründe son yıllarda yaşanan gelişmeye rağmen il ekonomisinde tarım sektörü özellikle istihdam bakımından ağırlıklı sektördür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplam nüfus içinde kırsal kesim nüfus oranı en yüksek olan Adıyaman ilinde, tarım sektörü yüksek bir nüfus barındırmasına rağmen bu sektörün il hasılasındaki katma değeri çok düşük kalmaktadır. Verimsizlik ve gizli işsizliğin yüksek olmasına yol açan bu durumun sebepleri başta sulama yetersizliği olmak üzere diğer yapısal sorunlar olmaktadır. Bu durum aynı zamanda Adıyaman ilinde kişi başına düşen gelirin Türkiye ortalamasının yarısından az olması yanında ayrıca il içinde dengesiz dağılmasına da yol açmaktadır.

Çünkü tarım sektöründe çalışanlar 2001 yılı TÜİK araştırması sonuçlarına göre toplam işgücü içinde %70 gibi büyük bir ağırlığa sahip olmasına rağmen il üretimi içinde ise yalnızca %25 paya sahiptir. Bu aynı zamanda il nüfusunun yaklaşık dörtte üçünün toplam gelirden dörtte bir pay aldığı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla ülke ortalamasına göre 2000 yılı başlarında 2 kat olan fark aslında tarımsal kesimde dolayısıyla nüfusun dörtte üçünde 6 kata ulaşmaktadır.

Bu durum Adıyaman ilinin azgelişmişlik sorunu ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Azgelişmişlik sorunu günümüzde geçmiş dönemlerden belki daha fazla önemli olmaktadır. Çünkü daha önceki dönemlerde gelişmişlik farkları günümüzde olduğu kadar fazla değildi. Dünya toplamında üretim ve gelirde özellikle son yüzyılda oldukça büyük artışlar yaşanmış olmasına rağmen bu üretim ve gelirin paylaşımı ülkeler arasında orantılı olmamış, dünyanın belli merkezleri büyük refah olanaklarına sahip olurken çok büyük bir kesim ise birçok sosyo-ekonomik sorun içinde yaşamaktadır.

Diğer yandan bu sorunların azaltılması amacıyla ülkeler birçok çalışma da yapmaktadır. Ülkemizde bölgesel kalkınma çabası olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yürütülen "Güneydoğu Anadolu Projesi" kısaca GAP önem taşımaktadır. GAP bölge illerinde olumlu sonuçlar ortaya çıkarmasına rağmen Adıyaman ilinde bu olumlu sonuçları yanında bazı olumsuz durumlara da yol açmıştır. Atatürk Barajı'nın yapılması sonucunda Adıyaman ilinin verimli topraklarının önemli bir kısmı sular altında kalırken bunun yanında ulaşım olanakları bakımından gelişmemiş olan Adıyaman ilinin çevre illerle ulaşımı daha da zorlaşmıştır.

Ancak yaşanan zorluklara rağmen son yıllarda bazı olumlu değişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Adıyaman ili 2006 yılında açılan Adıyaman Üniversitesi ile bir değişim hareketini başlatabilme imkanı yanında özellikle tekstil sektörü ile başlayan tarımsal yapıdan sanayi yapısına dönüşümün diğer sektörlerde de geliştirilebilmesi konusunda önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle uzun yıllardır devam eden GAP'ın tamamlanabilmesi çok olumlu sonuçlara yol açacaktır. Adıyaman ilinin bu anlamda kalkınma arayışı küçük ölçekli bir ekonominin kabuğunu kırarak tarım kentinden sanayi kentine dönüşme mücadelesi olmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; azgelişmişlik sorunu ve Adıyaman ilinin azgelişmiş yapısı, ilin gelişme aşamaları ve azgelişmişliği aşmak için kalkınma yaklaşımları konularında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Adıyaman ili ile Güneydoğu Anadolu

Bölgesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi incelenerek azgelişmişliğin nedenleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, ilin temel sektörleri incelenerek sektörel sorunlar ve GAP Projesi'nin önemi değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yerel kalkınma dinamiklerinin yapısı ve Adıyaman ilinde bu konuda gerçekleştirilen örnek projeler incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, Adıyaman'ın dönemsel gelişme analizi yapılarak ilin yerel kalkınma olanakları ve sektörel kalkınma konusunda hangi sektörlerde yoğunlaşmaya gidilmesi gerektiği irdelenmiştir.

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Dünyada ülkeler arasında önemli derecede gelişmişlik farklılıkları söz konusu olmasının yanında, ülkelerin kendi içinde de dengesizliklerin var olması, gelişmişlik farkının daha alt birimlere gidildikçe katlanarak daha fazla artmasına, toplam refahın çok dengesiz dağılmasına ve birçok ekonomik ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Diğer yandan bu sorunların yol açtığı maliyetler daha önceden atılması gereken adımlar için gereken miktardan da oldukça fazla olmaktadır. Sonuçta optimum toplumsal fayda sağlanamamaktadır.

Bu sebeple bu farklılıkları azaltmak için bölgesel ve daha alt birim bazında yapılacak çalışmaların artırılması gerekmektedir. Ülkemizde hazırlanan kalkınma planlarının bu sorunun çözümlenmesinde yetersiz kaldığı görülmüştür. Daha çok sektörel düzeyde bir eşgüdümü sağlayarak kalkınma amacı taşıyan bu planların bu amacını gerçekleştirmede başarısız olması yanında, azgelişmiş bölgelerin kalkınmasında önemli bir rolü olamamış, bu sorunu çözmek amacı taşıyan bölgesel planlar da büyük ölçüde kaynak yetersizliği nedeniyle, projelerin uzun yıllar devam etmesine yol açarak hedeflenen amaçlar tam olarak gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan il ölçeğinde yapılan çalışmaların ise hem yetersiz hem planlama yönü zayıf kalmaktadır.

Adıyaman ili de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olup birçok önemli zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, kişi başına düşen gelir ve başka parametreler bakımından ülkemizde iller arasında uzun yıllardır son sıralarda yer almıştır.

Adıyaman ilinin azgelişmişlikten kurtulması için ilin öne çıkan sektörlerinin incelenerek uygun yatırım alanlarının belirlenmesi ve yerel kalkınma dinamiklerinin harekete geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu sebeple yapılacak çalışma Adıyaman ilinin kalkınması için yapılması gerekenler konusunda bir öneri sunması yanında ayrıca Türkiye'de az gelişmiş bölgelerin sorunlarının çözümünde örnek bir model sağlama amacı da taşımaktadır. Ayrıca il düzeyinde kalkınma konusuna da dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Diğer yandan bazı illerimizde hazırlanmış olmasına rağmen, Adıyaman ilinde henüz

gerçekleştirilmemiş olan "İl Gelişme Planı'nın hazırlanmasına yardımcı olması beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE DENENCESİ

Adıyaman ilinin kalkınmasında; ilin kaynak yapısı dikkate alınarak güçlü ve göreli üstün olduğu sektörlerin belirlenerek ilin kalkınmasında oynayacakları rolün incelenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

"Adıyaman ilinin Kalkınmasında Öncü Sektörler ve Yerel Dinamikler" başlıklı bu çalışma; "Azgelişmiş illerde yerel kalkınma dinamiklerinin harekete geçirilmesi yanında ilin gelişmesinde rol oynayacak öncü sektörlerin belirlenip bu sektörlerde yoğunlaşmaya gidilmesinin, ilin ekonomik ve ekonomi dışı sorunlarının çözümlenmesinde önemli rol oynayacağı" denencesini öne sürmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Adıyaman ilinin ekonomik bir haritası çıkarılarak, sosyo-ekonomik gelişmesindeki aşamaların belirlenmesine, göreli üstünlüklere sahip alanlarının tespitine ve ilin gelişmesinde karşılaşılan temel sorunların ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için tarihsel, betimsel ve bağıntısal modeller kullanılmış olup, konu ile ilgili olarak yayınlanmış her türlü kitap, makale, inceleme, çeviri, istatistik bilgi, rapor, gazete ve dergi yazısı ile sanal ortamdaki her türlü veri incelenmiş ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ADIYAMAN İLİ VE AZGELİŞMİŞLİK SORUNU

Adıyaman ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin doğusunda bulunmakta olup toprakları Güneydoğu, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinin üçüne de girmekte olup; kuzeyinde Malatya, doğusunda Diyarbakır, batısında Kahramanmaraş ve güneyinde Gaziantep ve Şanlıurfa illerine komşudur. Bu illerden Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş ili olurken ayrıca Türkiye'de önemli bir kutuptur. Malatya ve Kahramanmaraş orta düzeyde gelişme düzeyine sahipken Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri de 4.Alt bölge gelişme sıralamasında yer almaktadır. Adıyaman ili 2007 nüfus sayımında 582 bin nüfusu ile ülke nüfusunun yaklaşık binde 8'ine sahipken yüzölçümü olarak ta yakın bir orana sahiptir.

Adıyaman ili gibi bulunduğu bölge olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi de azgelişmişlik sorunu ile karşı karşıyadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi geçmişte Anadolu'yu Suriye ve Kuzey Mezopotamya'ya bağlayan ticaret yollarının üzerinde yer alıp sık yerleşmelere konu olmuştur. Nitekim çok eski dönemlerden beri kullanılmış olan bu ticaret yolları üzerinde sürekli yerleşim gösteren irili ufaklı köylerin varlığı bunu kanıtlamaktadır. Özellikle kültür turizmi bakımından büyük olanaklara sahip olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi GAP ile tarımsal üretim miktarını artırma ve sanayisini geliştirme olanakları ile de üç ana sektörde de yüksek büyüme oranlarına sahip olabilecektir. Özellikle Gaziantep ili girişimcilik faktörü bakımından örnek illerimizden biri olmuştur.

Ancak Türkiye nüfusunun yaklaşık %10'unu barındıran bölgenin toplam ülke hasılana katkısı ise yalnızca %5 düzeyinde kalmaktadır. Dolayısıyla kişi başına düşen gelir Türkiye ortalamasının yarısı düzeyinde olmaktadır. Adıyaman ili de sahip olduğu zenginliklerini değerlendirmeyi beklemektedir.

1.1 Azgelişmişlik Sorunu ve Bölgesel Göstergeler

Dünyada gelişmiş ülkeler dahil olmak üzere; her ülkede değişik boyutlarda bölgelerarası gelişmişlik farklıkları bulunmaktadır.

1.1.1 Azgelişmişlik Sorunu ve Sebepleri

Gerek büyüme, gelişme ve kalkınma gibi kavramların, gerekse gelişmekte olan, azgelişmiş, gelişmemiş, yoksul, geri kalmış gibi deyim ya da nitelemelerin açık ve tek anlamlı olarak tanımlanamadıkları bilinmektedir. Azgelişmişlik kavramı genel olarak kişi başına düşen milli gelirden, kırsal nüfus oranına, sanayi üretiminden, enerji kullanımına, okur-yazarlık oranından, sağlık-eğitim harcamalarına kadar pek çok şeyi baz alınarak yapılan karşılaştırmalara göre daha olumsuz durumda olanı ifade etmektedir.

Azgelişmiş bölgeyi ise, gelişme potansiyelini kaybetmiş veya gelişme avantajları olmayan bölge olarak tanımlayabiliriz. Üretim, tüketim ve bölüşümdeki dengesizlikler iktisadi dengesizlikle ifade edilirken, insanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıkları da kapsayan sosyal ve kültürel dengesizlikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgesel dengesizlikler bu dengesizliklerin yoğun olduğu bölgelerdir (Gündüz, 2006.14).

Azgelişmiş bölge belirli bir süre içinde sosyal ve ekonomik göstergeler açısından başka bölgelerle karşılaştırdığında iktisadi avantajlarının bulunmaması ile dikkat çekmektedir. Diğer yandan gelişme halindeki az gelişmiş yer ile potansiyel bakımdan az gelişmiş yer ayrımı da yapılabilmektedir. Birincisi gelir seviyesi itibariyle ülke ortalamasının altındadır ancak gelişme hızı bakımından ülke ortalamasından yüksek olduğundan bu tür yerlerin gelişme potansiyeli vardır bunun için de potansiyelinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. İkincisi ise gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgedir. Bu tür bölgelerin kişi başına düşen geliri ülke ortalamasının üstünde olanına da rastlanabilir ancak gelişme hızı ülke ortalamasından düşük olduğu için gittikçe bu bölgeler refah içindeki durumlarını kaybedeceklerdir (Erkal, 1990: 22) .

Azgelişmiş bölgelerin temel özellikleri olarak faktörlerin verimliliğinin zayıf ve faktör dağılımının bozuk olması yanında ekonomik yapının tarım ağırlıklı olması; Altyapı yatırımlarının zayıf olması; Teknolojik yetersizlik; Yüksek nüfus artışı ve gelir dağılımının bozuk olması; Dışarıya göç sorunu; Eğitim, sağlık sosyal olanaklarının düşük olması gibi bir çok olumsuz faktör öne çıkmaktadır (Gündüz, 2006.12).

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının belirlenmesinde, bölgeler ve alt bölgeler itibariyle GSYİH'nin varyasyon katsayıları yaygın olarak kullanılmaktadır. Katsayının küçük olması gelişmişlik farklılıklarının yani sapmanın az olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki tabloda bazı ülkelerin verilerine göre ülkelerinin varyasyon katsayılarında büyük

farklılıklar söz konusudur. Bölgelerarası gelişmişlik farkı yüksek olan ülkeler Meksika, Birleşik Krallık, Fransa ve Türkiye olarak sıralanırken, bölgeler arası gelişmişlik farkı düşük olan ülkeler ise İsveç, İsviçre, Avustralya, Kanada, Hollanda, Yunanistan ve ABD'dir.

Tablo 1: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Varyasyon Katsayıları

Ülkeler	Varyasyon Katsayıları	Ülkeler	Varyasyon Katsayıları	Ülkeler	Varyasyon Katsayıları
Meksika	0,56	Macaristan	0,36	Almanya	0,26
Fransa	0,45	Portekiz	0,32	ABD	0,20
Birleşik	0,46	Japonya	0,30	Yunanistan	0,13
Türkiye	0,43	OECD	0,31	İsveç	0,11

Kaynak: TUSİAD, 2005: 32

Tabloda görüleceği gibi 2001 yılında Türkiye için coğrafi bölgeler itibariyle varyasyon katsayısı 0,43 olarak hesaplanmıştır. Bu değer OECD ortalamalarına göre oldukça yüksektir. Ayrıca Fransa, İngiltere gibi bazı gelişmiş ülkelerde ortalamanın Türkiye'den yüksek olması dikkat çekicidir. Bu durum bölgesel kalkınmanın gelişmiş ülkelerde bile önemini koruduğunu göstermektedir. Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının OECD ortalamasına (0,31) yakınsaması için; 2001–2013 döneminde 2001 yılı kişi başı GSYIH değeri 1.500 Doların altındaki bölgelerin yıllık ortalama büyüme hızlarının %8,5; 1.500 Doların üzerindeki bölgelerin ise yıllık ortalama büyüme hızlarının %5,5 olması halinde gerçekleşebileceği hesaplanmıştır. Diğer bir ifadeyle en geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelere oranla %35 daha hızlı büyümesi gerekmektedir. Ancak bu öngörü iyimser bir tahmin olup, Türkiye'nin daha uzun bir süreçte OECD ortalamasına yakınsaması mümkün görülmektedir. Öte yandan, Türkiye'nin AB üye ve aday ülkeleri ile karşılaştırıldığında satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH'sinin AB ortalamasının %30'unda kaldığı görülmektedir. Türkiye'de 2000 yılı itibariyle satın alma gücü paritesine göre GSYİH AB-25=100 olarak kabul edildiğinde en gelişmiş bölge (Kocaeli Bölgesi=53) ile en geri kalmış bölge (Van Bölgesi=10) arasında 5.3 kat fark bulunmaktadır (TUSİAD, 2005: 32).

Diğer yandan azgelişmişlik olayının en önemli özelliklerinden biri sorunun karmaşıklığıdır. Sosyolojik ekonomik, psikolojik, kültürel ve politik özelliklerin çokluğu birbirleri ile karşılıklı bağlantıları ve birbirlerine karşılıklı etkileri ise çok önemli diğer sorunlardır. Azgelişmişliğin yalın gözlemlerle ve mantıkla saptanan bu özelliklerinin bir kısmı nedensel özellikler bir kısmı ise sonuçsal özelliklerdir. Bunların bazılarının nedensel bazılarının sonuçsal olduğu saptanabilirken bazıları için bu olanaklı değildir. Azgelişmişlik sorununun çözümünü bu denli zorlaştıran şey bu durumun nedenlerinin bir türlü saptanamamasıdır (Sevindirici, 1999: 5-6).

Bu bölgelerde üretim-gelir-tasarruf kısır döngüsü söz konusu olup bu yapının kırılma noktası çok önemli olmaktadır. Üretim verimsiz ve yetersiz olduğundan gelir ve tasarruf az olurken ortalama tüketim eğilimi yüksek olup az olan tasarrufların da yığışım alışkanlığı ve kapital kullanımının kötü olması sebebiyle yatırımlara yönlendirilmesi zor olmaktadır. Ekonominin tümüyle moneterize olmamış olması yanında dış ticaretin azlığı sebebiyle içe kapanık bir üretim yapısı söz konusu iken, kişi başına düşük imalat sanayisi katma değeri ile sanayileşme sınırlıdır. Sermaye sorunu ile birlikte yenileyici girişim burada çok önemlidir. Girişimci sınıfın yetersizliği ve işgücünün düşük vasıfta olması yanında ekonomide gizli işsizlik yaygın olurken, AR-GE payı düşük kalmaktadır.

Azgelişmiş ekonomilerde ayrıca yerel ve sektörel olduğu kadar sosyal ve politik açıdan da bütünleşme sorunu vardır. Mal ve faktör hareketleri altyapı donatımının yetersizliğine bağlı olarak sınırlı kalmasına yol açarak mal ve faktör piyasasının bütünleşmesini engellemektedir. Böyle bir ekonomide "piyasa için üretim" yerine "geçimlik üretim" yani statik bir üretim metodu geçerli olarak gelişmeyi engellemektedir (Gündüz, 2006:30). Kişi başına gelirin az olması yanında bir diğer azgelişmişlik göstergesi olan gelir dağılımının da bozuk olması sorunları ağırlaştırmaktadır.

1.1.2 Türkiye'de Bölgesel Göstergeler

Türkiye'de, 17.yüzyıldan itibaren gelişmiş ülkelerin hammadde sağlamaya yönelik kısmi ticari entegrasyon faktörü ile bazı batı ve güney illerinde odaklanan ekonomik gelişmeler Doğu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri aleyhine farklılıkların belirginleşmeye başlamasına neden olmuştur (Arslan, 2005: 288).

Ancak 1920'li yıllarda bölgesel dengesizlikler henüz 1980'li yada 1990'lı yıllar kadar belirgin değildi. Bunun bir nedeni 1920'li yıllarda henüz bir sanayileşmeden

bahsedilemeyeceği gerçeğidir. Ancak bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarının hızla açıldığı yıllar 1950'li yıllardan itibaren özel sermaye birikimine dayalı sanayileşme yılları olmuştur (Eşiyok, 2003: 13).

1950'lerin liberal ekonomi ve 1970'lerin planlı kalkınma politikaları da başarılı olmayıp gelişmişlik farklarını ortadan kaldıramamıştır.

Türkiye Kalkınma Bankası tarafından yapılan "Bölgesel Dengesizlikler" araştırmasında 1927 yılından 1996 yılına kadar seçilen yıllarda bölgelerin ülke ekonomisine katkılarının araştırılmasında tesis sayısı, katma değer ve istihdam verileri kullanılarak bölgelerin Türkiye içindeki yeri incelenmiştir.

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Bazı İşletmelerin Tesis Sayısı, Katma Değer ve İstihdam Yüzdeleri

Tesis Sayısı (%)	Bölgeler	1927	1964	1973	1981	1996
	GAP	**7,4**	**1,7**	**2,1**	**2**	**3,6**
	Doğu Anadolu	5,1	1,6	1,2	1,4	1,3
	Ege	19,1	14	15	14,9	19,9
	İç Anadolu	13,6	11,6	12,6	11,6	12,6
	Marmara	29,4	56,1	54,7	57,9	49,7
Katma Değer (%)	**GAP**			**1,8**	**3**	**1,3**
	Doğu Anadolu			1,7	2,1	0,8
	Ege			13,3	14,7	18,2
	İç Anadolu			6,7	8,8	11,1
	Karadeniz			9,6	9,8	5,1
	Akdeniz			11	9,5	9
	Marmara			55,8	52,2	54,5
İstihdam (%)	**GAP**		**1,2**	**1,5**	**2,1**	**2,7**

Kaynak: Eşiyok, 2003: 10,12

Tablo 2'ye göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %10'unu barındıran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin üç gösterge bakımından ülke genelinde dengeli gelir dağılımı durumunda %10'a yakın bir oran alması gerekirken bu değerin en fazla %30'una yaklaşılması bölgesel gelişme farklılıklarının hala önemli bir konu olduğunu göstermektedir. En gelişmiş bölge olan Marmara Bölgesi'nin yarattığı katma değer 1973 yılında bölgenin 31 katı, 1981 yılında 17 katı, 1996 yılında 41 katı olmuştur.

Diğer yandan DPT'nin yapmış olduğu illerin gelişmişliğini yansıttığı düşünülen sosyal göstergelere (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı ve diğer refah göstergeleri) ve ekonomik göstergelere (imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergeler) ilişkin değişkenlerin hepsinin belirli katsayılarla değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan sonuç en temel karşılaştırma ölçütü olmaktadır.

Tablo 3: Adıyaman İli ve Bölge İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (1996–2003)

1996 Yılına Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (76 İl)	İller	2003 Yılına Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (81 İl)	İller
25	Gaziantep	20	Gaziantep
57	Diyarbakır	54	Kilis
59	Şanlıurfa	63	Diyarbakır
61	Adıyaman	65	Adıyaman
65	Batman	68	Şanlıurfa
66	Mardin	70	Batman
68	Siirt	72	Mardin
		73	Siirt

Kaynak: DPT, 1996–2003 İllerin Sosyo-Ekonomik Araştırması

1996 ve 2003 yıllarında yapılan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre bölge illeri, Gaziantep dışında son 20 il içinde bulunmalarının yanında 1996 yılından 2003 yılına kadar geçen sürede daha alt basamaklara inmeleri de söz konusu olmuştur.

Bölgede yürütülen GAP projesine rağmen ilgili yıllar arasında bölge illerinde gelişmişlik sıralamasında bu gerilemede Türkiye'de 2000'li yılların başında yaşanan krizlerin olumsuz etkileri söz konusu olabilir. Ekonomik krizler yatırımları olumsuz etkilediğinden azgelişmiş bölgelerin kalkınmasında önemli bir faktör olan yatırımları azaltmaktadır.

1.2 Adıyaman İlinin Gelişmişlik Göstergeleri

Adıyaman ili birçok sosyo-ekonomik gösterge bakımından olumsuz bir durum sergilemektedir. Temel sorunların belirlenmesi bakımından bu göstergelerin incelenmesi gerekmektedir.

1.2.1 Nüfus ve Şehirleşme Göstergeleri

Nüfus, nüfus yoğunluğu, şehirleşme oranı ve genç nüfusun oranı sosyo-ekonomik durum saptaması bakımından önemli göstergeler olmaktadır. Beşeri insan kaynağı olarak Adıyaman ili oldukça genç nüfusa sahip olması yanında Türkiye ortalamasına göre yüksek nüfus artış oranına sahiptir.

2007 Yılı "Adrese Dayalı Nüfus Sayımı" sonuçlarına göre Adıyaman ilinin nüfusu 582.762 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu nüfusun 329.060 kişisi il ve ilçe merkezlerinde yaşarken kalan 253.702 kişi ise kırsal kesim nüfusudur.

Tablo 4: Adıyaman Şehir ve Köy Nüfusu (2007)

	Toplam	Şehir	Köy	Nüfus Yoğunluğu
Merkez	254.505	191.627	62.878	150
Besni	80.468	24.966	55.472	61
Çelikhan	15.547	8.205	7.342	27
Gerger	25.811	4.059	21.752	37
Gölbaşı	47.284	26.993	20.291	60
Kahta	115.658	59.570	56.088	78
Samsat	10.356	4.656	5.702	31
Sincik	21.335	4.587	16.748	59
Tut	11.798	4.369	7.429	37
Toplam	582.762	329.060	253.702	83

Kaynak: TÜİK, 2007, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do

Şehirleşme oranı Adıyaman ili için %56 olup Türkiye ortalaması olan %71'in çok altında olması yanında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de en düşük orandır.

Tablo 5: GAP İlleri Nüfus ve Şehirleşme Oranları

	Toplam Nüfus	**Şehirleşme Oranı (%)**		**Toplam Nüfus**	**Şehirleşme Oranı (%)**
Adıyaman	**582 762**	**56**	Şanlıurfa	1 523 099	60
Diyarbakır	1 460 714	59	Batman	472 487	72
Gaziantep	1 560 023	86	Şırnak	416 001	62
Mardin	745 778	58	Kilis	118 457	69
Siirt	291 528	60			
Türkiye	**70 586 256**	**71**	**GAP Toplam**	**7 170 849**	**66**

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do verilerinden düzenlenmiştir.

Bu duruma göre Adıyaman ilinde kırsal yapının oldukça ağırlıkta olduğu ve kırsal dönüşümünü gerçekleştirmekte çok geri kalmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç aynı zamanda Adıyaman ilinde kırsal kalkınmanın önemli bir konu olduğunu da göstermektedir.

Diğer yandan 2000 yılı nüfus verileri tartışmalı olduğundan son üç dönemlik nüfus sayımları ve Adıyaman ilinin ülke payları aşağıda verilmiştir. Dolayısıyla 2007 yılında yapılan "Adrese Dayalı Nüfus Sayımı" sonuçları en doğru kabul edildiğinde 2000 yılındaki verilerdeki Adıyaman ilinin ülke nüfus payının daha düşük olması beklenebilir. Bu durumda Adıyaman ilinin DPT'nin yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre 2000 yılındaki sosyo-ekonomik göstergelerinin bazıları olması gerekenden daha iyi bazılarının ise daha kötü olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Tablo 6: Seçilmiş Bazı Yıllarda Adıyaman İlinin Ülke Nüfus Oranları

	Adıyaman	Türkiye	Adıyaman/Türkiye (%)
Nüfus (1995)	513.131	56.473.031	0,90
Nüfus (2000)	623.811	67.803.927	0,92
Nüfus (2007)	582.762	70.586.256	0,83

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do

Adıyaman ili yüksek doğurganlık hızı ile birlikte oldukça genç bir nüfus oranına sahiptir. Nüfus artış hızının düşürülebilmesi planlı çalışmayı gerektiren bir konudur. Öncelikle bunun sosyal, ekonomik vb. diğer nedenlerinin saptanmasına ihtiyaç vardır. Nüfus artış hızı ve doğurganlık hızının yüksek olması çalışmadan tüketen nüfus oranının yüksek olmasına sebep olurken güçlü bir orta sınıfın ortaya çıkmasını da engellemektedir.

Ayrıca şehirleşme göstergeleri tek başına yeterli olmayıp değişim hızının da incelenmesi önemlidir. 1997 yılında yapılan nüfus sayımı tam güvenilir olmadığından 1990 ve 2007 yılları arasındaki şehirleşme oranı değişim aşağıdaki gibidir.

Tablo 7: Adıyaman İli ve Türkiye Şehirleşme Oranları ve Değişimi

Yerleşim Yeri	**Şehirleşme Oranı (%)**		**Artış Yüzdesi**
	1990	2007	1990-2007
Adıyaman	43	56	30
Türkiye	59	71	20

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do verilerinden elde edilmiştir.

Tablo 7'ye göre son 17 yılda, şehirleşme artış yüzdesi oranı ülke ortalamasında %20 iken Adıyaman ilinde %30 olmuştur. Dolayısıyla şehirleşme yıllık artış yüzdesi oranı ülke ortalamasına göre %1,17 olurken Adıyaman ili için %1,76 olmuştur. Bu hızda devam ettiği takdirde Adıyaman ilinin ülke ortalamasına yakın bir şehirleşme oranına 20 yılda ulaşması beklenebilir.

Diğer yandan Adıyaman ilinde kırsal nüfus artış hızının Türkiye ortalamasından düşük, hatta negatif olmasının yanında kentsel nüfus artış hızının çok yüksek olması, önemli bir göç hareketinin yaşandığını da göstermektedir. Adıyaman ilinde tarımda mekanizasyonun artması, veraset ve intikal nedeniyle arazinin parçalanması gibi olguların sebep olduğu işsizlikten kaynaklanan göç yanında, GAP Projesi kapsamında Atatürk Barajı Gölü'nün yükselmesiyle 131 civarında yerleşim biriminin çok verimli tarım arazileriyle birlikte sular altında kalması sonucunda zorunlu göç olgusu da yaşanmıştır. Adıyaman ili GAP projesinin önemli ayaklarından olan Atatürk Barajı'nın yapılması ile bir iç deniz büyüklüğündeki baraj gölünün %61'ini oluşturan alana verimli topraklarını feda etmiştir. Adıyaman ilinde 1 ilçe, 12 köy ve 46 mezra tamamen, 26 yerleşim yeri de kısmen baraj suları altında kalmıştır (Adıyaman Valiliği, 2006: 8).

Bu toplumsal hareket, Keban ve Karakaya Barajları'ndan sonra; büyük bir nüfusun devlet projesi nedeniyle yer değiştirmesinin üçüncü örneği olmuştur. Böylelikle büyük bir iç göç ve bunun sonucunda da birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. 100 bin kişi şehre göç etmek zorunda kalmış, varoşlar meydana gelmiştir. il merkezi nüfusu aynı dönemde %10,6 gibi oldukça yüksek bir oranda artmıştır. Ayrıca baraj nedeniyle Diyarbakır bağlantısının da kapanmasıyla Adıyaman ili çıkmaz bir sokak durumuna dönüşmüştür (Adıyaman Valiliği, 2006: 8).

Aynı zamanda Adıyaman ilinde yıllarca insanların en önemli geçim kaynağı tütün bitkisi ön plana çıkmıştır. Ama tütüne kota uygulamaları, kısa sürede şehrin toplumsal yapısında önemli değişikliklere sebep olmuş, ekim alanlarının daralmasıyla üretici sayısı yarı yarıya düşerek önemeli bir gelir kaybı sonucu büyük bir işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Bu iki zorunlu göç birleşerek şehir merkezinde büyük bir nüfus artışına, mesleksiz yığınların yaz aylarında çalışmak için il dışına kayısı, pamuk, patates, fındık işçiliğine gitmeleri, çarpık kentleşme sorununa vb. birçok soruna yol açmıştır (Adıyaman Valiliği, 2006: 8).

1.2.2 Üretim Yapısı ve Doğal Kaynaklar

TÜİK'in GSYİH'nın illere göre dağılımına ilişkin yayınladığı istatistiklere göre Adıyaman ilinin 2000 yılı cari fiyatlarla 775 milyon ABD Dolar olan il hasılası 81 il içinde 51.sırada yer alırken, kişi başına düşen 1.250 ABD Dolar ile de 70.sırada yer almıştır. Türkiye nüfusunun yaklaşık binde 8'ine sahip olan Adıyaman ili bu hasıla ile 2000 yılı hasılası 200 milyar Dolar olarak hesaplanan ülke hasılasının yaklaşık binde 4'ünü sağlarken, Türkiye'de kişi başına düşen gelir ortalamasının da yarısına yakın bir değere sahip olmaktadır.

Aynı yıl sabit fiyatlarla kişi başına düşen 1.198 Dolar gelir ile, komşu illerden Diyarbakır ilinin %37, Gaziantep ilinin %48 ve Şanlıurfa ilinin %19 oranında aşağısında bulunmaktadır. Adıyaman ili Türkiye üretiminin %0,4'ünü üretirken Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sadece %8'ini üretmektedir (GAP, 2001:14).

İl ekonomisinde tarım sektörü gerek katma değer gerek istihdam bakımından ağırlıklı durumdadır. DİE'nin verilerine göre, 2000 yılı itibarı ile il GSYİH'sının %25'ini tarım sektörü, %19,5'unu madencilik sektörü, %9'unu imalat sanayi sektörü, %11'ini de ticaret sektörü,%16'sını kamu hizmetleri,%10'unu ulaştırma ve haberleşme sektörü, %3ünü inşaat sektörü oluşturmaktadır.

2000 yılına ait Türkiye genelinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Adıyaman iline ait ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfusun dağılımını gösteren Tablo 8'e göre Türkiye'de nüfusun %48,4'ü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %61,4'ü, Adıyaman ili'nde ise, %73,6'si tarımla uğraştığı anlaşılmaktadır. Tarım sektörünü sırasıyla hizmetler sektörü ve sanayi sektörü izlemektedir.

Tablo 8: Türkiye, GAP Bölgesi ve Adıyaman'da İstihdamın Dağılımı (2000 Yılı)

Sektörler	**Türkiye**		**G.Doğu An.**		**Adıyaman**	
	İstihdam	%	İstihdam	%	İstihdam	%
Tarım	12576827	48,4	1202525	61.4	154004	73,6
Sanayi	3470360	13.4	138389	7,1	9631	4,8
Ticaret	2512777	9,7	121712	6,2	8887	4,2
Hizmet	5353661	29,6	372752	19	27966	13,3
Ulaştırma	853255	3.3	48229	2,5	3225	1,5
İnşaat	1196246	3.6	72390	3,7	5206	2,5
İyi Tanımlanmamış	34015	0,1	4035	0.1	207	0,1
TOPLAM	**25997141**	**100**	**1960032**	**100**	**209126**	**100**

Kaynak: DİE, 2000: 45

Görüldüğü gibi tarım sektöründe çalışan kişi sayısı oldukça yüksek olup üretilen katma değer ise küçüktür. Bu durum tarım sektöründe gizli işsizliği ve gelirin düşük olduğunu göstermektedir.

İl ekonomisinde tarımsal yapının istihdamdaki ağırlığı il arazi varlığı içindeki tarımsal arazinin yüzdelik oranının yüksek oluşuyla da örtüşmektedir. 761.400 hektar kaplayan Adıyaman arazisinin yaklaşık üçte birini oluşturan 252.000 ha alan tarım arazisi olarak kullanılmaktadır.

Tablo 9: 2005 Yılında Adıyaman İlinde Genel Arazi Kullanımı

Arazi Cinsi	**Miktarı (ha)**	**İl Arazisine Göre (%)**
Ağaçlandırma Alanı	130.068	17,1
Antep fıstığı	26.641	3,5
Bağlık Alanlar	10.014	1,3
Fundalık	21.860	2.9
Kuru Tarım	200.135	26,3
Sulu Tarım	51.991	6,8
Mera	43.565	5,7
Kullanılmayan Arazi	25.500	3,3
Diğer (Şehirsel-Hava al.)	226.012	29,7
Göl Alanı	29.928	3,9
TOPLAM	**761.400**	**100**

Kaynak: Alpaydın, 2007: 104

İl arazisinin yaklaşık %5'i bağlık ve antepfıstığı alanı olarak kullanılmaktadır. Adıyaman'ın bugün bulunduğu alan 1960 yılı öncesinde Akdeniz doğal bitki örtüsüne ait menengüç (yabani fıstık), zeytin ve antepfıstığı ağaçlarıyla örtülü idi. Buraların yerleşime açılmasından sonra ağaçlar yok edilmiştir. Şehrin güneyinde yer alan derelerin taban ve yamaçlarında yukarıda sözü edilen ağaç türlerine rastlamak halen mümkündür (Alpaydın, 1997: 46).

Adıyaman toplam arazisinin %17'sini orman alanları oluşturmaktadır. Türkiye topraklarının %30'unun orman olduğu dikkate alınırsa bu oran oldukça düşük olup bu durumun olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır. Ormancılığın il GSYİH'si içindeki payı da oldukça düşük olup %0,1'dir (TKB, 2003:27). Bitki örtüsünün fazla olmaması ve orman alanlarının düşük olması yağış ve rüzgar erozyonuna sebep olmaktadır. Özellikle Atatürk Baraj Gölü çevresinin ağaçlandırılması çok önemlidir.

Adıyaman ilinde yıllık yağış ortalaması ise 750 mm civarında olup, bu yağışın büyük bir miktarı vejetasyon dönemi dışında düşmektedir. Yağış etkinliği açısından incelendiğinde araştırma alanının düzlük alanlarının yer aldığı bölgede su noksanı daha fazla hissedilmektedir. Buna karşılık, tarıma uygun arazinin daha çok güneyde yoğunluk kazanmasından sulanabilen tarım arazisi, zengin tarım ürünlerinin yetişmesine de imkân vermektedir. Araştırma alanının güneyinde, çok yönlü tarımı (Polikültür) gerçekleştirebilecek ekolojik avantajın oluşmasında, yağışın dışında verimli kahverengi topraklar, sıcaklık ve gün uzunluğu etkili olmuştur.

Ancak 2005 yılında sulu tarım yapılan arazi oranı %21 olup, bu oranının düşüklüğü tarımda verim düşüklüğünün sebebi olurken bunun yanında bu durum tarımsal gizli işsizliğe de yol açmaktadır. GAP Master Planı çerçevesinde, tarımsal arazinin %64'üne karşılık gelen 161.659 hektarın sulanması planlanmasına rağmen sulama projeleri hayata geçirilememiştir. Tarımın yoğun olarak yapıldığı düzlük alanlarda suya ihtiyaç duyulduğu Haziran-Ekim aylarında sulama zorunluluğu olmasından dolayı, su noksanını karşılayabilmek için Gap Master Planı çerçevesinde enerji ve sulama amaçlı yapılan Atatürk Barajı 1994 yılında tamamlanarak hizmete girmiştir. Ancak araştırma alanı, sulamada Atatürk Barajı'ndan henüz yararlanmaya başlamamıştır. Barajın inşaatları tamamlandığında Adıyaman-Kâhta Ovası, pompalama usulü ile bu barajdan yararlanılabilecektir.

Hububat ve endüstri bitkilerinin üretiminde verimin artması sulamanın artması ile mümkündür. Diğer taraftan sulama imkanlarının artması, ürün çeşitliliğinin artmasına olanak vererek işsizlik sorununu azaltacaktır. (Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2006: 23).

Diğer yandan tesviyesi iyi yapılmamış olan tarlalarda salma sulama mineral süpürülmesine sebep olmaktadır. Bunu önlemek için, yağmurlama ve damlama sulama yöntemlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Adıyaman ili doğal kaynaklar olarak gerek yenilenebilir gerek yenilenemez kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Doğal göller 613 hektar, baraj ve rezervuarlar 39.076 hektar, gölet ve bentler 177 hektar ve nehirler 1.463 hektar olmak üzere toplam 41.329 hektar yüzey suyu bulunmaktadır (Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2002: 33,34).

Sahip olunan bu kaynakların etkin kullanılması durumunda ilin kalkınmasında faydası çok olacaktır. Çünkü bu kaynaklarla bağlantılı ekonomik faaliyetler tarım gelirlerinin

artırılmasına yardımcı olur ve gerek tarım gerekse tarım dışı kırsal kesimin yararlanabileceği yerel altyapı ve sosyal yatırımlarına katkıda bulunmaktadır.

Güneş ve rüzgâr enerjisi gibi enerji kaynakları sürekli ve koşulsuz olarak kullanılabilen yenilenebilir kaynaklardır. Mevcut verilere göre Adıyaman merkezde 180 gün güneşli geçmekte olup bu değer Ege ve Akdeniz illeri ile karşılaştırıldığında güneş enerjisi bakımından aynı özelliklere sahip olduğu görülür (Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2002: 32). Enerji maliyetlerinin üretim maliyetleri içinde önemli bir yer tutması sebebiyle güneş enerjisinin kullanılması yoluyla bunun karşılanması büyük maliyet avantajı sağlayacaktır. Özellikle organize sanayi bölgesinde güneş enerjisi sistemlerinin kurulması ilin kalkınma maliyetlerini düşürecektir.

Diğer yandan yenilenemeyen kaynaklar olan madenler, fosil yatakları (gaz/petrol), turistik, tarihi ve kültürel yerlerin tarımda doğrudan kullanılmamalarına rağmen bu kaynaklara dayalı sektörlerin gelişmesi durumunda tarımsal işsizliği azaltmada önemli rolleri olacaktır. Türkiye'de üretilen petrolün yıllara göre değişmekle birlikte %50'sinin Adıyaman ilinde çıkarılmasının yanında Gölbaşı ilçesi zengin kömür yataklarına sahiptir (Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2002: 33).

Görüldüğü gibi Adıyaman'da tarıma elverişli araziler ile Atatürk Baraj Gölü ve doğal gölleri, akarsuları ile önemli bir su kaynağına sahip olunmasına rağmen ilin en önemli sorunu olan tarımsal sulamanın düşük kalması ilin ekonomisinde kalkınmayı sağlayabilecek en önemli potansiyel olan tarımsal sektörün gelişmeye katkıları ortaya çıkamamaktadır.

1.2.3 Ulaşım ve Sanayi Altyapı Durumu

Adıyaman, MÖ 40.000 yılına kadar uzanan en eski yerleşim alanlarına sahne olmuştur. Paleololitik dönemden Cumhuriyet dönemine kadar, geçen zaman içinde araştırma alanı, bu bölgede kurulan çeşitli uygarlıklara sahne olduğu için büyük bir tarihi zenginliğe sahiptir. Ancak, bu zenginliği bugün yeterince değerlendirilmemiştir. Zira ulaşım yetersizliği yüzünden yakın çevresiyle bile gerekli iletişimi kuramamıştır. Komşularıyla yakın bir ulaşım ağına sahip olamayan Adıyaman ili 1980 yılından itibaren yeni açılan karayollarıyla dışa açılma özelliği kazanmıştır. (Alpaydın, 2007: 32).

Adıyaman ili topraklarının kuzeyde engebeli bir yapıya sahip olması komşu illerden Malatya ile ulaşım koşullarını zorlarken, doğusunda Adıyaman-Diyarbakır karayolunun Atatürk Barajı'nın yapılmasıyla sular altında kalması sonucu bu bölümde ulaşım feribotla

sağlanmaktadır. Bu engeller Adıyaman'ın çevreyle bağlantıyı adeta zorlamıştır. Sadece batıda Gölbaşı koridoruyla komşu illeriyle iletişim kurabilmiştir. Ulaşımın yeterince sağlanamaması, Adıyaman ili'nde yaşayan insanların sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmesini çok yavaşlattırmış, adeta geriye götürmüştür (Alpaydın, 2007: 32).

Bölünmüş yol yapımının bu anlamda ulaşımın gelişmesinde faydaları olmaktadır. Gölbaşı-Adıyaman-Kahta hattının bölünmüş yola dönüştürülmesi turizm ve diğer sektörlerin gelişmesinde olumlu katkı sağlayacaktır. Kişi başına düşen karayolu ve demiryolları miktarı bir gelişme göstergesi olurken asfalt yol oranı da bir diğer önemli altyapı göstergesidir. TCK asfalt yol oranı bakımından Adıyaman ilinin ülke ortalaması ile karşılaştırılması Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: TCK Asfalt Yol Oranı

Yerleşim Yeri	**TCK Asfalt Yol Oranı (%)**	
	2000	2007
Adıyaman	85,7	84,3
Türkiye	91,3	93,7

Kaynak: http://www.kgm.gov.tr/ verilerinden hesaplanmıştır.

Ayrıca baraj gölü üzerine yapılması düşünülen Nissibi Köprü'sünün bir an önce yapılması ve yıllarca bitirilmemiş olan Adıyaman-Malatya karayolunun trafiğe bir an önce açılması zorunludur. Bu karayoluna yüksek ve dağlık bölgede bulunan Gerger-Sincik ve Çelikhan'ın da bağlanması, bu ilçelerde ticaretin gelişmesine ve dolayısıyla bu ilçelerin sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan gelişimine katkıda bulunabilecektir.

Diğer yandan sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmesinde karayolları kadar hava yolunun ve demiryolunun da katkısı büyüktür. Adana-Malatya Demiryolu, Adıyaman'a 60 km. mesafedeki Gölbaşı'ndan geçmektedir. Bu demiryolu Adıyaman şehir merkezine bağlansa ulaşım ağı daha zengin olacaktır. Havayolu taşımacılığı bakımından 1998 yılında hizmete giren Adıyaman Havaalanı'nın 2001 yılından itibaren yeterli doluluk oranına ulaşılamadığı gerekçesiyle kış seferleri iptal edilmiştir. Daha sonra yeniden seferler başlamıştır. 2005 yılı verilerine göre Adıyaman Havaalanı'na 150 uçak, 6.509 gelen-giden yolcu sayısı, 2006 yılında yüzde 465 artışla 449 uçak sayısına ve 36.761 gelen-giden yolcu sayısına ulaşmıştır (Alpaydın, 2007:141). Bu sonuç, havayolu taşımacılığının önemini göstermektedir.

Diğer yandan sanayi altyapısı olarak orta ölçekli endüstriler için "Organize Sanayi Bölgeleri" ve küçük ölçekli endüstriler için "Küçük Sanayi Siteleri" planlı dönemin başında, Türkiye'deki endüstriyel yatırım için altyapıyı geliştirmek amacıyla kurulmuştur (Özaslan, 2005:24). OSB ve KSS'lerin il ekonomileri içindeki rolü önemlidir.

Adıyaman'da organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi siteleri faaliyetlerini sürdürmekle beraber yeterli değildir. Adıyaman OSB etüdü 1991 yılında Yatırım Programına girmiştir. Yer seçimi komisyonu tarafından seçilen alan, GAP İdaresi tarafından kentin Atatürk Baraj Gölü kenarında, koruma kuşağı yakınında yer alması ve GAP İdaresi'nin "kent makro formunun baraj gölü yönünde yayılmasını önleme" genel planlama yaklaşımı nedeniyle, uygun görülmemiş, daha önce seçilen alan değiştirilerek kentin kuzeyinde alternatif alan yeni OSB olarak seçilmiştir (TOBB, 1999: 18).

Adıyaman ili organize sanayi bölgesi çalışmalarında 2000–2007 döneminin başında 3 olan tesis sayısını 2007 yılında 54'e çıkarırken istihdam sayısını ise 400'den 4.212'ye çıkarmıştır. Ayrıca bu dönemde Besni ve Gölbaşı Organize sanayi bölgeleri de kurularak il içinde organize sanayi bölgelerin sayısı 3'e yükselmiştir.

Tablo 11: Adıyaman, Besni ve Gölbaşı İlçeleri Organize Sanayi Bölgeleri Gelişimi

Adı ve Kuruluş Yılı	**Adıyaman OSB (1996)**		**Besni OSB (2004)**		**Gölbaşı OSB (2005)**	
Yıllar	**2000**	**2007**	**2000**	**2007**	**2000**	**2007**
Tesis Sayısı	3	46	0	7	0	1
Toplam Çalışan Sayısı	400	3593	0	601	0	18

Kaynak: http://www.ilemod.gov.tr/Envanter/

Küçük Sanayi Siteleri çalışmalarında ise 2000 yılının başında hiç tesis yok iken dönem sonunda 818'e ulaşılmıştır.

Tablo 12: Adıyaman, Besni, Gölbaşı ve Kahta İlçeleri Küçük Sanayi Siteleri

Adı Kuruluş Yılı	**Adıyaman KSS(1988)**		**Besni KSS(1989)**		**Gölbaşı KSS(1998)**		**Özkahta KSS(2000)**	
Yıllar	**2000**	**2007**	**2000**	**2007**	**2000**	**2007**	**2000**	**2007**
Tesis Sayısı	0	350	0	258	0	60	0	150
Toplam Çalışan Sayısı	0	1500	0	İnşaat Halinde	0	İnşaat Halinde	0	İnşaat Halinde

Kaynak: http://www.ilemod.gov.tr/Envanter/

1.2.4 Sosyal ve Refah Göstergeleri

Adıyaman ilinin merkez ilçesinde ortaokulun 1948, lisenin 1955 yılına açılması diğer ilçe merkezlerinde eğitim durumunun ne olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. 1960 yılına kadar memleketine hizmet edecek kariyer mesleklerine rastlanmaması gelişme için gereken şartların zor sağlandığını göstermektedir. Adıyaman'da üniversitenin açılması ise bu ilk ve ortaöğrenim kurumlarının açılmasından yarım yüzyıl sonra gerçekleşmiştir. Ulaşım şartları çok önemlidir bu noktada. Adıyaman'da ilk lisenin açılması çevre ilçelerden gelen öğrenci akımına uğrayıp kariyer sahibi kişiler bu sayede yetişirken diğer yandan Besni ilçesi bu hususta daha şanslıdır. Bunun tek sebebi Besni'den Gaziantep iline yakın karayolunun bulunmasıdır. Bu özellik aynı zamanda bu ilçenin ticaretinin gelişmesine ve ekonomik durumunun diğer ilçelerden daha iyi konumda olmasına yol açarken, Malatya-Kahramanmaraş karayolu ve Malatya-Adana demiryolu kavşağında yer alan Gölbaşı ilçesinin 1958 yılına kadar köy statüsünde iken ilçe konumuna ulaşması ulaşımın önemini ortaya koymaktadır (Alpaydın, 2007:141).

İlin sosyal durumunu gösteren en önemli göstergelerden biri olan okur-yazarlık oranı 1955 yılında %14,3 iken, 2000 yılında %79,9'e ulaşmıştır. Cinsiyet açısından bakıldığında, 2000 yılı itibariyle erkek nüfusun okur-yazarlık oranı %89,2 iken, kadın nüfusta bu oran %70,6'dır (Adıyaman Valiliği, 2007: 10).

Okullaşma oranları bakımından Adıyaman ili şu anda, mesleki ve teknik liseler hariç Türkiye ortalaması seviyesindedir. 2007-2008 öğretim yılı verilerine göre Adıyaman'daki okullaşma oranı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nce şu şekilde hesaplanmıştır: Okul öncesi için %14; ilköğretim için %88, ortaöğretim için %53 olmuştur. 2007–2008 öğretim yılı itibariyle Adıyaman ilinde okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde toplam 789 okulda, 4.015 derslikte, 146.602 öğrenci öğrenim görmüş ve 6.740 öğretmen görevini sürdürmüştür (Adıyaman Valiliği, 2007: 10).

İl genelinde derslik başına düşen sayısı göstergesi olumlu olmakla birlikte il merkezinde bu oranlar çok yüksektir. Diğer yandan kırsal kesimde çocukların tarım işlerinde çalıştırılması, eğitim ve öğretime olan ilgiyi azaltmaktadır. Adıyaman ilinde derslik başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısında 2000–2007 döneminde olumlu gelişmeler olmuştur.

Tablo 13: Başlıca Eğitim Göstergeleri

		2000	2007	İyileşme 2000–2007 (%)
Derslik Başına Öğrenci Sayısı	Okul Öncesi	24	21	14
	İlköğretim	44	35	26
	Ortaöğretim	42	35	20
Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı	Okul Öncesi	25	30	-20
	İlköğretim	28	22	27
	Ortaöğretim	29	18	61

Kaynak: Adıyaman İl Mili Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2008; Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı Raporu, 2004

Başlıca önemli eğitim göstergelerinin ülke ortalamaları ile karşılaştırılmaları yapılırsa ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2000-2007 döneminde Türkiye'de 28'den 26'ya düşerken Adıyaman ili'nde 28'den 22'ye düşmüştür. Adıyaman ilindeki iyileşme yüzde 27 olurken, ülke ortalamasındaki iyileşmenin 3,5 katına ulaşmıştır. Aynı şekilde ortaöğretimde ise bu fark daha fazladır. İlgili yıllar arasında aynı gösterge bakımından Adıyaman ilinde ülke ortalamasına göre 3,7 kata yaklaşan bir iyileşme söz konusudur.

Tablo 14: Başlıca Eğitim Göstergelerinin Ülke Ortalamaları ile Karşılaştırılması

Eğitim düzeyi	**Yerleşim Yeri**	**Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı**		**Olumlu Değişim Yüzdesi**
		2000	2007	2000-2007
İlköğretim	Adıyaman	28	22	27,3
	Türkiye	28	26	7,7
Ortaöğretim	Adıyaman	29	18	61
	Türkiye	21	18	16,7

Kaynak: Adıyaman İl Mili Eğitim Müdürlüğü Brifing Raporu, 2008; Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı Raporu, 2004

Diğer yandan Adıyaman ilinde sağlık hizmetlerinde 1980 yılı öncesine göre bugün ilerleme kaydedilmiştir. Ancak il merkezindeki yoğun sağlık hizmetleri diğer ilçelerde görülememektedir. Adıyaman ili'nde 8'i devlet, 4'ü özel hastanelerde çalışan 155'i uzman olmak üzere toplam 429 doktor ve 1281 sağlık personeli halka hizmet vermektedir. İlçe merkezlerinden Gerger-Sincik ve Çelikhan'da tam teşekküllü hastane bulunmamaktadır.

Adıyaman ilinde 2000 yılı başında hekim başına düşen nüfus 2.019 olurken ülke ortalaması ise 788 kişidir. 2007 yılında Adıyaman ilinde 1267 kişiye düşen bu ortalama Türkiye'de ise 637'ye gerilemiştir.

Tablo 15: Başlıca Sağlık Göstergeleri

	Hekim Başına Nüfus	**Yatak Başına Düşen Nüfus**
2000	2.019	872
2007	1.267	696
Olumlu İyileşme 2000-2007 (%)	59	25

Kaynak: http://www.saglik02.com/2007/ ve DPT, 2003 Araştırmalarından elde edilmiştir.

Sağlık göstergelerinde de ilgili yıllar arasında yaşanan iyileşmeler hekim başına düşen nüfus bakımından ülke ortalamasının yaklaşık 2,5 katı, yatak başına düşen nüfus bakımından ise 1,9 katı olmuştur.

Tablo 16: Başlıca Sağlık Göstergelerinin Ülke Ortalamaları ile Karşılaştırılması

		Yıllar		**Olumlu Değişim Yüzdesi**
Göstergeler		2000	2007	2000-2007
Hekim Başına Düşen Nüfus	Adıyaman	2019	1267	59
	Türkiye	788	637	24
Yatak Başına Düşen Nüfus	Adıyaman	872	696	25
	Türkiye	433	382	13

Kaynak: Adıyaman İl Sağlık Müdürlüğü Verileri ve TÜİK İstatistik Göstergeleri (1923-2006)'nden elde edilmiştir.

Birim nüfus başına düşen motorlu taşıt sayısı bir diğer refah göstergesidir. 2000 yılında on bin kişiye düşen motorlu taşıt sayısı Adıyaman ilinde 373 adet iken Türkiye ortalaması ise yaklaşık bunun 3 katı olan 1056 adet olmuştur.

2007 yılında ilde 927 adete yükselen sayı ülke ortalaması artış miktarının yaklaşık 2 katı dolayında olmuştur.

Tablo 17: On Bin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtları Sayısı

	2000	2007	2000-2007 Değişim (%)
Adıyaman	373	927	149
Türkiye	1056	1913	81

Kaynak: DPT 2003 Araştırması ve http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri. verilerinden elde edilmiştir.

Diğer yandan on bin kişiye düşen otomobil miktarı bakımından da benzer bir gelişme yaşanmıştır.

Tablo 18: On Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı

	2000	2007	2000-2007 Değişim (%)
Adıyaman	216	392	81
Türkiye	652	947	45

Kaynak: DPT, 2003 Araştırması ve http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri. verilerinden elde edilmiştir.

On bin kişiye düşen özel otomobil sayısı bakımından Adıyaman ili 2000 yılı başında ülke ortalamasının üçte biri oranına sahipken 2007 yılında yine düşük olmakla birlikte fark 2,4 kata inmiştir.

Adıyaman ilinde eğitim, sağlık ve bazı refah göstergelerinde son yıllarda yaşanan gelişmelere rağmen diğer bazı sosyal göstergeler olumsuz durumu ortaya koymaktadır.

Tablo 19: Adıyaman İli için Bazı Sosyo-Ekonomik Göstergeler

SYDV'dan Yardım Alan Kişi Sayısı / Toplam Nüfus (2007 Yılı)	% 20
Kanalizasyona Hiç Ulaşamayan Hane Oranı (2004)	%49
Aile Planlamasında Etkili Yöntem Kullanım Oranı (2004 Yılı)	%43
Yeşil Karttan Yararlananların Toplam Nüfusa Oranı (2007 Yılı)	%62

Kaynak : Adıyaman Valiliği 2004 ve 2007 Öncelikli Yaşam Göstergeleri Raporları

Adıyaman ili Tablo 19'dan görüldüğü gibi il nüfusunun %62'sinin yeşil kartlı olması, SYDV'dan yararlananların oranının yüksekliği, kanalizasyona kavuşma olanakları

ve aile planlamasında etkili yöntem kullanım oranı göstergeleri bakımından olumsuz göstergelere sahiptir.

Ayrıca Adıyaman ilinde toplumsal yapıda mobilite noksanlığı, çocuk işgücünün fazla olması kalkınma bilincinin oluşmasında gecikmeye sebep olmaktadır.

1.2.5 Kırsal Yapı

Bölgesel kalkınmanın, Türkiye'de tüm azgelişmiş yöreler için öncelikli bir araç olduğu düşünüldüğünde asıl sorunlardan birinin, kırsal nüfusun mutlak değerinde önemli bir değişikliğin henüz yaşanmamış olması ve henüz iyimser olunacak bir kırsal dönüşümün yaşanmaması ile özellikle teknolojinin işgücüne yüksek oranlarda ikame olduğu bir süreçte, kentsel çekici dinamiklerin bu dönüşümü yeterince hızlandırılamaması sorunu olmaktadır. Kırsal nüfusun yapısı ve nüfus-kaynak ilişkisi, bölgesel gelişme sorunlarının önemli bir gerekçesini oluşturmakta ve bölgesel gelişme yaklaşım niteliğini de tayin etmektedir. Gerek döngüsel ve gerekse sürekli göçün kaynağında, kırsal yapıdaki dönüşümlerin halen önemli bir payı vardır. İktisadi potansiyellerini daha çok kırsal dinamiklerin belirlediği geri kalmış yörelerin göç hareketinde, kırsal dönüşüm süreçlerinin önemli bir ağırlığı vardır (http://www .stratejikboyut.com).

Adıyaman ili de henüz kırsal dönüşümünü tamamlamamış olması ile göze çarpmaktadır ve diğer yandan kırsal kesimde diğer kesimlere oranla gelir çok düşüktür. Öncelikle yapılması gereken tarımsal kesimde gelirin artırılması olmalıdır. Bu sebeple de kırsal kalkınma projeleri çok önemlidir.

Kırsal kalkınmayı ilerletmek amacıyla, Dünya Bankası'nın kredi yardımlarıyla bazı kırsal kalkınma projeleri 1970'lerden beri DPT tarafından uygulanmaktadır. Bu projeler, daha çok tarım, sulama, kırsal alanlarda yol yapımı, ve içme suyu tedariki üzerinedir. Ancak sadece kırsal altyapının tamamlanması kırsal kalkınma için yeterli değildir. Kırsal kesimde ekonomik yapının ve eğitim ve sosyal olanakların geliştirilmesi çok önemli olmaktadır. Bu anlamda Kırsal alanda sosyal destek projelerinin artırılması gerekmektedir.

Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES), Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES), AB destekli "Bölgesel Kalkınma Programları" ve bölgesel politikaların kurumsal boyutuna yönelik "Kalkınma Ajansları" yeni dönem bölgesel politikalarının temel uygulama alanlarını da oluşturmuştur.

KÖYDES Projesi; susuz veya suyu yetersiz köy ve bağlılarının sağlıklı ve yeterli içme suyuna kavuşturulması, köy yollarının kalite ve standartlarının yükseltilmesi amacıyla başlatılmıştır. Proje, İstanbul ve Kocaeli illeri haricinde yer alan 79 ilde, 2005 yılından itibaren uygulanmaktadır ve 2005–2007 yılları arasında projeye toplam 4.2 Milyar YTL kaynak ayrılmıştır. BELDES ile, nüfusu 10.000'in altında bulunan belediyelerin altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Projenin kapsamı 81 il olup, proje kapsamında yer alan 2507 belediyeye 2007 yılı itibarıyla 300 Milyon YTL kaynak ayrılmıştır (http://www.tisk.org.tr).

2005, 2006 ve 2007 yıllarına ait KÖYDES programı dahilinde Adıyaman ilinde bu güne kadar gönderilen toplam; 57.546.300 YTL ödenek ile 318 içme suyu işi, 537 Köy Yolu ve Sanat Yapısı ve 2 Kanalizasyon işi olmak üzere toplam 857 proje yapılmıştır.

Tablo 20: Adıyaman İli, GAP Bölgesi ve Ülke Geneli Köydes Çalışmaları Ödenek (1000 YTL) ve Payları

İller	Köy Yolları	İçme Suları	Diğer	Toplam
Adıyaman	43 084 (%2)	10 353 (%0,9)	4 109 (%0,5)	57 546 (%1,3)
GAP	341 366 (%16)	204 561 (%17)	44626 (%6)	590 553 (%14)
Türkiye	2 199 158	1 176 997	823 848	4 200 000

Kaynak: Adıyaman Valiliği, 2007: 14

1.3 Kalkınma Çabaları

Kalkınma yalnızca ekonomik kalkınmayı içermeyip fiziki, sosyal, kültürel ve siyasi yönleri de olan çok yönlü bir çabadır. Kalkınmanın aynı zamanda temel üretim faktörlerinin miktar ve nitelik olarak bulunabilirlikleri yanında başka faktörlerin de etkilediği dinamik ve sosyal bir olgu olması da önemlidir.

1.3.1 Kalkınmanın Önemi

Başta ulaşım ve haberleşme altyapısının gelişmişliği, yerel güçlerin gelişmede oynayacağı rol, sosyal yapının gelişmişliği, kırsal altyapı olanakları, toplumun gelişmeye bakış açısı, yaşadığı çevrenin gelişmesine katkıda bulunma bilinci gibi faktörler kalkınmanın vazgeçilmez unsurlarıdır (TEPAV, 2007:5).

Tablo 21: Kalkınmanın Sınıflandırılması ve Aktörleri

<table>
<tr><td colspan="5">KALKINMA</td></tr>
<tr><td>Fiziki Kalkınma</td><td>Sosyal Kalkınma</td><td>Kültürel Kalkınma</td><td>Ekonomik Kalkınma</td><td>Siyasi Kalkınma</td></tr>
<tr><td colspan="5">ETKİN YÖNETİM</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kamu Yönetimi</td><td>Özel Sektör</td><td colspan="2">Sivil Toplum Örgütleri</td></tr>
</table>

Kaynak: TEPAV, 2007:5

Diğer yandan kalkınmanın aktörleri olarak kamu yönetimi yanında özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasında kurulacak ilişkilerin etkin olması da önemlidir. Azgelişmişlik sorununa çözüm bulunabilmesi için genel olarak dış dünyaya yeterince açılamamış bu bölgelerde ticaretin gelişmesinin sağlanması, geçimlik üretimden kurtulup pazara yönelik üretim yapılması, eğitim sağlık ve sosyal imkanların geliştirilerek vasıflı elemanların istihdamının sağlanması, kendi vasıflı elemanlarını üniversite ve eğitim kurumları vasıtasıyla üretmesi, sermaye teşekkülünün sağlanması, diğer yandan kamunun politikalarının etkinliği sağlaması, kırsal yapının geliştirilmesi, yerel dinamiklerle kalkınmanın sağlanabilmesi gibi birçok faktörü gerektirmektedir (TEPAV, 2007:5).

Bu bağlamda zayıflayan bölgelerin iktisadi dinamiklerini harekete geçirmek açısından iktisat politikalarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel ve kentsel gelişme farklılıklarını dengeleyici iktisat politikaları kullanılarak fakir bölgelerden/kentlerden görece gelişmiş bölgelere/kentlere sermaye ve işgücü akışı dengelenebilir. Bu politikaların hayata geçirilememesi durumunda, ortaya çıkacak sosyo-ekonomik maliyetler ve sorunlar daha da artmaktadır. Büyük kentlere kitleler halinde göç etmek zorunda kalan insanlar, ekonomik ve sosyal düzeyde son derece dramatik, insani sorunlarla karşı karşıya kalacaktır.

Adıyaman ilinin azgelişmişlik yapısından kurtulabilmesi için ifade edilen kalkınma bileşenlerinin yapısı ve kalkınma aktörlerinin çabalarının yeterliliğinin incelenmesi önemli olmaktadır. Bu çalışma bir anlamda bunların ortaya konulması ve yapılması gerekenlerin araştırılması amacını da taşımaktadır.

1.3.2 Fiziki Kalkınma

Fiziki kalkınma için altyapı yatırımlarının yeterliliği önem kazanmaktadır. Ulaşım ve sanayi altyapısının gelişmişliği yanında kırsal kalkınma bileşenlerinin durumu da oldukça önemlidir. Su ve kanalizasyon olanaklarına ulaşılabilme, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerine sahip olma, ulaşım olanaklarında yeterlilik ve çeşitliliğin sağlanması fiziki kalkınma için gerekli olmaktadır.

Adıyaman ili bu anlamda ülke ortalamasına göre dezavantajlara sahip olmasıyla göze çarpmaktadır. Ulaşım yapısındaki sorunlar ile kırsal yapısında ulaşım, nüfus ve altyapı faktörlerinin gelişmişlik yetersizliklerine sahip olması yanında sanayi altyapısı olan küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri ise son yıllarda gelişme içinde olmaktadır.

Diğer yandan sahip olunan doğal kaynaklar da kalkınma için önemlidir. Bu anlamda bölgesel kalkınma çeşitli kaynakların geliştirilmesini gerektirir. Kaynakların çoğunun geliştirilmesi direkt olarak kaynağın üzerinde gerçekleştirilir (nehir regülasyonu, toprak ıslahı vs). Bazı kaynaklar diğerlerine göre daha kritik nitelikte olup, ciddi bir planlama ile geliştirilemezse, kalkınmanın sınırlarını daraltabilirler. GAP Bölgesindeki bu kritik kaynaklar su, enerji, çevre, insan ve finansman kaynakları olarak göze çarpmaktadır (DPT 1990: 17).

1.3.3 Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Kalkınma

Ekonomik kalkınma yeterli sermaye birikiminin sağlanması, tasarrufların yatırımlara yönlendirilebilmesi, tarımsal yapıdan sanayi ve hizmetler sektörüne yönelebilme gibi birçok faktöre bağlı olmaktadır. Ayrıca ekonomik yapı geliştikçe sosyal yapı da değişmeye başlayacaktır. Ancak ekonomik ve fiziki kalkınmanın başlatılabilmesi ve devam ettirilebilmesi için sosyal yapıda da bazı önkoşul değişikliklerinin yaşanması gerekmektedir. Örneğin eğitim düzeyinin yükseltilmesi, girişimcilik özelliklerinin kazandırılması, tasarrufların gömüleme ya da faydasız alanlarda kullanılmaması sosyal yapının gelişmiş olmasıyla yakından ilgili olmaktadır. Ayrıca özellikle göç sorununun azgelişmiş bölgelerin kalkınmasında olumsuz bir rolünün olması sebebiyle önemi büyüktür. Eğitimli insan gücü yanında sermayenin azgelişmiş bölgelerden ayrılması bu önemli kalkınma faktörlerinin kaybedilmesine yol açmaktadır.

Adıyaman ilinde gelir yetersizliği faktörü girişimcinin yetişmesi yönünde önemli bir engeldir. Girişimcinin yatırım yapabilmesi aynı zamanda pazar olanaklarının gelişmesine de bağlıdır.

1.3.4 Siyasi Kalkınma ve Kamu Yönetiminin Rolü

Bölgesel kalkınma yaklaşımı, ekonomik coğrafyanın adil dağılım göstermemesi sonucunda ortaya çıkarken metropol bölge, kent-kasaba ve köy gibi yerleşme hiyerarşisinin biçimlenmesi ile toplumların gündemine yerleşmiştir. Başka bir deyişle "polarize bölgeler" (kutuplaşmış bölgeler) ortaya çıktıkça, gelişme farklarını giderme ihtiyacı doğmuştur. Bölgesel kalkınma yönetim anlayışında da zaman içerisinde önemli değişiklikler yaşanmıştır (http://www .stratejikboyut.com).

Kamu yönetiminin azgelişmiş bölgelerin kalkınmasında üstlenmesi gereken rol çok önemli olmaktadır. Yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) politikaları, AB ve Türkiye ortak finansmanı ile desteklenen bölgesel kalkınma hibe programları, organize sanayi bölgeleri (OSB) ve küçük sanayi siteleri (KSS) yapımı, KÖYDES, BELDES programları ve kırsal kalkınma projeleri gibi çeşitli politika ve kalkınma araçları başvurulan önemli uygulamalar olmuştur (GAP Eylem Planı, 2008: 6).

Türkiye'de 1960 yılından itibaren, planlı dönemde gelişmeye ilişkin politikalar "Beş Yıllık Kalkınma Planları" (BYKP) aracılığı ile ifade bulmuştur. Beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde, bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, bazı bölgesel kalkınma planları ve kalkınma planlarının sektörel önceliklerini mekansal boyutlara entegre eden entegre bölgesel kalkınma planları hazırlanmıştır. Beş yıllık kalkınma planlarının, daima bölgesel dengesizlikleri azaltmaya öncelik vermelerine rağmen, bu hedefte başarılı olamamalarının sebebi planların, mekansal boyuta göre değil, sektörel bir mantığa göre formüle edilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır (http://www .stratejikboyut.com).

Bunun ötesinde, bu planlar, kaynakları ve gayretleri, kısa ve somut bir strateji şeklinde sınırlı sayıdaki hedeflere odaklamayı amaçlamak yerine, uzun ve detaylı metinler şeklinde formüle edilmiş çok sayıdaki hedefleri aynı zamanda elde etmeyi amaçlamışlardır. Diğer tarafta, GAP haricinde, hazırlanan bölgesel kalkınma planları son zamanlara kadar etkili bir şekilde uygulanamamıştır. Bu başarısızlığın önemli bir sebebi, yerel otoriteler ile merkezi otorite arasında bir orta seviye bölgesel idari yapının yokluğu olmuştur. Benzer

şekilde, kırsal kalkınma projelerinin başarısı, finansal ve yönetimsel problemlerden dolayı, sınırlı olmuştur. Ayrıca hemen hemen bütün bölgesel kalkınma projelerinin sektör-spesifik olduğu, bu yüzden, bölgesel kalkınmanın bir sektör-üstü sistematik yaklaşımdan yoksun olduğu; bunun yanında, DPT'nin yapısının, sektörel programlamaya mekansal bir boyut katmak için müsait olmadığı belirtilmektedir (http://www .stratejikboyut.com).

Diğer yandan kamu yatırım planlarının, bölgesel bir boyut ve mekansal olarak entegre edilmiş kalkınma kaygısını taşımadan, belli sektörlerin büyümesini teşvik etmeye öncelik vermesi olumsuz olmuştur. Projelerin programlanma, bütçelenme ve uygulanmaları arasındaki zayıf bağ sebebiyle de kamu yatırım projelerinin çoğu, çok-yıllık bir süreye sahip olduğu halde, bunların fonları yıllık olarak onaylanmakta ve serbest bırakılmaktadır. Çok-yıllık bir projeyi uygulamakla yükümlü bir kurum, her yıl yeni bir fizibilite çalışması ve yeniden hesaplanmış bir bütçe hazırlayarak, parasal kaynak için yeni bir öneri sunmak zorunda kalmaktadır. Türkiye'deki bölgesel politika başarısızlığının diğer sebepleri arasında, yerel ihtiyaçların ve politika araçlarının belirlenmesinde ve uygulanmasındaki merkeziyetçi karakter; bölgesel planların uygulanması için gerekli olan bölgesel yönetimlerin yokluğu ve 'bölgesel' kalkınmadan ziyade 'ulusal' kalkınmaya öncelik verilmesi de ifade edilmiştir (http://www .stratejikboyut.com).

Ayrıca ülkemizde genel kalkınma teorilerinde yerel yönetimlerin bir kalkınma aracı olarak kullanılması üzerinde de pek fazla durulmamıştır (Kar, 2007: 43).

Örneğin gelişmiş ülkelerde uzun yıllardan beri üzerinde önemle durulan ve geniş ölçüde uygulama olanağı bulan bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları yaklaşımı gelişmekte olan ülkelerde pek rağbet görmemiş ve çeşitli altyapı yatırımlarının desteklenmesi ile sınırlı kalmıştır. Türkiye'de de ulusal ölçekte planlı kalkınma modeli benimsenmiş ve bölgesel planlama çalışmaları genel olarak başarısız olmuştur. Bunun yerine, "İl Planlaması" tercih edilmiş ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi için kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasına ağırlık verilmiştir (Arslan, 2005: 12).

İlk defa 1968 yılında belirlenen Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) uygulamasında bu kapsamdaki il sayısı başta 22 iken, bugün 49 il ve iki ilçe ile bu yöreler, ülke nüfusunun %36'sına ve toprak alanlarının %55'ine tekabül etmektedir (http://www .stratejikboyut.com).

Bu kadar geniş bir mekanda başarı sağlamak zor görünmektedir. Bu nedenle, klasik geri kalmış yöre kavramının terk edilmesi ve bölge kavramına geçilmesi, teşviklerin bölgesel plan disiplini içinde ve her bölgenin kendi özelliğine göre belirlenmesi daha önemlidir (Arslan, 2005: 36).

Türkiye'deki plan ve programların, ekonomik kalkınmayı sağlamada ve bölgesel dengesizlikleri azaltmadaki başarısızlığının bir sebebi de çok sayıdaki kırsal yerleşimlere (78,625 köy veya mezra) ve bu yerleşimlerin dağınık ve parçalı yapısına bağlanmaktadır. Bu durum, yetersiz fiziksel ve sosyal altyapı hizmetlerinin sağlanması, coğrafi yapı ve iklim koşullarıyla ilgili zorluklar ve yetersiz politika üretme mekanizmaları sonucunu doğurmaktadır. Bunun yanında, bölgesel gelir dengesizlikleri, bir bölgede takip edilen ekonomik faaliyetlerin cinsinden ve sektörler arasındaki verimlilik farklarından da kaynaklanmaktadır. Bir bölgedeki tarım sektörünün nispi önemi ve bu bölgedeki nispi tarım verimliliği, bölgesel dengesizliklerin önemli bir belirleyicisidir. En az gelişen 12 düzey-2 bölgesi, tarımsal çalışma oranı açısından en üst sıralarda, sanayi ve hizmet sektöründe ise en alt sıralarlarda yer almaktadır. Ancak, tarımsal verimlilik düşük ve tarım sektöründe gizli işsizlik oranı yüksek olduğu için, bu bölgelerden sanayi ve hizmet sektörünün egemen olduğu gelişmiş bölgelere doğru sermaye ve dinamik işgücüyle birlikte toplu bir göç olmuştur. Bu durum, geri kalmış bölgelerdeki az gelişmişlik kısırdöngüsünü beslemiştir (http://www .stratejikboyut.com).

Yine günümüzde sınai üretim birimlerinin ileri derecede sanayileşmiş bölgelerden az sanayileşmiş veya sanayileşmemiş bölgelere aktarılması anlayışı da bölgesel dengesizliklerin çözümünde bir yol olarak önerilmektedir. Bu görüş ekonomik yoğunlaşmaya karşı değil, coğrafi yoğunlaşmaya, yani büyük bir sınai potansiyelin sınırlı bir alanda toplanmasına karşı düşünülmüştür. Böyle bir uygulamada alınan kararlar yerel yönetimlerden ve bölge halkından bağımsız olmaktadır. Bu politikalar görünürde bölgesel dengesizliklerle mücadele ederek ulusal ve bölgesel ölçekte uyumlu bir ekonomik büyüme iddiasındadır. Gerçekte ise tekellerin küçük ve orta büyüklükteki girişimleri tasfiye etmesinin, sermaye yoğunlaşmasının araçlarıdır.

1.3.5 Kalkınmanın Aktörleri ve Yerel Kalkınma Yaklaşımı

Bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında arzu edilen başarının sağlanamamasında kamunun uyguladığı çeşitli politika araçlarının tam etkili olmaması yanında özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının da kalkınmanın aktörleri olarak

çabalarının yetersiz kalması rol oynamaktadır. Bu noktada yerel kalkınma modelinin geliştirilebilmesi olumlu olacaktır. Yalnızca merkezden yürütülen kalkınma çalışmalarının verimliliği düşük ve başarısız olduğu sık sık eleştiri konusu olmuştur. Yerel ekonomik kalkınma planlamasında güdülen genel amaçlar ekonomik refahı ve yaşam kalitesini yükseltmek, kaliteli istihdam olanakları ve özel girişimler yaratabilen, dışarıdan yeni yatırımlar çekebilen, dışa bağımlılığı az, ekonomik ve istihdam yapısında çeşitliliği ve kendi kendine yeterliliği olan bir ekonomik yapı oluşturmak hedeflenmektedir.

Yerel kalkınma, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek, yerel toplulukların, fiziki, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişimini sağlamaktır.

Böylece yerel kalkınma yaklaşımı sermaye birikiminin sağlanması, insani gelişme ve kalkınmanın sürdürülebilirliği konularında önemli roller üstlenebilir. Yerel kuruluşların ilin ya da bölgenin önceliklerini en doğru tespit edebilecekleri, koordinasyon en iyi biçimde sağlayabilecekleri ve bu sayede dışlanmanın önüne geçerek sosyal sermayenin gelişmesine katkıda bulunacakları da ifade edilmektedir (Tepav, 2007: 9).

Burada yerel yönetimler, merkezi yönetimin tam karşıtı olmayıp, iyi düzenlenmesi koşulunda, yerel yönetimlerle merkezi yönetimlerin birbirlerini tamamlayabileceği ve böylece bölgesel kalkınma planlarının hazırlanmasında, bölgenin sorunlarının çözülmesi amacıyla ekonomik düzeyde karar verme yetkisinin yerel yönetimlere verilmesini, bu konularda ortaya çıkacak kaynak açığının merkezi yönetim tarafından karşılanması gerekmektedir.

Ancak bu görüşe karşı eleştiriler de söz konusudur. Burada inisiyatif sahibi bir yerel yönetimden çok yatırımların ve pazarın istikrarını sağlanmasının amaçlandığı şeklinde olmuştur. Devletin aşırı merkezileşmesinin vergi, işgücü dağılımı, altyapı tesisleri ve yatırımlar gibi konularda hedefe varılmasını kolaylaştıracağını, sorunların daha iyi çözülebileceği ifade edilmektedir.

Geleneksel yaklaşımda yöre ve bölgelerle ilgili kararlar merkezden alınırken kalkınmada sektörel yaklaşım söz konusudur ve hedeflere ulaşmak için finansal teşvikler uygulanır. Yerel yaklaşımda ise kamu ve özel kesim arasında yatay işbirliği mevcut olup her bir yörenin kalkınma potansiyelinden azami istifade etmek gerekir. Bunun için de ekonomik aktivitelerin gelişmesi için temel bazı koşulların geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel

dinamikler hareketlenerek, kalkınma potansiyelinin sınırları genişletilebilmekte, hedef kitleye sorumluluk verilerek, rasyonellere ulaşılabilmekte, bürokrasinin yetki yoğunlaşmasından kaynaklanan kalkınma hedeflerini "saptırma" niteliği, aşılabilmektedir.

Tablo 22: Geleneksel Yaklaşım ile Yerel Kalkınma Yaklaşımı Arasındaki Farklar

Geleneksel yaklaşım	Yerel Yaklaşım
Yukarıdan- aşağıya kalkınma yaklaşımında yöre ve bölgelerle ilgili kararlar merkezden alınır	Kalkınma tüm alansal düzeylerde aşağıdan (yerelden) alınan inisiyatif ile gerçekleştirilir.
Merkezi yönetim ile idare edilir	Tek merkezden yönetilmez, yönetim katmanları arasında dikey işbirliği, kamu ve özel kesim arasında yatay işbirliği sözkonusudur.
Kalkınmada sektörel yaklaşım sözkonusudur.	Kalkınmada alansal yaklaşım (yerelleşme, çevre gibi) geçerlidir.
Diğer ekonomik aktiviteleri destekleyecek şekilde büyük endüsriyel projeler geliştirilir.	yerel ekonomik sistemin değişen ekonomik çevreye uyumunu sağlayabilmek için her bir yörenin kalkınma potansiyelinden azami istifade sağlanır.
Ekonomik aktiviteleri çekebilmek için finansal teşvikler uygulanır.	Ekonomik aktivitelerin gelişmesi için temel bazı koşullar gerçekleştirilmeye çalışılır.

Kaynak: TEPAV, 2007: 8

Ayrıca bu model ortak bir kentsel bölge ya da yörede yer alan ve ortak kaynakları paylaşan yerel topluluklarla işletmelerin işbirliğini ve eşgüdümlü eylemde bulunabilmelerini, bölge içinde kendi konumlarını ve karşılıklı bağımlılıklarını daha iyi kavramalarını, verimli ve etkin çalışma için gerekli ortamı sağlanmalarını, yerelde ve daha büyük pazarlarda rekabeti ve işbirliğini tekrar gözden geçirmelerini de gerektirir. Bu süreçte, özellikle yerel kamu otoriteleri, bölgedeki hizmetlerin dağıtımının planlamasında ve eşgüdümünde liderlik görevi üstlenir, yerel stratejik kalkınma planları hazırlar ve genel kamu yararı için zorunlu altyapı yatırımlarını gerçekleştirirler. Böylece bölge planlamasının soyut ve genel düzeyde olan ulusal planlar ile somut ve yerel düzeyde yer alması gereken yerel planlama eylemleri arasında bir köprü vazifesi görmesi sağlanabilir (http://www.erolkaya.org).

1.4 Adıyaman İlinin Gelişme Aşamaları

Adıyaman ilinin tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomik yapısı ve tarih içinde stratejik önem kazanmış olmasına rağmen ulaşım ağının zayıflığı, ulusal pazarlarla bütünleşmesini engellemiş bunun sonucunda içe kapalı ekonomi yapısı ortaya çıkmıştır.

1.4.1 Geçmiş Dönemler

Adıyaman şehrinin kuzeyindeki Palanlı Köyü'nde, doğusundaki Pirin ve güneyindeki Samsat'ta bulunan kalıntılar tarih öncesi (Prehistoria) devirlere ait ilk yerleşmeyi göstermektedir. Palanlı Mağarasında yapılan incelemelerde kent tarihinin M.Ö. 40.000 yıllarına kadar uzandığı anlaşılmıştır (Adıyaman İl Yıllığı,1994: 5).

Historik dönemde ise Adıyaman ve çevresine ilk yerleşenler Hititler olmuştur. Bunu sırasıyla Asurlar, Frigler, Persler, Makedonyalılar, Kommagene Krallığı, Roma İmparatorluğu, Doğu Romalılar (Bizanslılar), Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Eyyubiler, Anadolu Selçukluları, Memluklar ve Osmanlı İmparatorluğu izlemiştir (Alpaydın,1997: 3).

İlk gerçek şehirleşmenin M.Ö. 3000-5000 yılları arasında ortaya çıktığı Adıyaman şehrinin ilk yeri bugünkü Örenli'nin (Pirin) bulunduğu yerdir. M.S. 72 tarihinde Roma İmparatorluğu döneminde bilinmeyen nedenden dolayı şehir terkedilmiş, bugünkü bölgeye taşınılmıştır (Alpaydın, 1997: 53). M.Ö.2. Yüzyılda Adıyaman yöresinde, Büyük İskender'in Makedonya İmparatorluğunun parçalanması üzerine Commagene Krallığı kurulmuştur. Bu Krallığın Başkenti SAMOSATA (Samsat) yazlık başkenti ise ARSEMİA (Eski Kahta) şehridir (Adıyaman Valiliği, 2005:7).

M.S 7.Yüzyılda Emeviler zamanında tarihi PERRE (Pirin) şehri Emevi Komutanlarından İBNİ CAVANE tarafından bayındır hale getirilerek Bizanslılara karşı korunmuştur. Onun adıyla bağlantı kurularak şehre HISN-I MANSUR adı verilmiştir. 14. yüzyıldan sonra halk arasında şehrin adına "Adıyaman" denilmeye başlanmış ise de resmi işlemlerde "Hısn-ı Mansur" adıyla anılmıştır. Şehrin adının resmen ADIYAMAN'a çevrilmesi, Cumhuriyetten sonra gerçekleşmiştir (Adıyaman Valiliği, 2007). M.S.758 yılında halife (Ebülabbas) Abdullah oğlu el Mansur'un, Bağdat şehrini inşa ettikten sonra izafeten Hısn-ı Mansur (Hüsnümansur) ismini koyduğu, kalede Mansur'a ait bakır sikkelerin bulunması ile delil olarak kabul edilmiştir (Alpaydın 2007,5).

Osmanlığı İmparatorluğu zamanında ise Adıyaman şehri hakkında ilk resmi kayıt 1517-1520 tarihlerinde yapılan nüfus sayımında görülmektedir. Bu kayıtta 257 hanenin varlığı saptanmıştır. 1927 yılında İçişleri Bakanlığının "Belediyeler" ismindeki yayınında da şehir hakkında verilen bilgilerden şehrin küçük bir şehir özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır (Alpaydın, 1997: 55).

1.4.2 İl Olma

1960 yılı öncesinde sanayinin küçük bir kolu olan ve aile geçimine büyük katkısı olan "ev sanayisi"nin önemli yer tuttuğu Adıyaman'da 68 km'lik karayolu ile komşu illere bağlantısı olan, kendi kaderine terkedilmiş Adıyaman, Hınsı-Mansur adı verilen kalenin etrafında genelde tek katlı, toprak damlı, kerpiç evlerden meydana gelen tipik bir tarım şehri olarak bilinirdi ve sanayisi hemen hemen hiç yoktu. Kırsal çevre ile yakın ilişkisi vardır ama komşu il ve ilçelerle ulaşım zorluğundan sıkı ilişki kuramamış olan şehirde ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan istenen gelişme sağlanamamıştır. Şehir halkının elde ettiği tarım ürünlerini pazarlayarak ticaretin geliştirilmesine çalışılmış ancak gelirinin büyük kısmı kullanma eşyaları ve giyim eşyaları gibi çevre illerden (sancaklardan) sağlanması Adıyaman'ın gelişmesini zor şartlar altında sürdürmekte olduğunun kanıtıdır (Alpaydın, 1997: 54).

1954 yılından itibaren Adıyaman şehrinde il merkezi olma hedefi sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan bir canlanmaya yol açmıştır. 1955'te il merkezinde 13.966 kişi yaşarken o yıllarda kırsal nüfusun %85'inin teşkil eden köylerde ise 176.405 kişi yaşamaktadır. 1975'te il merkezinde 56.940'a çıkan nüfus, il merkezinde %300 bir artışa karşılık gelirken kırsal alanda aynı dönemde %40 artış olmuştur (DİE, 2000: 12).

Bu durum o yıllarda başlayan iç göçün yüksekliği hakkında bilgi vermektedir. Bu artış; kamu sektöründe ihtiyaçtan doğan arz-talep ve il merkezinde iş bulma amacıyla kırsal kesimden göç ile açıklanabilir. Bu dönemde eğitim ve öğretim alanında da gelişme olduğu, okuma-yazma oranının arttığı ayrıca ev tiplerinde de toprak damlı evlerin yerini iki katlı bahçeli, briket veya tuğladan yapılmış evlerin almakta olduğunu görmekteyiz (Alpaydın, 1997: 58).

1.4.3 İlk Sanayileşme Hareketi

Adıyaman'da ilk sanayi hareketi, tekstil sektörü ile ilgili entegre bir tesisin kurulması amacıyla 1955 tarihinde 4 milyon TL sermayeli "Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayi Türk Anonim Şirketi"nin kurulması ile başlamıştır. Bu sermaye ilk sıralarda 8.000 hisseye ayrılmıştır. 1967 yılında faaliyete giren ve devlet kuruluşu olan Sümerbank (Pamuklu Sanayi İşletmesi) ile bu çaba ürününü vermiştir. Adıyaman'da tekstil ve konfeksiyon sektörü her ne kadar Sümerbank ile başlamışsa da, Sümerbank sanayileşme yolunda ilde beklenen ateşlemeyi yapamamıştır. Bu tesisler de yakın bir tarihte özelleştirilmiş olan A-D tekstil işletmelerine satılmıştır (GAP, 2004: 24).

Daha sonra yine devlet kuruluşu olan süt ve çimento fabrikaları ile sanayi gelişme göstermiştir. 1970 yılında ise Adıyaman ve çevresinde yüksek graviteli petrolün bulunması Adıyaman'da kalkınmanın başlangıcı sayılır ve bunu izleyen GAP, Adıyaman ve çevresini etkilemiştir (Alpaydın, 1997: 5).

1970-1990 dönemi Adıyaman'da şehrin canlanmaya başladığı dönemdir. Şehir nüfusu bu dönemde % 220 oranında artarak 100.045'e ulaşmıştır (DİE, 2000:14).

Ancak 1970'li yıllardan itibaren, bu kıpırdanma yetersiz kalmıştır. 1973–1975 yılları arasında çimento, süt, yem fabrikası ile ağır sanayi tesislerinin Adıyaman'da kurulması ile ilgili etüt–proje bazında birtakım çalışmalar, kalkınmada öncelikli yörelerde uygulanan devlet yardımları ve teşvikler ile temin edilen uzun vadeli ucuz maliyetli kredilerle sanayide ve yatırımlarda gözlemlenebilir bir hareketliliğe sebep olmasına rağmen, kredilerin iyi değerlendirilememesi ve yatırımcıların yönlendirilememesi nedeniyle arzulanabilir bir yatırım hamlesi atılamamış, kalkınma düzeyi istenen seviyeye gelememiştir. Nitekim bu durum ilin yıllardan beri kalkınmada birinci derece öncelikli iller arasında olma statüsünün devam etmesinden anlaşılmaktadır (GAP, 2004: 27).

1.4.4 GAP ile Gelen Canlanma

Adıyaman ilinde de sanayi sektöründe ciddi canlılık 1980 yılından sonra GAP'ın etkisinin hissedilmesinden sonra başlamıştır. Bu dönemde tarımsal ve toprağa dayalı sanayi yapıları yanında sıvılaştırılmış petrol ve gaz sanayisine yönelik yatırımlar yapılmıştır.

1987 yılından itibaren teşvikler ile birlikte birtakım tekstil ve un fabrikalarının faaliyete geçmesiyle yatırımlarda gerçek bir artışın olduğu görülmektedir (Alpaydın,1997: 55). Bu dönemde Türkiye'nin en büyük ihracatçılarından olan EGS, Güneydoğu Anadolu Projesi'yle bölgede yaşanan sınayi canlılığa uygun ekonomik ve sosyal kalkınmaya temel oluşturacak bir model oluşturmuştur. EGS Grubu'nun %60, Türkiye Vakıflar Bankası'nın %20, Akyıl Şirketler Grubu'nun %20 hisseli payı ile kurulan Tekstil Yatırım Holding bu modelin belirli bir ortaklık ile yaşama geçirilmesini sağlamıştır. Tekstil Yatırım Holding 1997 yılında bölge kalkınma hareketine örnek oluşturması amacıyla yerel ortaklıklarla 12 hazır giyim işletmesi kurmuştur. Bu ortaklık yeni yatırımlara öncülük etmiştir. Tekstil Yatırım Holding her şirkette azami %15 hisseye sahip olmuş geri kalan %85 hisse ise yerel yatırımcılara ait olmakla birlikte tüm yönetim pazarlama ve satış sorumluluğu Holding'e verilmiştir (GAP, 2004: 36,37).

1990'lı yıllardan itibaren ise tekstil sektörünün öncülüğünde il ekonomisinde kalkınma çabaları başlamıştır. "Özel Yatırımların Devlet Teşviki" çalışmalarına bağlı olarak özel teşebbüs te sanayi alanına ilgi göstermeye başlamıştır. GAP Master Planı'nın temel kalkınma senaryosu dahilinde, bölgenin, tarıma dayalı sanayi mamulleri ihracat üssü haline getirilmesi olarak öngörülmüş ve sulama ile birlikte bu yönde özellikle tekstil sektöründe gelişmenin başladığı gözlenmiştir. Özellikle pamuk gibi endüstriyel anlamda da geçerliliği olan bitkilerin yetiştirilmesi ile birlikte uzun vadede tekstilde büyük atılımların ilk sinyalleri alınmıştır (GAP, 2004: 36).

Ancak yüksek nüfus artışı, sermaye eksikliği, girişimci ruhunun yeterince gelişmemiş olması, eğitimli insan gücünün eksikliği, tarım kesiminde düşük verimlilik ve ticaretin çok gelişmemiş olması hızlı kalkınma önünde engellerdir. Bunun karşısında Adıyaman ilinde üniversitenin kurulması, özellikle tekstil sektörü olmak üzere son yıllarda il sanayisindeki gelişme ivmesi ve kırsal altyapının iyileştirilme çabaları ilin kalkınma çabalarında umut verici olmaktadır.

İl ekonomisinde katma değerde %25 ve istihdamda %75 gibi yüksek paya sahip olan tarım sektörü, gıda ve tekstil sektörlerinin ağırlıkta olduğu ilin tarıma dayalı sanayi yapısına hammadde sağlayabilmesi yanında gizli işsizlerin yol açtığı ucuz işgücü bakımından önemli bir olanağa sahiptir. Tarıma elverişli arazilerin ancak %21'inin sulanabildiği Adıyaman ilinde tarımsal sulamanın yetersizliği hem tarım hem de sanayi sektörünün daha yüksek katma değer üretmesinin önündeki en büyük engel olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ADIYAMAN İLİNİN SEKTÖREL YAPISI VE GAP'IN ETKİLERİ

Bu bölümde Adıyaman ilinin sektörel yapısı incelenerek temel sektörlerin yapısı ortaya konulacaktır. Bunun yapılması sektörel gelişme eğilimlerinin ve ilin öncü sektörlerinin belirlenmesi açısından önemli olup ayrıca ilin gelişme potansiyellerini açığa çıkarılmasında faydalı olacaktır. Bu analiz aynı diğer zamanda ilin temel sorunlarına çözüm yollarının tespiti bakımından da önemlidir.

Diğer yandan GAP Projesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Adıyaman ili için oldukça önemli bir projedir. Bu projenin tamamlanması durumunda çok olumlu sonuçları ortaya çıkacaktır. Bu sebeple projenin ortaya çıkan sonuçlarının değerlendirilmesi kalkınma amaçları ve sektörel sorunların çözümlenmesi bakımından önemli olmaktadır.

2.1 Tarım Sektörü

Adıyaman'da tarım arazisi kullanımı hububat, baklagiller ve endüstri ürünleri üretiminin ağırlıkta olduğu bir yapıdadır. Adıyaman ilinde tarımsal kesim yüksek bir nüfus oranına sahip olması yanında başta sulama olanaklarının azlığı olmak üzere önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Çiftçilerin bilgi düzeyinin azlığı, tarımsal mekanizasyonun yetersizliği, tarımsal arazinin uygun ölçekte olmayışı, tarımsal kredilerin yetersizliği ve tarım kesiminin sosyo-ekonomik gelişmemişliği tarımsal sektörün gelişmesi önünde engellerdir. Diğer yandan ülke genelinde olduğu gibi, Adıyaman ilinde de hayvancılık faaliyetleri tarım sektöründe bitkisel üretimden sonra ikinci planda kalan bir uğraş olup geleneksel bir şekilde ve aile işletmeciliği şeklinde yapıldığı için gelişmemiştir.

Biyo-fiziksel ve sosyo-ekonomik koşullar bakımından Adıyaman ili tekdüze bir yapıya sahip olmayıp; önemli farklılıklar göstermektedir. Bu durum göz önüne alınarak iklim, arazi formu, toprak yapısı ve/veya arazi örtüsüne göre 3 agro-ekolojik alt bölümlere ayrılabilir.

İlin coğrafya ve iklim yapısı kuzeyden güneye büyük bir değişiklik göstermektedir. Bu nedenle bu yörelerde yetişebilecek ürün desenine göre üretim yapılması verimliliği artıracaktır. İlin kuzeyinde bulunan ve il arazisinin %20'sini meydana getiren Çelikhan,

Sincik ve Gerger ilçeleri birinci alt bölgeyi oluşturmaktadır. Bu alt bölge engebeli, yıllık yağış ortalaması 750 mm'den yüksek olup kışları soğuktur. Ulaşım yetersizliğinden dolayı yerleşim alanı seyrek ve nüfus azdır. Bunun yanında tarım alanı sınırlı, iklim serttir. Bu alt bölge tütün, arıcılık, yonca ve hayvancılık faaliyetleri için uygundur. İkinci alt bölge il arazisinin en fazla alanını (%68) kapsayan Merkez ilçe, Kahta, Samsat, Besni ve Tut ilçelerinin yer aldığı, yıllık yağış ortalamasından düşük yağışın olduğu bölümdür. Kişi başına tahıl üretiminin en yüksek olması yanında, sulama projelerinin tamamlanmasıyla sulamaya açılacak alanının tamamına yakını bu kesimdedir. Ayrıca bu bölge pamuk üretiminin önemli bir kısmının yapıldığı yerdir. 3.Alt Bölge ise özellikle üzüm üretiminin yoğun yapıldığı Gölbaşı ilçesini kapsamaktadır (Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2002: 13).

2.1.1 Bitkisel Üretim

2.1.1.1 Tarla Kullanım Biçimi

Adıyaman ilinde tarımsal arazi %88 oranında tarla biçiminde kullanılmaktadır. Bu oran %64 hububat, %14 baklagil, %8,2 endüstri bitkileri ile kalanı yem bitkileri ve yumru bitkilerinden oluşmaktadır.

Tablo 23: Adıyaman İli Tarım Arazisinin Tarla Kullanım Şekli (2007)

Tarla Toplamı (%88)	Ürünler	Üretim Alanı (1000 Da)		Ürünler	Üretim Alanı (1000 Da)
Hububat (%64)	Buğday	1167	**Yumru Bitkiler (% 0,5)**	Patates	1
	Arpa	618		Soğan	5
	Mısır	28		Sarımsak	3
Baklagil (%14)	Nohut	160	**Endüstri Bitkileri (% 8,2)**	Tütün	72
	Fasulye	2		Pamuk	153
	K.Mercimek	219		Ş.Pancarı	4
Yem Bitkileri (%1,8)	Fiğ, Yonca	52		Susam	5

Kaynak: Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2007: 24

Üretim alanı olarak özellikle hububatlardan buğday, arpa öne çıkarken baklagillerden nohut ve kırmızı mercimek grubu ile endüstri bitkilerinden tütün ve pamuk bitkileri önemli olmaktadır. Baklagillerin tahıllardan sonra geniş bir ekim alanına sahip olması, kuşkusuz tahıllar gibi kuraklığa dayanıklı olması, dolayısıyla sulamasız koşullarda yetiştirilmesine bağlıdır. Baklagiller bakımından da bölgenin nohut üretiminin yaklaşık %21, fasulye üretimin ise %31'inin Adıyaman ilinde üretildiği görülmektedir. Mercimek

üretiminde ise bölge içindeki payı %4,04 olmasına rağmen ülke içindeki payı %3,98 gibi önemli bir oran olmaktadır (Alpaydın, 2007:139).

İldeki tarımsal hasılanın dört önemli unsuru olan buğday, arpa, tütün ve pamuk bitkilerinin yıllar itibariyle üretim miktarları miktarlarındaki değişimler Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1: Adıyaman'da Buğday, Arpa, Tütün ve Pamuk Bitkilerinin Üretimi

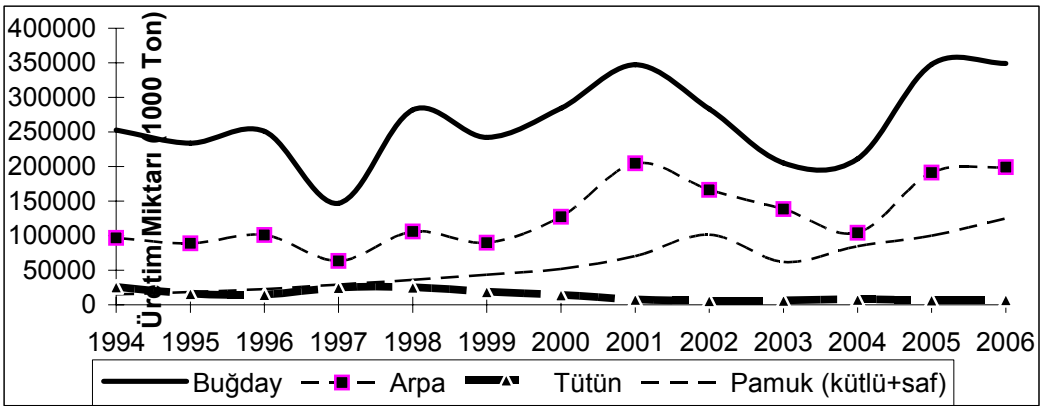

Kaynak: DİE 1997, DİE 1998, DİE 1992, DİE 2001, DİE 2002, DİE 2003, Tarım İl Envanteri Raporları 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006

Genel olarak dalgalanma gösteren tarımsal yapının bu önemli unsurlarından buğday ve arpa üretim miktarı genel olarak artış trendinde iken tütün üretimi azalmakta pamuk bitkisinde ise çok hızlı bir artış olduğu görülmektedir.

Adıyaman ilinde GAP projesinin önemli ayaklarından olan Atatürk Barajı'nın yapılması ile büyük hacimde bir suyun toplanması, bölgedeki verimli tarım arazilerinin önemli bölümünü oluşturan bir ilçesi (Samsat) ve 67 köyün arazileriyle birlikte baraj sularının altında kalmasına yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda şehir merkezine doğru yoğun bir iç göçe sebep olmuştur. Bunun yanında ilin tarımsal ekonomik faaliyetinde önemli bir payı olan tütün bitkisinin üretimine kota ile sınırlama konulması halkın en önemli geçim kaynağını ortadan kaldırarak ikinci bir göç dalgasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu iki zorunlu göç birleşerek şehir merkezinde büyük bir nüfus artışına, mesleksiz yığınların yaz aylarında çalışmak için il dışına kayısı, pamuk, patates, fındık işçiliğine gitmeleri, çarpık kentleşme sorununa vb. birçok soruna yol açmıştır.

Geçmiş yıllarda Adıyaman ili için önemli bir gelir unsuru olan tütün bitkisinin dönemler itibariyle üretimi incelendiğinde ise 1990'lı yılların ortalarından itibaren üretimde önce %20, sonra %60 azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 24: Tütün Bitkisinin Dönemler İtibariye Üretimi (Ton)

Dönem	**1970-74**	**1975-79**	**1980-84**	**1985-89**	**1990-94**	**1995-99**	**2000-04**
Üretim Miktarı	13.619	37.24	33.444	53.263	125.693	100.568	42.456

Kaynak: DİE 1997, DİE 1998, DİE 1992, DİE 2001, DİE 2002, DİE 2003, Tarım İl Envanteri Raporları 1999, 2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006

Tarım İl Müdürlüğü'nce tütün tarımından dolayı mağdur olan çiftçilerin, arazi konumları ve iklim şartları göz önünde tutulmak suretiyle bağcılık, mera ıslahı, arıcılık ve seracılık faaliyetlerine yönlendirilmesine çalışılmaktadır. Ancak Adıyaman ilindeki çiftçiler, eğitim yetersizliği yanında sulama olanaklarının yetersizliği nedeniyle alternatif ürünlerin yetiştiriciliğini yapmakta zorlanmaktadır.

Tütün bitkisinde bu olumsuzluk yaşanırken diğer bir endüstri bitkisi olan pamuk bitkisi ise ekiliş alanı ve verimlilikte hızlı bir artış göstermiştir. Tekstil sektörünün de hammaddesi olana pamuk üretiminde Adıyaman ilinde özellikle 1990–1994 döneminde önce %100, 1995–1999 döneminde %300, ve 2000–2004 döneminde yine % 100 den fazla olmak üzere çok yüksek artışlar yaşanmıştır.

Tablo 25: Pamuk Bitkisinin Dönemler İtibariye Üretimi (Ton)

Dönem	**1970-74**	**1975-79**	**1980-84**	**1985-89**	**1990-94**	**1995-99**	**2000-04**
Üretim Miktarı	17.998	21.832	14.77	18.012	39.436	150.091	370.264

Kaynak: DİE 1997, DİE 1998, DİE 1992, DİE 2001, DİE 2002, DİE 2003, Tarım İl Envanteri Raporları 1999, 2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006

Pamuk ekim alanlarında, iyi bir yetiştiricilik için mutlaka sulamaya ihtiyaç vardır. Sulama teknikleri üzerine yapılan araştırmalar, pamuk tarımı için en uygun yöntemin

"Damla Sulama Metodu" olduğunu göstermiştir. Bu sebeple bu metodun kullanılmasına ağırlık verilmelidir.

2.1.1.2 Meyve Üretimi

Ekolojik koşullara bağlı olarak meyve üretim miktarları yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte 2007 yılında 28.000 hektar alanda yapılan meyve üretimi, toplam tarım arazisi içinde %10,7 yer tutmaktadır. Ekonomik değeri yüksek ve önemli meyve türleri arasında antepfıstığı, zeytin ve üzüm yer almaktadır (Tablo 26).

Tablo 26: Adıyaman İli Tarım Arazisinin Meyve Kullanım Şekli (2007)

Arazi Kullanım Biçimi	Ürünler	1000 Da
Meyve Toplamı (%10,7)	Antepfıstığı	240
	Bağ	30
	Zeytin	15
	Elma	3
	Diğer	8
Toplam		2800

Kaynak: Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2007: 18

Özellikle antepfıstığı, ekonomik değeri günden güne yükselen önemli bir gelir getiren bir üründür. Ülkemizde yoğun meyve veren antepfıstığı Şanlıurfa, Gaziantep ve Adıyaman illerinde yetiştirilmektedir. Akdeniz ikliminin karakteristik bitki örtüsü olan zeytin üretiminin ise ekimi henüz yenidir. Zeytinin devirli üretim özelliğinden dolayı; üretim bir yıl fazla, bir yıl azdır. Araştırma alanında zeytin üretiminin artması ile bu üretime dayalı sanayinin gelişmesi beklenebilir. Bağcılık ise son zamanlarda Amerikan asma anaçlarının kullanılması ile canlanmaya başlamıştır. Türkiye'nin en ünlü üzüm çeşitlerinden olan "Peygamber Üzümü" Adıyaman'da yetiştirilmektedir (Alpaydın, 2007: 160).

Adıyaman ilinde sulama imkanlarının artması ile birlikte meyveciliğin geliştirilmesi ilin tarımsal katma değerinin artırılmasında çok yararlı olabilir. Çünkü antepfıstığı, zeytincilik ve bağcılık faaliyetlerinin getirisi yüksek olmaktadır.

2.1.1.3 Sebze Üretimi

Türkiye genelinde tarım alanlarının %3'ün de sebze üretimi yapılırken, 2007 yılı itibariyle araştırma alanında %1,3'lük bir ekiliş alanında sebze tarımı yapılmaktadır.

Araştırma alanında üretim değerleri bakımından önemli sebzeler olarak domates, biber, patlıcan, kavun ve karpuz yetiştirilmektedir.

Tablo 27: Adıyaman İli Toplam Tarım Arazisinin Sebze Kullanım Şekli (2007)

Arazi Kullanım Biçimi	Ürünler	Dax1000
Sebze Toplamı (% 1,3)	Domates	8
	Kavun-Karpuz	12
	Biber-patlıcan	8,5
	Diğer	2,7
Toplam		2800

Kaynak: Adıyaman Tarım Müdürlüğü, 2007: 18

İlde sebze üretimine ayrılan tarım alanın yetersizliği gözlenmektedir. Ayrıca sulu tarıma geçiş henüz gerçekleşmediği için, sebze üretimin değeri ön plana çıkmamaktadır**.** Daha evvel susuz tarım alanlarında ekimi gerçekleştirilen karpuz, giderek sulu tarım alanlarında üretilmektedir. Seracılık ise henüz yaygınlaşmamıştır. Seracılığın gelişmesi için çiftçilere gerekli destek ve teşvik verilmelidir. Seracılık yatırımları, genellikle sebze veya süs bitkilerine yönelik olarak yapılabilir.

Tablo 28: Adıyaman İlinde Seracılığın Yapısına Göre Dağılımı

	2000 Yılı (Da.)	**2005 Yılı (Da.)**
Cam Sera	1	1,3
Plastik Sera	20,8	39
Yüksek Tünel	12,6	13
Toplam	**34,4**	**53,3**

Kaynak: Alpaydın, 2007: 51

2.1.2 Hayvancılık Faaliyetleri

Diğer yandan Adıyaman ilinde tarımsal sektörde bitkisel üretimden sonra gelen hayvancılık faaliyeti fazla gelişmemiş olup genellikle otlatmaya dayalı bir yapıya sahiptir. Tarım alanlarının çoğalması sebebiyle hayvancılık yapılan alanlar azalmıştır. Halkın ancak aile ihtiyaçlarına yetecek kadar hayvan beslenmekte olduğu gözlenmiştir. 2005 yılında Türkiye-Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Adıyaman ilinde gelir sağlama bakımından öne çıkan hayvancılık faaliyetleri şu şekildedir.

Tablo 29: Adıyaman İli, GAP Bölgesi Hayvancılık Faaliyetleri ve Ülke Oranları (2005)

	Türkiye	GAP Bölgesi	Adıyaman	GAP Bölgesi/ Türkiye (%)	Adıyaman/ Türkiye (%)
Koyun	25.304.325	3.603.069	218.600	14	0,8
Kıl Keçisi	6.517.464	1.223.407	138.650	19	2
Sığır	10.526.440	649.951	73.403	6	0,7
Tavuk	85.497.004	3.114.789	431.319	3,6	0,5
Arı Kovanı	4.590.013	186.383	41.270	4	0,9

Kaynak: TÜİK, 2005

Tablo 29'dan görüldüğü gibi ilde koyun, sığır, ve tavuk sayısı ülke ortalamasına göre düşük iken kıl keçisi sayısı ortalamanın üstündedir. Ancak yüksek kırsal nüfus oranı düşünüldüğünde hayvancılık faaliyetlerinde üretim miktarları ülke ortalamasından yüksek olması gerekir. Bu şekilde kırsal kesimde gelir artırılabilir. Hayvancılık faaliyetlerinin yetersiz gelişmesinde çayır ve mera'ların azalması yanında tarım işletmelerin büyük bir kısmının aile işletmesinden oluşması, pazar alanlarının azlığı ve uzaklığı gibi önemli sebepler yol açmaktadır.

2005 yılında Adıyaman ilinde mera genişliği 43.565 ha. olup bu alan Türkiye'nin mera alanlarının %0,3'ü kadar olup oldukça yetersizdir. Ayrıca hayvancılıkla ile ilgili kredi, barınma ve beslenme gibi hayvancılığı ilgilendiren birçok konuda bazı problemler yaşamaktadır. Diğer yandan hayvansal üretimin gelişmiş olduğu ülkelerde yem bitkileri tarımı, ekili alanların %25-30'unu oluştururken, ülkemizde bu oran %3.3, Adıyaman ilinde ise %0.05 gibi oldukça düşük bir oranda kalmaktadır (Alpaydın, 2007: 153).

Adıyaman ilinde hayvancılık faaliyetlerinde ülke ortalamasının altında kalınması yanında hayvan sayısında yıllar içinde sürekli bir azalış ta söz konusudur.

Tablo 30: Adıyaman İli'nin 1990-2008 Yıllarına Ait Hayvan Varlıkları

Yıllar	1990	2000	2008
Koyun	373.981	272.975	71.126
Kıl Keçisi	191.710	162.612	48.994
Sığır	93.373	92.175	55.410

Kaynak: Adıyaman Valiliği, 2008 ve Alpaydın, 2007:153 verilerinden düzenlenmiştir.

İlgili yıllar arasında özellikle küçükbaş hayvan sayısında çok yüksek oranlarda azalma olmuştur. GAP master planı çerçevesinde tarımın gelişmesinde bir hareketlilik sözkonusu olmasına rağmen, hayvancılık faaliyetleri gerileme içindedir.

Bunun sebeplerinden biri artan nüfusla birlikte insanların yiyecek ihtiyaçlarını karşılanabilmesi için giderek daha çok mera alanının tarıma açılmasıdır. Çayır-mera varlığı 1999 yılında 224.467 hektara, 2005 yılında ise 43.565 hektara gerilemiştir. Ayrıca ilde görülen erozyon yenilebilecek bitki türlerini azaltmıştır. Diğer yandan hayvancılık faaliyetlerinin gelişebilmesi için yem bitkileri oranının artırılması, yüksek verimli kültür ırkı hayvanlara sahip olma hayvancılık kredisinin uygun şartlarda sağlanması ve tüketicilere pazar organizasyonlarının iyi yapılması gerekir.

Bir başka sorun hayvansal üretiminde verim düşüklüğüdür. Ekonomik açıdan geri kalmışlık özellikle hayvansal üretimi kapalı ekonomi içinde yer alması, hayvancılığın gelişmesini sınırlamaktadır. GAP'la birlikte farklılaşacak olan ürün deseni ve kapasite artışına paralel olarak tarımda çalışan nüfus azalacak, tarımsal işletmeler açık pazar ekonomisine tabi olacaktır ve halkın yaşam standardı yükselecektir. Bunun için de hayvancılıkta enstansif (modern) hayvancılığa doğru yöneliş gereklidir.

Adıyaman ilinde hayvancılıkla ilgili diğer faaliyetler olarak su ürünleri ve arıcılık üretimi geliştirilebilirse önemli bir gelir sağlaması beklenebilir. Çünkü Adıyaman ili 1993 yılında Atatürk Barajı'nın yapımı sonucunda 81.700 ha 'lık bir göl yüzeyine sahip olmuştur. Kültür balıkçılığına esas olmak üzere doğal ve baraj göl ve göletlere atılan balıklarla kültür balıkçılığı gelişmektedir. Cari fiyatlarla 1990 yılında 1,6 Milyar TL olan balıkçılık hasılası, 1995'de 45,7 Milyar TL, 2000 yılında ise 1.650 Milyar TL olmuştur. Adıyaman ili bölge balıkçılığı hasılası içinde önemli bir orana (%39) sahip olmasına rağmen ülke açısından payı ise %0.53 olarak düşük düzeyde yer almaktadır. Bu değere göre araştırma alanında su ürünleri açısından istenilen düzeye henüz gelinmediği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan kümes hayvancılığı da pek gelişmemiştir. Kümes hayvancılığının gelişememesinin sebebi pazarlamanın yapılamamasından kaynaklanmaktadır.

Arıcılık faaliyetleri ise Türkiye genelinde olduğu gibi Adıyaman ilinde de dağlık ve ormanlık arazilerde yapılmaktadır. Bu alanda hem kovan sayısı hem de bal üretim miktarı bakımından Adıyaman ili'nin Türkiye içerisindeki payı düşük olup Adıyaman'da kovan başına düşen bal üretim miktarı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bal üretiminde ülkenin

%0.57'ni, bölge içindeki yeri ise %20.1'sine cevap verebilmektedir. 1990 yılından bugüne verimde önemli bir değişim gözlenmemiş olmakla birlikte, özellikle yerel yönetimler ve diğer kaynakların arıcılığı teşvik etme çabaları kovan sayısının artmasına neden olmuştur (Alpaydın, 2007: 185).

2.2 Sanayi Sektörü

Adıyaman ilinin sanayi yapısı ilin petrol üretiminde önemli bir merkez olması sebebiyle madencilik alt sektörü yanında, imalat alt sanayinde tarıma dayalı sanayi yapıları olan tekstil ve gıda işletmelerinin ağırlıkta olduğu bir yapı sergilemektedir.

Adıyaman ilinde sanayileşme hareketi son yıllarda hızlanmış olmakla birlikte yetersizdir. 2000 yılı il hasılası içinde sanayi sektörünün payı %19,5 madencilik ve %7,6 imalat sanayi alt sektörleri olmak üzere toplamda yaklaşık %30 gibi yüksek bir oranda gözükmesine rağmen aslında ilin sanayileşme yapısı, imalat sanayi katma değerinden de anlaşılabileceği gibi zayıftır. Çünkü madencilik sektöründen özellikle petrol üretimimden sağlanan gelirin gerçek anlamda Adıyaman iline çok fazla bir katkısı olmamaktadır. Bu sebeple sanayi payı yüksek gibi gözükmesine rağmen ilin sanayi olanakları henüz gelişme aşamasındadır.

Tarım sektörünün istihdam ve katma değer bakımından önemli yer tuttuğu az gelişmiş bölgelerde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi kırsal nüfusun kalkınmasında önemli rol oynamasının yanında bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasını da katkı sağlayabilmektedir. Tarıma dayalı sanayiler genel olarak tarım ürünlerini hammadde olarak alıp işleyen sanayi olarak bilinmektedir. Bu sanayiler aynı zamanda bu sektöre tarımsal girdi de üretmektedir. DPT'nin tasnifine göre tarıma dayalı sanayiler; gıda sanayi (hayvansal ürünler, un ve mamulleri, şekerleme mamulleri, hayvan yemleri, bitkisel yağlar ve margarin sanayileri), içki sanayi (alkollü içecekler, gazlı meşrubat, memba ve maden suları sanayi) ve diğer sanayi dalları (tütün ve tütün mamulleri, tekstil, giyim, deri, kâğıt, kâğıt ürünleri ve basım sanayi)'ndan oluşmaktadır (DPT, 2006: 22).

2.2.1 Sanayi Sektörünün Genel Yapısı

İl ekonomisinin seçilmiş bazı yıllara göre sektörler itibariyle işletme sayısı ve istihdam verileri incelendiğinde sanayileşmenin özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişmeye başladığı, bu yıllardan sonra kurulan gıda, genel imalat ve tekstil işletmelerinin sayısının

hızla arttığı görülmektedir. 1979 yılında Adıyaman ilinde sadece 4 işletme bulunurken, 1994'te 69'a çıkan sayı 2009 yılında 225 olmuştur.

Tablo 31: İl Ekonomisinin Önemli Sektörlerinin Bazı Yıllarda İşletme Sayısı ve İstihdam Verileri

Yıllar	Gıda		Madencilik		Tekstil		Genel İmalat		Toplam işletme sayısı
	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	
1979	2	57	0	0	2	846	0	0	4
1994	12	283	2	338	15	2521	7	180	36
2000	31	451	4	270	41	4111	19	291	98
2009	47	723	23	632	101	6192	54	2329	225

Kaynak: Adıyaman Valiliği 1973, Adıyaman Valiliği 1994, Adıyaman Valiliği 2009, Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü 2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006

İl genelinde 2009 yılında gıda sanayi, maden-taş ve toprağa dayalı sanayi, pamuk işleme ve tekstil sanayi ile genel imalat sanayisine yönelik üretim yapılan 225 kayıtlı işletmede toplam 9.876 kişi istihdam edilmektedir. İnşaatı devam eden işletmelerde çalışan işçilerle birlikte istihdam yaklaşık 10.000 kişidir. Tekstil sektörü il ekonomisinde ağırlıklı bir yere sahip olup işletme sayısında %45 ve istihdam sayısında % 63'lük bir orana sahiptir.

Tablo 32*:* Adıyaman İli Önemli Sanayi Alt Sektörlerinde İşletmelerin Tesis ve İstihdam Sayıları ile Yaklaşık Yüzdeleri (2009)

SEKTÖR	Tesis		İstihdam	
	Adet	%	Adet	%
Tekstil	101	45	6.192	63
Gıda	47	21	723	7
Kimya ve Petrol Ürünleri	12	5	1.333	14
Maden, Taş ve Toprak Sanayi	23	10	632	6
Diğer Genel İmalat	42	19	996	10
TOPLAM	225	100	9.876	100

Kaynak: Adıyaman Valiliği Brifingi, 2009:35

Vasıfsız işgücü, düşük eğitim düzeyi gibi sorunların yoğun yaşandığı Adıyaman ve çevresinde emek yoğun bir sektör olan tekstilde son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Ancak rekabete oldukça duyarlı olan bu sektörün son yıllara kadar elde ettiği başarı, rekabet koşulları ve 2009 dünya krizinin olumsuz etkileri ile olumlu durumunu sürdürmekte zorlanmaya başlamıştır.

Adıyaman ilinde tarıma dayalı sektörler olan tekstil ve gıda sektörü işletme sayısı bakımından sürekli ilk iki sırada olmuştur. Özellikle tekstil sektörü seçilmiş yıllar aralığında her dönemde daha yüksek bir artış ivmesi kazanmış, özellikle son 10 yıldaki gelişme ise oldukça büyüktür. Bu sektör ilde sanayi sektöründe işletme sayısında %45 ve istihdamda ise %65'e yaklaşan değerlerle hâkim sektör haline gelmiştir.

Diğer yandan genel imalat sanayindeki son yıllardaki gelişme eğilimi önemli olmaktadır. Madencilik sektörü ise petrol ürünleri alt sektörü ile birlikte istihdam sayısı bakımından tekstil sektöründen sonra ikinci sırada bulunmaktadır.

2.2.1.1 Tekstil Sektörü

Adıyaman ilinde öncü sektör olan tekstil ve hazır giyim sektörü, ilde sanayileşmenin de başlangıcı olmuştur. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de GAP Projesi ile sulanabilen alanın ciddi bir şekilde artması ile tekstil sektörünün ana girdisi olan pamuk üretiminde önemli bir artışa yol açmış bu durum sektörün bölgeye kayma potansiyelini artırmıştır. Tekstil ve konfeksiyonun en önemli hammaddesi olan pamuk üretiminde Türkiye'nin payı dünyada 2003 yılında %4,3 olmuş ve 2003 yılı pamuk üretiminin %22'si Çukurova, %46,5'i Güneydoğu Anadolu, %30'u Ege bölgesinde gerçekleştirilmiştir (Daimi Çalışma Grubu Raporu 2004, 25).

Genelde emek yoğun bir çalıştırma gerektiren tekstil ve hazır giyim insan yaşamında gıdan sonra gelen vazgeçilmezlerden olan bu sektör DPT'nin sınıflandırmasına göre doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması, pamuklu dokuma, giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı halı ve kilim imalatı, giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması şeklindedir (DPT, 2006: 24). Tekstil ve konfeksiyon sanayisi son yirmi yılda ülke ekonomisinin de önemli sektörlerinden biri olmuştur. Bu sektör 2004 yılında 20 Milyar Doları bulan üretim değeri, GSMH içindeki %5,5, toplam istihdamda ise %10'luk payı ile önemli olmuştur (DİE, 2004; İGEME 2004).

Adıyaman ilinde ise daha önce bahsedilen iki zorunlu göç hareketinin yol açtığı işsizlik sorunu tekstil sektörüne yönelmeye hız kazandırmıştır. Tekstil sektöründe emek maliyeti yanında diğer önemli bir maliyet unsuru tekstil sektörünün hammaddesi olan pamuk

maliyetidir. Yaşanan yoğun rekabet nedeniyle bu sektöre uygun teşvik koşullarının sağlanması oldukça önemlidir.

Adıyaman ilinde tekstil ürünleri imalat sektörü; TÜİK'in 2002 yılı Genel Sanayi İşyerleri Sayımı (GSİS) yoğunlaşması, il Sanayi ve Ticaret Odaları tercihleri, ihracat yoğunlaşması ve işgücü verimliliği göstergelerinin her birinde öne çıkmıştır. ilde tekstil sektöründe doğal ve sentetik pamuk elyafının hazırlanması ve eğrilmesi öne çıkan alt sektör olmuştur.

Tekstil sektörü GSİS il içi yüzde göstergesi, GSİS Yoğunlaşma göstergesi, özel sektördeki işgücü verimlilik yoğunlaşması göstergesi, il içi sektörel ihracat oranı itibariyle ve sektörel ihracat yoğunlaşması parametreleri bakımından öne çıkan ilk üç sektör arasında da yer almaktadır.

Tablo 33: Tekstil Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı

GSİS Yoğunlaşması	Yabancı Sermaye Yatırımları	İhracat Yoğunlaşması	İşgücü Verimlilik Yoğunlaşması	İl Sanayi Odaları Tercihi	Teşvik
İyi	Geri	İyi	İyi	İyi	İyi

Kaynak: DPT, 2006: 10

Adıyaman ilinde iplik üretimi 2006 yılında 61.000 tona yakın olmuş, %84 KKO yanında önemli bir istihdam sağlamıştır. Diğer yandan hazır-giyim sektöründe 2006 yılında 19.00.000'a yakın bir fiili üretim gerçekleştirilmiştir.

Tablo 34: Tekstil Alt Sektörlerinin İşletme Kapasiteleri ve İstihdam Sayıları

Tekstil Alt Sektörleri	Kapasite (Adet/Yıl)	KKO (2006)	İstihdam
İplik (Ton/Yıl)	72.100	84%	2,785
Hazır Giyim (Adet/Yıl)	25.560.000	74%	1,985

Kaynak: Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, 2006: 5

Ancak Adıyaman ilinde mevcut tekstil ve hazır giyim sektörü yapısı ele alındığında işletmelerin, ihracata bağımlı başka markalara fason çalıştığı görülmektedir. Bu sebeple dünya konjonktürü ele alındığında mevcut yapının bu şekilde devam edemeyeceği açıktır. Nitekim 2007 ve 2008 yıllarında bu sektörde olumsuz rüzgarlar esmeye başlamıştır. Bu çerçevede kümelenme çalışmaları ile sektörde faaliyet gösteren işletmelerin birbiri ile bilgi üreten kurumlarla, sivil toplum örgütleri ile kamu ve yerel yönetimlerle bütünleşme sağlanmalı ve yenilik üretebilir hale getirilmelidir. Türk tekstil ve hazır giyim sektörü nispeten yüksek maliyetli bir çevrede işlevini sürdürmeyi ancak farklılaştığı oranda sağlayabilecektir. İşletmeler Ar-Ge faaliyetleri ile ilgili olarak bilinçlendirilmelidir; Markalaşma, enerji, işgücü ve hammadde gibi temel girdilerin sağladığının ötesinde önemli rekabet üstünlüğü sağlayacaktır. Bu bağlamda bölgedeki üniversite ve teknik eğitim veren ortaöğretim kurumlarında moda ve tasarım bölümleri açılmalıdır (GAP, 2004: 55).

Diğer yandan kumaş üreticileri, sektörün yapısı gereği Adıyaman ili tekstil ve hazır giyim kümelenmesindeki en kritik eksik oyuncuların başında gelmektedir. Bölgede tekstil ve hazır giyim kümelenmesinde, özellikle koleksiyon üretilmesi aşamasında en önemli girdi olan tasarım yapacak oyuncular eksiktir. Bu eksiklik bölgeye tekstil ve hazır giyim üretiminde daha fazla kar payı aktarılmasını engellemektedir. Tasarım konusunda üretim yapacak girişimcilerin desteklenmesi sektörün rekabet gücünü artıracaktır (GAP,2004:36). Adıyaman'da ayrıca hazır giyim üretim işletmelerinin sayısından çok tekstilde yan sanayisinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Fason olarak değil hazır giyim sektörünün ihracat yapması gerekmektedir. Bunun için de altyapı önemlidir. Ayrıca pazarlama stratejisi öne çıkmaktadır (Adıyaman 12. Yerel Kümelenme Komitesi Toplantısı, 2007).

Bir diğer önemli faktör olan nitelikli işgücü sağlanması dünya çapında rekabet ortamında önemli bir konudur. İşçilerin eğitimi yanında işverenin de nitelikli olması gerekmektedir. Şehrin iddialı tekstil sanayicileri henüz uluslararası üretim standartlarına yeteri kadar hakim değildir. Diğer yandan döviz kuru dezavantajı ve rekabet üstünlüğü sağlayacak diğer faktörlerin olumsuz durumu 2008 yılında başlayan dünyada yaşanan krizin etkileri ile birleşerek bu sektörde bir gerilemeye yol açmıştır.

2.2.1.2 Gıda Sanayi Sektörü

Tekstil ve madencilik sektöründen sonra genel imalat alt sektörü ile birlikte bu sektör ilde ön plana çıkmaktadır. Bu sektör DPT'nin alt sınıflandırması olarak ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı, öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı, peksimet, bisküvi imalatı,

dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı süthane işletmeciliği ve peynir imalatı olarak gruplandırılmaktadır (DPT 2006. 22). Kuru tarım alanın en fazla yer kapladığı Adıyaman'da sulama imkanlarını geliştirme çabalarına rağmen tarımın bu karakterinin baskın olması Adıyaman'daki gıda sanayinin tahıl hammaddesine yönelik olduğunu açıkça göstermektedir. Adıyaman ilinde un-kepek işletmeleri ağırlıkta olmasının yanında arpa, yem, şeker, su dolum, bulgur ve ham yağ işletmeleri bulunmaktadır.

Tablo 35: İl Ekonomisinin Gıda Sanayisinde İşletmelerin Kapasiteleri ve İstihdam Sayıları (2006)

Alt sektör	Kapasite (Ton/Yıl)	KKO	İstihdam
Un Kepek	347.100	43%	207
Arpa	43.000	82%	15
Yem	104.800	26%	77
Küp-şeker	3.684	53%	27
Süt	96	77%	16
Diğer			79

Kaynak: Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, 2007: 15

2006 yılında Adıyaman ilinde gıda sanayinde ortalama kapasite kullanım oranı %43 seviyesindedir. Bu düşük oran önemli bir sorun olup, aynı sanayi alt sektöründe yeni işletmelerin açılması önünde engel olmaktadır. Bu sorunu çözümleyebilmek için gıda sanayinde KKO'nun yükseltilmesi ya da bu alt sektörün farklı ürünlere yönelimi gerekmektedir. Diğer yandan tarıma dayalı sanayilerde önemli bir konu olan ikincil ürüne geçebilmek sorunu Adıyaman tarımsal sanayi yapısında da yaşanmaktadır. Bu sanayinin girdileri olan buğday ve arpadan birincil ürünler olan un, kepek elde edilirken bunların değerlendirilebileceği örneğin makarna gibi ikincil sektör gelişmemiştir. Bu da elde edilen katma değerin düşük kalmasına sebep olmaktadır.

Adıyaman ilinde gıda ürünleri sektörü, GSİS yoğunlaşma göstergesi, özel sektördeki işgücü verimlilik yoğunlaşması göstergesi ve Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından tercih edilme parametreleri bakımından ilk üç sırada yer almaktadır (DPT, 2006: 20).

Bununla birlikte bu sektör yabancı sermaye ihracat yoğunlaşması ve teşvik olanaklarında iyi değildir. Bunun nedeni il'de ihracatın az olması ve bu ihracatın da hemen hemen hepsinin tekstil sektöründe yapılmış olmasıdır. Ancak gerek ikincil ürüne geçme sorununun yoğun olması ve tarımda sektörel ürün deseninin düşük olması, gerekse de üretim maliyetlerinin yüksek olması bu sektörün dış pazarlara yönelimini azaltmaktadır

Tablo 36: Gıda Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı

GSİS Yoğunlaşma göstergesi	Yabancı Sermaye Yatırımları	İhracat yoğunlaşması	İşgücü verimlilik Yoğunlaşması	İl Sanayi Odaları tercihi	Teşvik
İyi	Geri	Geri	İyi	İyi	Geri

Kaynak: DPT 2006: 1-20

2.2.1.3 Madencilik ve Taşocağı Sektörü

Adıyaman ilinde başta petrol olmak üzere maden kaynakları oldukça zengin olup bu kaynaklara dayalı sektörlerin gelişmesi durumunda özellikle işsizlik azaltılabilir. Özellikle Türkiye'de üretilen petrolün önemli bir kısmı Adıyaman ilinde çıkarılmaktadır.

Tablo 37: Adıyaman'da Madencilik ve Taşocağı Alt Sektörlerinde İşletmelerin Kapasiteleri, KKO'ları ve İstihdam Sayıları (2007)

Madencilik Ve Taşocağı Sektörü	Kapasite	KKO	İstihdam
Kömür İşletmesi	300.000	32%	40
Mücur Taşı(Ton/Yıl)	96.000	58%	6
Çimento(Ton/Yıl)	909.150	99%	201
Tuğla (Adet/Yıl)	6.720.000	40%	33
Seramik (Adet/Yıl)	104.760	80%	14
Organik Toprak(M3/Yıl)	153.600	33%	20
Kum/Çakıl (Ton/Yıl)	24.000	83%	7

Kaynak: Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü 2007:18

Tablo 38: Petrol Üretiminde İşletmelerin KKO'ları ve İstihdam Sayıları (2007)

Madencilik	Kapasite	KKO	İstihdam
Petrol TPAO (Bpd)	4.957.599	97%	755
Petrol Özel (Varil/Yıl)	100.000	100%	162

Kaynak: Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, 2007:18

İşletme sayısının az olmasına rağmen istihdam oranının yüksekliği ile dikkat çeken madencilik ve taşocaklığı sektörü aynı zamanda özel sektördeki işgücü verimlilik yoğunlaşması göstergesi parametresi bakımından öne çıkan ilk üç sektör arasında yer almaktadır. Ancak yabancı sermaye yatırımları ve teşvikler bakımından geridedir.

Tablo 39: Madencilik Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı

GSİS Yoğunlaşma Göstergesi	Yabancı Sermaye Yatırımları	İhracat Yoğunlaşması	İşgücü Verimlilik Yoğunlaşması	İl Sanayi Odaları Tercihi	Teşvik
Geri	Geri	Geri	İyi	İyi	Geri

Kaynak: DPT, 2006: 1-20

2.2.1.4 Genel İmalat Sanayi Sektörü

GAP projesi kapsamında özellikle inşaat malzemeleri, plastik malzemelerine oldukça fazla ihtiyaç bulunmaktadır. Bu alt sektöre yatırım yapılmasının olumlu sonuçları olacaktır. Diğer yandan sağladığı katma değer bakımından önemli olan elektrik, makine ve yedek parça alt sektörlerinin sanayi altyapısı içinde geliştirilmesi gerekmektedir.

Tablo 40: Genel İmalat Alt Sanayi Sektörlerinde Üretim Alanlarına Göre İşletmelerin Kapasiteleri, ve KKO'ları (2007)

Makine- Metal- Plastik-Elektronik Alt Sektörleri Kapasiteleri ve KKO'ları (%)			**Kimyasal Madde ve Ürünleri Kapasiteleri ve KKO'ları (%)**		
Yedek Parça (1000 Adet/Yıl)	246	61	Tüp Dolumu (Milyon Adet/Yıl)	42	50
Asansör Montaj (Adet/Yıl)	15	60	Tüp Dolumu (1000 Lt/Yıl)	20	100
Tel-Çivi (1000 Ton)	6,7	37	Serum (Milyon Doz/Yıl)	0,15	67
Zirai Alet (1000 Adet)	5	50	Biyodizel (1000 Ton/Yıl)	8,5	92
LPG Tüp İmalat (Milyon Adet)	0,7	22	Asfalt Malzeme (Milyon Ton)	0,35	87
Çelik Malzeme (Milyon Adet)	2,4	85	Madencilik (Milyon Ton/Yıl)	2,1	100
Yapı Elemanları(Milyonm2/Yıl)	1,2	23	Vet Aşı (Milyon Doz)	500	76
Plastik Malzeme (1000 Ton)	3,3	51	**Ağaç Hammaddesi Ürünleri Kapasiteleri ve KKO'ları (%)**		
Anten Kablo (Km/Yıl)	10	69	Mobilya (Milyon Adet/Yıl)	0,4	54
Kablo (1000 M/Yıl)	45	92	Kağıt (1000 Ton/Yıl)	6,1	75
Trafo (Adet)	720	83	Prefabrik (1000 M2/Yıl)	38	68

Kaynak: Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, 2007: 20

Kimyasal madde ve ürünleri alt sektörü yabancı sermaye yatırımları ve ihracat faktörleri bakımından öne çıkarken, metal ve makine alt sektörü ise GSİS faktörü bakımından öne çıkmaktadır.

Tablo 41: Genel İmalat Alt Sektörünün Karşılaştırmalı Üstünlükler Yapısı

Sektörler	GSİS	Yabancı Yatırımlar	İhracat	İşgücü Verimliliği	İl Sanayi Odası Tercihi	Teşvik
Kimyasal Madde ve Ürünleri	Geri	İyi	İyi	Geri	Geri	Geri
Metal ve Makine	İyi	Geri	Geri	Geri	Geri	Geri

Kaynak: DPT, 2006: 1,20

Genel imalat alt sanayi yapısında sağlanacak gelişmeler sanayi katma değerinin daha fazla artmasına da sebep olacaktır. Bu sebeple bu sektörde teşvik olanakları geliştirilmelidir.

2.3 Hizmetler Sektörü

Hizmetler sektörü gelişmiş ülkelerde önemli bir temel üretim sektörüdür. Adıyaman ilinde de il hasılasının yaklaşık yarısını oluşturmasına rağmen sahip olduğu oranla, doğru orantılı bir gelişmişliğe sahip değildir.

2.3.1 Adıyaman'da Hizmetler Sektörünün Önemi

İlin toplam gelirinin düşük olması sebebiyle aslında çok gelişmemiş olan hizmetler sektörünün payının yüksek olması gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Hizmetler sektörünün gelişmesinde yeterli bir gelir düzeyine ulaşılmış olması ve il çapında pazara açılmış bir ekonomiye sahip olmak önemlidir. Adıyaman ilinde harcamaya yönelecek gelir azlığı yanında tarım sektöründe yüksek nüfus oranı ve pazar için üretim olanaklarının gelişmemişliği hizmetler sektörünün gelişmesinde en büyük engellerdir.

2.3.2 Hizmetler Sektörünün Alt Sektörleri

Adıyaman ilinde 2001 TÜİK verilerine göre hizmetler sektöründe kamu hizmetleri, ticaret ve ulaştırma-haberleşme alt sektörleri öne çıkmıştır. Bu üç sektörün toplam il hasılasındaki oranı yaklaşık %40 olmuştur. Yıllar itibariyle hizmetler alt sektörlerinin il hasılası içindeki oranları şu şekilde olmuştur.

Tablo 42: Yıllar İtibariyle Hizmetler Alt Sektörlerinin İl Hasılası İçindeki Oranları (%)

Yıllar	Kamu Hizmetleri	Ticaret	Ulaştırma ve Haberleşme	İnşaat	Konut Sahipliği
1987	5,8	10	5,3	7,9	10
1989	10,4	10,6	6	6,5	7,4
1991	9,5	6,7	3,9	6,3	5,2
1993	15,9	9,7	6	6,4	5,4
1995	12,6	12,2	7,3	4,4	4
1997	13,3	10,1	7,9	4,7	2,9
1999	16,6	9,3	9	3,5	3,7
2001	16,3	11,2	11,6	3,5	3,2

Kaynak: TÜİK, 2008 verilerinden elde edilmiştir

2.3.2.1 Kamu Hizmetleri

Adıyaman ilinin ülke ortalamasına göre kamu yatırımlarından aldığı pay çok yüksek olmamasına rağmen kamu hizmetleri alt sektörü 2001 yılında %16,3 gibi yüksek bir orana sahip olmaktadır. 1990'lı yıllar süresince kamu hizmetleri sektörünün ulaştırma-haberleşme sektörleri ile birlikte gelişme gösterdiği tablodan görülmektedir.

2.3.2.2 İnşaat ve Konut Sahipliği

1990'lı yıllarda kamu hizmetleri ile ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde yaşanan gelişmeye rağmen inşaat ve konut sahipliği alt sektörlerinde oldukça fazla bir gerileme yaşanması düşündürücüdür. Nüfus artış hızının ve şehir merkezine göçün oldukça fazla olmasına rağmen gelir yetersizliğinin bu sektörlerin gelişmesinin önünde engel olduğu düşünülebilir.

2.3.2.3 Ulaştırma ve Haberleşme

Bu sektör hizmetler sektöründe oranı bakımından bir gelişme içinde görülmesine rağmen Adıyaman ilinin gelişmesi için öncelikle ulaşım altyapısının çok daha iyi bir duruma sahip olması gerektiğinden daha fazla bir orana sahip olması gerekmektedir.

GAP Bölgesi coğrafi konumu nedeniyle gerek Türkiye'nin gerekse Avrupa'nın, Ortadoğu ülkelerinin ithalat kapasitesine sahip pazarına açılan kapısıdır. Bu coğrafyada, yaklaşık Avrupa Birliği nüfusu kadar insan yaşamaktadır. Bu bölgede istikrar sağlanması

durumunda GAP bölgesi birçok sektörün temel girdisi olan ürünleri ve bunların imalat ürünleri pazarlara ulaştırılabilme olanaklarına sahip olacaktır. Ancak Adıyaman ili'nin ilk bölümde de ifade edildiği gibi ulaşım olanakları bakımından çıkmaz sokak olarak nitelendirilmesi bu ulaşım zorluklarının gelişmeye olumsuz etkisini vurgulamaktadır. Adıyaman ili Gaziantep, Diyarbakır, Malatya, Kahramanmaraş, Şanlıurfa gibi nüfus ve ekonomi bakımından önemli illere komşu durumda olmasına rağmen bu illere ulaşım bakımından yeterli altyapıya sahip değildir.

Kuzey bölgesi yüksek dağlık arazilerden oluşan Adıyaman, doğu ve güneydoğusunun da Atatürk Baraj Gölüyle kapanmasından sonra doğu illeriyle bağlantısı kesilerek adeta çıkmaz bir sokak haline gelmiştir. Komşu illere ulaşımı sağlayan diğer yolların ise tamamının iyileştirmeye ihtiyacı vardır. Adıyaman ilinin öncelikli tamamlanması gereken karayolu projeleri Tablo 43'te özetlenmiştir.

Tablo 43: Adıyaman İlinin Yapımı Devam Eden Önemli Karayolu Projeleri

Yolun Adı	Toplam Uzunluk (Km)	Hizmete Giren	Çalışma Devam Eden ve Başlanmayan
Gölbaşı-Adıyaman	63	21	42
Adıyaman-Kahta	35	5	30
Gölbaşı-Malatya	20	5	15

Kaynak: Adıyaman Valiliği, 2009:18

Gölbaşı-Adıyaman-Kahta yolunun bölünmüş yol yapılması ilin gelişme ekseni bakımından çok önemlidir. Çünkü turizmin gelişebilmesi ve sanayi işletmelerinin yoğun olduğu bu hat ilin gelişebilmesi bakımından çok önemlidir.

Diğer yandan Adıyaman ilinin Malatya ili ile ulaşımını kısaltacak olan Adıyaman-Yeşilyurt-Malatya Yolunun tamamlanması gerekmektedir.

2.3.2.4 Ticaret ve Turizm

Turizm alt sektörünü de içeren ticaret kesiminin il GSYİH'sı içindeki payı 1970'li yıllarda %3-4 düzeylerinde iken 2000 yılında %10'lara çıkmıştır. 1980'li yılların sonunda ilde yapılan sınai yatırımlar, pazar için üretimin yaygınlaşmasını sağlamış ve ticaret sektöründe de gelişmeye yol açmıştır. Ancak Adıyaman ilinde ticaret sektörünün yeterince geliştiği söylenemez. Örneğin 1990'lı yıllarda bu sektörde çok fazla bir gelişme yaşanmamıştır. Ticaret kesiminin yeterince ilerlememesinin temelinde il ekonomisinin

tarıma dayalı bir yapı arz etmesi ve uzun yıllar tarımsal üretimin geçimlik düzeyde kalmasıdır (TKB, 2003: 74).

Özellikle ticaret alt sektörü içinde yer alan turizm sektörü geliştirilebilirse Adıyaman ilinin kalkınmasında hizmetler sektörü çok önemli bir rol oynayabilir.

Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki eski Mezopotamya düzlüklerinde oldukça yakın bir yerde kurulan ve çok eski çağlardan beri tarihi bir merkez olan Adıyaman ilinde tescilli 170 kültürel miras eseri içinde dünyanın sekizinci harikası olan ve dünya kültür mirası listesinde yer alan 2150 metre yükseklikteki Nemrut Dağı, tarihin ilk bilinen köprülerinden olan Cendere Köprüsü, Kahta ilçesindeki Eski Kale ve Karakuş Höyüğü, eski Besni ören yeri, Perre Kenti kalıntıları bulunmaktadır.

Sahip olunan bu turizm potansiyeli değerlendirilebilirse Adıyaman ilinin kalkınmasında öncü sektör seçimi bakımından turizmin önemi büyük olabilecektir. Çünkü yüksek bir nüfus barındıran tarım sektörünün il hasılasına düşük bir katkısı olurken, turizm ile hizmetler sektöründe yüksek bir hasıla artışı gerçekleştirilebilir. Bu sebeple turizm ilde kritik bir sektördür ve sahip olunan turizm potansiyelinin değerlendirilebilmesi durumunda katkısının oldukça önemli bir değere ulaşacağı düşünülebilir.

Ancak Adıyaman ili sahip olduğu arkeolojik değerlere rağmen turizme yönelik altyapının yetersizliği nedeniyle bu sektörde uygun bir gelir ve istihdam düzeyini yakalayamamaktadır.

2.4 GAP'ın Adıyaman İline Etkileri

Ülkemizin en önemli projesi olan GAP, dokuz ilin (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmaktadır. GAP, başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınırken 1989 yılında hazırlanan Master Plan ve 2002 yılında yapılan revizyon ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan çok sektörlü, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir (GAP Eylem Planı, 2008:8).

GAP'ın bölgede ve Adıyaman ilinde olumlu etkileri ortaya çıkmış olmakla birlikte projenin yıllardır devam etmesine rağmen bitirilememiş olması bölge illerinin azgelişmişlik

sorununun çözümlenmesini geciktirmektedir. Diğer yandan projeden yararlanma olanakları bölge içinde de eşit ağırlıkta olmamıştır.

2.4.1 GAP'ın Önemi

GAP Bölgesi Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilir 8,5 milyon ha arazinin yaklaşık %25'ine (2,1 milyon ha) sahip olması yanında, topraklarının %42,2'sinin tarıma elverişli olması ve verimliliği, iklim koşulları büyük avantaj oluşturmaktadır. Proje ile yüzyıllardır belirli bir tarım sisteminin uygulandığı bölgede nadas ağırlıklı kuru tarım sistemi yerine yılda 2-3 ürün alınacağı sulu tarıma bırakması sağlanacaktır. Ayrıca organik tarım yanında dondurulmuş, kurutulmuş ve paketlenmiş sebze ve meyve üretimi yapılabilecek olması, tıbbi ve aromatik bitkiler alanında potansiyeli olan bölgede bitkisel yağ üretimi yatırım alanlarının artışına ve özellikle yem bitkilerindeki büyük üretim artışının doğal sonucu olarak hayvansal üretimde ektstansif tarımdan entansif sisteme geçiş sağlanacaktır. Bitkisel ve hayvansal üretimde sağlanacak üretim artışı ile tarımsal sanayi ve buna dayalı ihracatta önemli gelişmeler sağlanması hedeflenmiştir. GAP Bölgesi genel olarak değerlendirildiğinde sulamaya açılan alanlarda endüstri bitkileri özellikle de pamuk üretimi yaygınlaşmış ve 2005 yılında Türkiye'de üretilen 2.240.000 ton pamuk üretiminin yaklaşık %53'ü olan 1.179.252 tonu bu bölgede üretilmiştir. Diğer yandan 1985 yılında GSYİH açısından GAP Bölgesinin Türkiye içindeki payı %4 iken, gerçekleştirilen projeler ile 1999 yılında bölgenin payı %5'e çıkmıştır. GAP Bölgesinde uygulamaya konulan projelerin (özellikle 1.7 milyon hektar sulama alanın) tamamının devreye girmesiyle bölgenin Türkiye içindeki GSYİH payı %10 civarında olması beklenmektedir. Sulamaya açılacak olan 1.7 milyon hektar (Türkiye'de sulanabilir arazinin %20'si) tarım arazisi ile ürün deseninde meydana gelecek değişimle beraber, daha önce bölgede yetişmeyen birçok yeni ürünün yetiştirilmesi ile sadece tarım sektöründe 2 milyona yakın insanın istihdam edileceği, bölgede paralel gelişim sağlayacak sanayi, ticaret, inşaat, ulaştırma gibi sektörlerle bu rakamın 3.8 milyon kişiye ulaşacağı hesaplanmaktadır. Diğer yandan proje kapsamında GAP Bölgesinde GSMH'nin yılda %6,8 büyümesi ve ekonomik yapının süratli bir şekilde değişmesi öngörülürken, 1990-1998 arasında büyüme hızı sadece %4,9 olabilmiş sanayi ve hizmetler sektörleri öngörülen hızlarda gelişememiştir.Planda öngörülenin gerçekleşmemesi, sulama projelerinde hedeflenilene ulaşılamamasından kaynaklanmıştır. 2005'e kadar plana göre 900 bin ha arazi sulamaya açılıp, ürün deseninin değişmesi sağlanarak tarımsal gelirin artmasıyla tarıma girdi veren ve onun çıktılarını işleyen sanayi gelişecek ve bölge tarıma dayalı sanayi üssü haline gelecekti. Bölgede sadece Şanlıurfa Harran Ovalarında 90 bin ha

alanın sulamaya açılması ve halk tarafından yer altı sulaması sebebiyle iyi bir performans göstermiş, ilgili dönemde %9,15 ortalama büyüme hızına ulaşmıştır. Ayrıca sulanan alanlarda yüksek katma değerli pamuk tarımına ağırlık verilmesi bu sonuçta etkilidir. Şanlıurfa'daki gelişmeler Plan'ın temel vizyon ve stratejisinin doğru olduğunu, Bölge kalkınmasındaki kritik etmenin sulama olduğunu göz önüne sermiştir. (GAP BKİB, 2000: 20-24)

2.4.2 GAP'ın Adıyaman İline Etkileri

Adıyaman ilinde petrolün bulunması ve üretime geçilmesinden sonra GAP'ın hayata geçirilmesi, ilde bir canlılık oluşturarak şehir merkezine göçü tetiklemiştir. Göçün etkisiyle yerleşim alanları çoğalmış ve yeni, modern binalar yapılmasına da yol açmıştır. Diğer yandan GAP Projesinin uygulamaya konulmasıyla birlikte hem bölge halkı hem bütün Türkiye hem de bütün dünya bu tarihin daha çok farkına varmıştır. Bu nedenledir ki, Mardin'in bir dünya kenti olduğu ortaya çıkmış, Adıyaman Nemrut'taki Kommegene Krallığının, Şanlıurfa'daki Harran Şuayp Şehri veya Göbeklitepe'deki günümüzden 13.000 sene öncesine giden insanlık tarihiyle ilgili eserler daha çok önemsenmeye başlanmış, bunun sonucunda da bölgenin şimdiye kadar gözardı edilen turizm potansiyeli de ortaya çıkmıştır.

Ancak 1989 yılında yürürlüğe giren GAP Master Plan gereğince çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesinin Adıyaman ili'ndeki olumlu etkileri henüz tam anlamıyla ortaya çıkmamıştır. Çünkü projenin en güçlü etkileri sulama projelerinin tamamlanması ile ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

GAP Bölgesi'nde 2008 yılı itibarıyla Fırat ve Dicle Havzası'nda toplam 272.972 ha alan sulamaya açılmıştır. Diğer bir ifadeyle sulama yatırımlarının ancak %15'i gerçekleştirilmiştir. Bölge gelişmesinin temel bileşeni olan üretimin çeşitlendirilmesi ve buna bağlı olarak tarımsal sanayinin geliştirilmesi sulama yatırımlarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenle sulama altyapısının öncelikle ve kısa sürede tamamlanması büyük önem taşımaktadır.

GAP Master Planı gereğince Adıyaman ilinde tarıma elverişli arazinin %55'i sulanması planlanmıştır. Adıyaman-Kâhta Projesinde 77.825 hektar tarım alanı ve Adıyaman-Göksu-Araban projesinde ise 38.327 hektar tarım alanı olmak üzere toplam 116.152 hektar tarım arazisi sulanacaktır. Ancak inşa halinde olan barajların tamamlanması

için gereken ödeneklerin yetersiz olması ön görülen sulu tarıma geçiş sürecinin bir hayli zaman alacağını göstermektedir.

Adıyaman ilinde 2007 yılı itibariyle toplam tarım arazisinin yaklaşık %21'i DSİ ve diğer yollarla sulanabilmektedir. Tarım alanlarının oluşturan bu sulanabilir arazi miktarının artışı DSİ projelerinin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Toplam arazinin %64'ünde yapılan hububat üretiminde sulu üretimin payı %9, %13'lük arazide yapılan baklagil üretiminde sulu üretimin payı %0,1, %9'luk bir arazide yapılan endüstri bitkilerinde sulu üretim payı %7 ve toplam arazinin %14'ünde yapılan meyvecilik üretiminde sulu üretimin payı %1 olmuştur (Adıyaman Valiliği, 2007).

Adıyaman ili proje kapsamında diğer bölge illerine göre nispeten yatırımlardan daha az pay almış olmasına ve devam eden projelerin çok az bir katkısına rağmen kısıtlı sulama olanaklarına rağmen özellikle pamuk bitkisinde önemli üretim artışları yaşanmasında katkısı olmuştur.

Diğer yandan Adıyaman ilinin bölge içinde diğer illere göre GAP Projesi'nden yararlanma olanakları daha sınırlı olurken projenin bazı olumsuz sonuçlarının etkisi ise daha fazla olmuştur. Çünkü kamu yatırımları bakımından ülke genelinde düşük payı yanında GAP Bölgesi içinde de dengesiz bir dağılım olmuştur.

Adıyaman ilinde projenin olumsuz sonuçları özellikle çevresel etkiler ve göç sorunları olarak ortaya çıkmıştır. GAP'ın devreye girmesi, yüzyıllardır kurulu tarım sisteminin yapıldığı bu bölgede çevre şartlarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Meydana gelen bu değişim hiç şüphesiz bölgenin mevcut bitki koruma sorunlarında önemli artışlar meydana getirmiştir. Çünkü hastalık ve zararlılar için gerekli olan konukçu bitkilerin ekim alanları ve çeşit olarak miktarları GAP Projesi'nin gerçekleşmesiyle artmıştır. Ayrıca bilinçsiz ve eğitimsiz olarak yapılan tarım nedeniyle toprak kendi özelliğini yitirmiş ve tuz deposu haline gelmiştir. Özellikle Harran Ovası'ndaki topraklarda görülen olumsuzlukların Adıyaman ilinde de gerçekleşmesinden endişe edilmektedir. Yine tarımsal ilaçlamalar sonucunda yağmur gibi doğal nedenlerle akarsulara karışan bu ilaçlar çok yakın gelecekte toplu zehirlenmelere yol açacağı gibi bir çok endemik canlı türlerinin yok olmasına neden olacaktır. Adıyaman'ın kanalizasyon ve atık suyu baraj gölüne göle akıtılmaktadır. Adıyaman gibi havzadaki il, ilçe ve köylerin kanalizasyon ve atık sularının boşaltılması nedeniyle Atatürk Barajı gölü ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya olup göl havzası hızla kirlenmektedir.

2008 Eylem Planı kapsamında belirlenen gelişme eksenlerinin birincisi; bölgede üretim yapısının çeşitlendirilmesi, güçlendirilmesi ve rekabet ortamının geliştirilerek ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Bu doğrultuda uygulanacak kapsamlı ve uyumlu tedbirlerle bölgede işsizlik, işgücü niteliği, sanayi ve hizmet altyapısı ve sermaye birikimi gibi alanlarda hızlı iyileşmelerin sağlanması ve ekonomik yapının tümden dönüşümü yoluyla bölgenin gelişmesine ivme kazandırılması amaçlanmaktadır (GAP Eylem Planı 2008: 19).

Diğer yandan kurumsal altyapının bölgenin ihtiyaçlarına uygun olarak güçlendirilmesi kapsamında, bölgenin bilgi birikimi ve tecrübesinden, örnek uygulamalarından yararlanılacaktır. Özel sektör, üniversite ve kamu arasında işbirliğinin güçlendirilmesi, idari düzenlemelerde aksaklıkların giderilmesi, bölgeye uygun yaşam, iş ve çalışma koşullarının oluşturulması bölge ekonomisinin dinamiklerini ortaya çıkarma ve harekete geçirmeye yönelik uygulamalardan bir kısmını oluşturmaktadır. Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesinin yanısıra, bölgeye yatırım çekmek için tamamlayıcı unsur bölgede uygulanacak teşvik politikasıdır. İstihdam alanı üreten, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki dengesizliği azaltan mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve ekonomik faaliyetlerin, yeni sanayilerin desteklenmesi; ulusal, bölgesel ve küresel piyasalara ulaşma imkanlarının artırılması; personel, teknoloji ve enformasyon gibi kaynaklara erişimin kolaylaştırılması; stratejik ve önceliği belirlenmiş teknoloji kalkınma modellerinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, GAP Bölgesi rekabet gündemi çalışmalarında da vurgulanan; sürdürülebilir üretim stratejisi, girişimciliği geliştirme, uluslararasılaştırma programı, uygulamalı teknoloji, kümelenme ve ağ oluşturma stratejileri ile organik tarım, organik tekstil ve konfeksiyon, yenilenebilir enerji ve turizm gibi alanlar öncelikli olarak ortaya çıkmaktadır (GAP Eylem Planı 2008:11).

2.4.3 GAP'ın Finansmanı

Dünyanın sayılı projeleri arasında da yer alan GAP, çok kapsamlı ve bu ölçüde de çok maliyetli bir projedir. Sadece GAP Master Planı'nın belirlediği hedef ve büyüklüklere ulaşabilmek için yapılması öngörülen kamu yatırımlarının finansman ihtiyacı 2008 yılı fiyatlarıyla toplam 41,2 milyar YTL'dir. 2007 sonuna kadar 25,6 milyar YTL harcama yapılmış ve nakdi gerçekleşme %62,2 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır (GAP Eylem Planı 2008:8).

Bu sebeple GAP'ın Master Planı'nda belirtilen sürede gerçekleştirilmesi geleneksel finansman kaynakları ile mümkün görülmemektedir. Projenin hız kazanması ve yaratacağı ekonomik-sosyal değerlerden zamanında yararlanılabilmesi için yeni finansman kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır (GAP BKİB, 1995:1).

Önemli bir aktif yatırımı ve yıllık yaratığı katma değeri olan bu proje akılcı bir şekilde hızlı finansmanı sağlanırsa daha kısa sürede bitirip Adıyaman ili yanında bölge illerinde de amaçlanan değişim daha hızlı gerçekleştirilebilecektir. GAP İdaresi tarafından, GAP finansmanına yönelik olarak GAP fonunun oluşturulması, Buna yönelik olarak ta dış ve iç kaynaklardan sağlanacak yardım ve bağışlar, Mevcut fonlardan aktarım, HES satışlarının belli tutarının aktarılması, Başbakanlık bütçesinden aktarım, KOİ gelirlerinden aktarım ve sulama yatırımlarının geri ödemelerinden sağlanan gelirlerin aktarılması şekline önerilmiştir.Yeni bir finansman olanağı olarak "Altyapı Yatırım Ortaklıkları" şeklinde projelerden gelecekte yaratılacak net nakit akımlarının bugünkü değerinin satış olanağı olarak GAP'ın kendi kendini besleyen bir yapı oluşturulması sağlanabilir.Ayrıca "Menkul Kıymetleştirme" şeklinde uluslar arası mali piyasalardan kaynak sağlanabilir (Besler, Ertuğrul , Şimşek, 1998: 12,13)**.**

2008 Yılı GAP Eylem Planı ile harcama alanları ile bunun finansman ihtiyacı şu şekilde belirlenmiştir. Cazibe merkezleri, teşvik politikaları, KOBİ destekleri ve kümelenme, teknoparklar, kültür-turizm, doğal kaynaklar ve yenilenebilir enerji, tarım alt projelerini amaçlayan ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi için 1.344 Milyon YTL; Eğitim, istihdam, sağlık, sosyal hizmet ve yardımlar, kültür sanat spor alanları gibi sosyal gelişmenin sağlanması için 5.114 Milyon YTL; Sulama, enerji, ulaştırma, sosyal fiziki altyapının geliştirilmesi için 20.099 Milyon YTL; Kurumsal kapasitenin geliştirilmesi için de 121 Milyon YTL olmak üzere toplam 26.702 Milyon YTL finansman ihtiyacı öngörülmektedir. Bu finansman ihtiyacının da 14.533 Milyon YTL'si 2008-2012 merkezi bütçeden öngörülen ek kaynakla; 7.287 Milyon YTL Eylem Planı olmaksızın daha önce mevcut proje stokunun gidişatına göre planlanmış olağan ödenek ihtiyacından; 4.882 Milyon YTL de merkezi bütçe dışı finansman kaynaklarından sağlanması planlanmaktadır (GAP Eylem Planı 2008:16).

2000'li yıllarda ortaya çıkan bir diğer gelişme yerel kalkınmanın önem kazanması olmuştur. Adıyaman ilinde de bu anlamda olumlu bazı çalışmalar olmuştur. Bu konu son yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü yerel dinamiklerin kalkınma üzerinde olumlu etkileri olabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YEREL DİNAMİKLERLE KALKINMA ARAYIŞI

Azgelişmişlik sorununun çözümlenmesinde sektörel kalkınma olanakları yanında yerel dinamiklerin çabaları da önemli katkı sağlayabilir. Çünkü bir yerde yaşayan insanların sorunlarını ve çözüm yollarını daha iyi bildikleri düşüncesinden yola çıkılarak kalkınma arayışının başarı sağlayabileceği vurgulanmaktadır.

Bu sebeple bu bölümde il düzeyinde yerel kalkınma bileşenleri ve yapılan örnek uygulamalar incelenerek yerel kalkınmanın Adıyaman ili için önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.1 Yerel Kalkınma Kavramının Önemi

Hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı günümüzde rekabet koşulları gittikçe artmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte bölgesel kalkınma modellerinin önemi gittikçe artarken ilk bakışta ters gibi gözükmekle birlikte bu süreçle birlikte, yerelleşme süreci de hızlı bir biçimde yaşanmaktadır.

Çünkü ulusların karşılaştırmalı üstünlüğü teorisinin yerini, bölgelerin ve şehirlerin karşılaştırmalı üstünlüğüne bırakması, kentlerin küresel rekabetten güçlü olarak çıkabilmesi, kentler arası rekabette oluşan kriterlerin öneminin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca küreselleşme süreci ile birlikte gündeme gelen yerelleşme olgusu gerek yerel yönetimlerin gerekse yereldeki sivil toplumun yapabilir kılınmasını ve yerel aktörlerin işbirliğini kalkınma yönelimli çok ortaklı yapılara dönüştürmesini, dünya toplumlarının gündemine taşımıştır. Bu sebeple kalkınmada yönetsel yapı ve dolayısıyla onun bir parçası olan yerel yönetimlerin rolü oldukça önemli olmaktadır (http://www.erolkaya.org).

3.1.1 Yerel Kalkınma Kavramı

İçsel kalkınma olarak ta ifade edilebilen bu yeni dönem bölgesel gelişme politikalarında, bu sürecin temel belirleyicisi yerel ihtiyaç ve taleplere cevap verilebilmesine yönelik arayışlardır ve bu bağlamda oluşturulan politikaların temel öznesi, yerel potansiyelleri ve dinamikleri harekete geçirmektir. Örneğin son dönemde AB uyum sürecine

yönelik çalışmalar, benimsenen içsel kalkınma yaklaşımına önemli bütünleyici katkı sağladığı söylenebilir.

Diğer yandan son yıllarda önemi artan kümelenme çalışmaları da yerel kalkınma modeline uygun bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Kümelenme, bir ülkenin, yörenin en iyi yaptığı alana odaklanarak aynı sektördeki tüm aktörlerin bir araya gelip işbirliği yapması ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmeye çalışması olmaktadır. Kümelenmeler, üretkenliği artırarak, verimliliği yükseltecek ve yeni ürünlerin oluşmasını sağlayarak yenilikçiliği besleyerek kümelenmeye dahil olan işletmelere rekabet avantajı kazandırmaktadır.

Adıyaman ilinde de tekstil sektöründe denenen kümelenme modeli olumlu sonuçlar alınmasını sağlamıştır.

Diğer yandan 2008 yılı GAP Eylem Planı'nda daha önceki gelişme aşamalarındaki düşüncelerden farklı olarak yerel dinamiklere vurgu yapılarak içsel kalkınma faktörü öne çıkarılmıştır. Örneğin GAP Projesi artık, sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulacak kalkınma ajanslarının ortak işbirliği platformundan da yararlanarak yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel gelişme programı olarak ele alınmaktadır (GAP Eylem Planı, 2008:8).

Bunun yanında yerel ekonomik kalkınma kavramı zaman içinde anlam değişikliğine uğrayıp farklı bakış açıları da ortaya çıkmıştır; Geleneksel olarak dış sanayi yatırımlarının bir bölgeye çekilmesi anlamında önemli ölçüde istihdam olanağı sağlayacak büyük sanayi yatırımlarını bir yöreye çekmeyi amaçlayan teşviklerden oluşan bir strateji olarak görülürken, günümüzde ise çok daha profesyonelce yürütülen, yerel ölçekte kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında sıkı işbirliğini öngören, yerel ekonominin kendi kapasitesinin daha çok geliştirilmesini hedefleyen, yeni girişimciler yaratarak ve var olan firmaları daha da geliştirerek ekonomik büyümeyi amaçlayan bir politika olarak görülmektedir.

Mortan'a göre 1970-1900 ve 1990 sonrası dönemlerinin karşılaştırılması bakımından bölgesel büyümenin mantığı, gelişme dinamiği, politika araçları, aktörleri ve yönetim biçimi bakımından yaşanan farklılıklar şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 44: Kalkınma Yaklaşımında 1970-1990 ve 1990 Sonrası Dönemlerinde Bakış Açıları

Karşılaştırma Özellikleri	1970-1990	1990 Sonrası
Bölgesel Büyümenin Mantığı	Tabandan Kalkınma	Güzergah Bağımlı
Bölgesel Gelişmenin Dinamiği	Girişimcilik	Ekonomik Gelişme Topluma Yerleşik
Yönetim Biçimi	Yerel Organizasyonların Artan Rolü	Yeni Aktör: Stk'lar
Devletin Politika Aracı	Altyapı Geliştirmek/Yerel Kurumlara Önem Vermek	Ağ Oluşturmak/Yenilikçi Sistem Yaratmak
Yönlendirici Aktörler	Bağsız Bürokrasi/Fason İlişkiler	Çok AktörlüYönlendirme/Kurumsal Derinlik/Kendini Yönetme Kapasitesi

Kaynak: www.tarihikentlerbirligi.org/doc/kenan_mortan.ppt , 2006

Yeni yaklaşımda 1970-1990 döneminin tabandan kalkınmaya dayalı bölgesel büyüme yerine güzergah bağımlı büyüme, STK'ların artan rolü, yenilikçi sistemler oluşturmak ve çok aktörlü yapı ön plana çıkmaktadır. Yeni bakış açısında yerel ve uluslar arası aktörlerin rolünü öne çıkarmakta ve sermayenin denetimi de bu aktörlerin elinde olmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme ve yerel ekonomik kalkınmanın her ikisinden de dikkatli ve uygun şekilde istifade edilmesi önemli olmaktadır.

Diğer yandan 1992 yılında Rio'da yapılan dünya zirvesinde çevre ve doğal kaynakların korunması konuları ile sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı kalkınma literatüründe ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşım geleneksel kalkınma yaklaşımının insana, doğal-kültürel çevreye ve mekansal organizasyonlara yönelik olarak doğurduğu sorunları gerekçe alırken, toplumsal ve coğrafi kutuplaşmanın önemli sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla konferans, çevre, kalkınma ve kent krizinin ancak ilgili tarafların rol almaları ile aşılabileceğini belirleyerek üç temel ilkeyi öne çıkarmıştır. Bunlar: Kaynakların, kuşaklar arasında, eşit ve dengeli kullanımının sağlanması; Gelişmenin kaynaklar üzerindeki baskısının, insani gelişme ve çevrenin korunması temelinde en aza indirilmesi ve yüklenme (taşıma) kapasitesinin korunması olmaktadır (GAP BKİB 2000: 3).

3.1.2 Yerel Kalkınma Araçları

Yerel altyapının geliştirilmesi, sosyal altyapının tesisi ve yatırmaların önünü açmak için sektör geliştirme programlarının açılması yerel kalkınma için uygulanması gereken

programlardan bazılarıdır. Böylece yerel işbirliklerinin hükümet programları ile yerel ihtiyaçlar arasında uyum ve bütünleşme açısından katkısı ortaya çıkmaktadır. Kamu-özel sektör ortaklıkları, yerel ekonomik rekabet gücünü geliştirmek üzere inovasyon ve Ar-Ge'nin geliştirilmesi amacıyla kamu/kamu, kamu/özel sektör, özel sektör /özel sektör işbirliklerinin yatay ve dikey boyutlarda uygulandığı işbirlikleridir. Bu projeler altyapı ve iş alanları geliştirme, kentsel ve endüstri alanlarını yenilenme, girişimciler için finansal araçlar geliştirilmesi ve bilim parkı, teknopark gibi tesisler geliştirme, istihdamın ve girişimciliğin geliştirilmesi şeklinde görülmektedir (http://www.erolkaya.org).

Diğer yandan sektörel kümelenme çalışmaları ve bölgesel kalkınmayı sağlayan uygun bir teşvik modeli önemli bir sanayileşmeyi destekleyici unsurlardır. Bu anlamda özellikle istihdam oluşturmayı, ihracatı, maliyetleri indirmeyi, pazar meydana getirmeyi, teknolojik rekabeti vb. sağlayan açılımlar sağlanmalıdır.

Bunun için gereken ölçü ve farklılıkta yatırım indirimi ve hedeflere paralel bazı vergi teşvikleri önemli olmaktadır. Bu yapılırken her ilde karşılaştırmalı üstünlükleri fazla olan sektörlerin seçilmesi ve bu sektörlerin yatırım ve özellikle organizasyon yönünden diğerlerine göre daha fazla teşvik edilmesinin daha olumlu sonuçları olacaktır.

Ayrıca gelişmiş ekonomik yapıların yanında onlar için üretim ve bazı hizmetleri yapan daha düşük hacimli ancak dinamik, üretim elastikiyeti olan firmaların gruplandırılarak grup teşvikinin yapılması da olumlu katkı sağlayacaktır. Bunun yanında bazı yatırımlar için bölgesel havzalar oluşturulmalıdır. Bu amaçla özellikle tarım, hayvancılık, turizm, teknoloji gibi yatırımların yoğun olduğu veya olabileceği bölgeler tespit edilerek bu ve benzeri sektör-bölge örtüşmelerinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılması bakımından özel düzenlemeler getirilmelidir.

Yerel kalkınma yaklaşımında inovasyon ve bilgi temelli yaklaşımın (Kümelenme Projeleri, Sanayi ve Ar-Ge ilişkisinin güçlendirilmesi vb) ön plana çıkması dikkat çekicidir.

Yerel kaynakların kararlı bağlılıklar ile harekete geçirilerek yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkartmak yerel kalkınmanın amacıdır. Bunu gerçekleştirmek için tüm yerel kaynaklarının stratejik planlama olarak SWOT ve sektörel rekabet programının uygulanarak harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için de yatırımcılar için "iş-dostu" bir çevrenin oluşturulması ve ortak proje bazında yerel kalkınma için farklı sektörlerden aynı

amaç ve hedeflere sahip olup rolü, sorumluluğu ve kaynak katkısı net olarak belirlenecek paydaşların işbirliğinin oluşturulması önemli olmaktadır (http://www.erolkaya.org).

3.1.3 Yerel Kalkınmanın Aktörleri

Yerel kalkınmada kamu ve özel sektör arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin önemli olduğu ifade edilmişti. Ayrıca yeni aktör olarak STK'ların bu konuda artan önemi bu kalkınma dinamiğinin yapısına uygun düşmektedir. Çünkü çok aktörlü bu model gelişme dinamiğini topluma yerleştirmektedir. Bu sebeple kalkınmada rol oynayacak aktörler önemli olmaktadır

Bu sebeple kalkınmada rol oynayan aktörlerin merkez, yerel düzey ve daha alt birimler olarak sınıflandırılması şu şekilde olabilir:

Tablo 45: Yerel Yapı Bileşenleri

<table>
<tr><th>Merkez</th><th colspan="2">Yerel Düzey</th><th>Mahalle/Köy</th></tr>
<tr><td></td><td>Belediye</td><td>İl Özel İdaresi</td><td>Muhtar</td></tr>
<tr><td>Bakanlıklar</td><td colspan="2">Taşra Teşkilatı</td><td></td></tr>
<tr><td>Meslek Odaları</td><td colspan="2">Yerel Odalar</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="3">ÜNİVERSİTE</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="4">Sivil Toplum (dernek, Vakıf, Sivil İnisiyatif)</td></tr>
<tr><td colspan="4">Medya Kuruluşları</td></tr>
</table>

Kaynak : TEPAV, 2007: 18

Burada merkezin yanında özellikle yerel düzeyde belediye ve il özel idaresi ile üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çaba göstermeleri önemli olmaktadır. Bu aktörlerin yanında medya kuruluşlarının desteği ve kırsal düzeyde de çabaların birleştirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan ülkemizde son yıllarda köy, il özel idaresi ve belediye şeklinde yapılanan yerel idareler günden güne önem kazanmakta, mali ve idari açıdan güçlendirilmelerinin yanında kamu yönetimi reformu çalışmaları kapsamında yetkilerinin genişletilmesi sürekli olarak gündeme alınmakta ve yasal değişiklikler yapılmaktadır. Türkiye'de 1925-1997 yılları arasında yerel yönetimlerin GSMH içindeki payı genel ortalama olarak %2,5-3 arasında olurken, genel bütçe içinde gelirlerinin payı da gerçekleşme oranı %15 düzeyinde olmuştur. Yerel idarelerin altyapı yatırımlarından sosyal

projelere kadar gerçekleştirdikleri işler hesaba katılınca kalkınmada önemleri büyüktür (http://www.erolkaya.org).

İl özel idareleri sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde; İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri ise belediye sınırları dışında (5302 sayılı il Özel İdaresi Kanunu) gerçekleştirmektedir.

Belediyelerin ise yerel düzeyde kalkınmaya katkısı çok fazla olmaktadır. "5393 Sayılı Yeni Belediye Kanunu" ile belediyeler kent ekonomisi ve ticaretini geliştirici çalışmalar yapmak belediyelerin asli görevleri arasında sayılmıştır. Yine yatırımları teşvik için arsa tahsisi ve alt yapının yapılması yönünde belediyelere yetki verilmiştir. Dolayısıyla belediyeler fiziki imkanların kalkınmaya yöneltilmesinde etkin bir rol oynayacaklardır. Belediyeler ayrıca çok ihtiyaç duyulan altyapının sağlanmasında; insan kaynaklarının geliştirilmesinde (öğrenim, eğitim), sağlık ve hijyenikle ilgili projelerde ve yerel/bölgesel kalkınmada partner olarak önemli bir rol oynayabilirler.

3.2 Yerel Kalkınma Konusunda Başarı Koşulları

Yerel kalkınma konusunda başarıya ulaşmak için çeşitli koşulların sağlanması gerekmektedir.

3.2.1 İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Göç Sorunu

K.Ö.Y. kapsamına giren gelişmemiş yerleşmelerin ortak niteliklerine bakıldığında, Türkiye ortalamasına göre kentleşme oranlarının düşük, doğurganlık oranları, nüfus artış hızları ve ortalama hane halkı büyüklüklerinin yüksek olduğu görülmektedir. Tarımsal istihdamın yüksek, tarım dışı sektörler istihdamının düşük olduğu, bunun yanında kadın ücretli istihdamında da, Türkiye ortalamasının gerisinde kalındığı görülmektedir. Bu sebeple insan kaynaklarının ve iş kültürünün gelişme yetersizliği önemli bir sorun olmaktadır.

Diğer yandan bu bölgelerde hızlı göç olgusunun yaşanması bir yandan göç veren yörelerde gelişmeyi engellerken, diğer taraftan da göç edilen yerlerde bir sosyo-ekonomik sorunun kaynağını oluşturmaktadır.

Türkiye'de en fazla göç veren kentler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Bu bölgelerimizde göçü önleyebilmek için iki aşamalı bir yatırım modeli uygulanmalıdır. ilk aşamada kamu öncülüğünde küçük ve orta işletmelere dayalı bir yatırım hedeflenmeli, ikinci aşamada bu şirketlere özel sektörün de iştiraki sağlanarak ortak işletmeler olarak varlıklarını sürdürmeleri sağlanmalıdır (Eşiyok, 2003: 72).

Ayrıca yetişmiş personel açığının kapatılabilmesi maksadıyla çeşitli teşvikler de geliştirilmelidir. Bu vesile ile yoğun ihtiyaç bulunan kalifiye eleman ve teknik ara personel yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

Ancak yetişmiş kariyerli personel belli bölgeler dışında kalıcı olamamaktadır. Bu sorunun çözümlenmesi için de bölge imkânlarının uygun ve cazip hale getirilmesi önem arz etmektedir. Yetişmiş, kariyer sahibi beyin gücünün bu bölgelerde kalıcı olarak bulunması hem mevcut personelin yetişmesine katkı üretecek hem de bölge dışı ufuk ve vizyon transferine pozitif fayda sağlayacaktır. Bu konuda da var olan teşvik ve uygulamaların yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

3.2.2 Sivil Toplum Kuruşlarının Gelişmiş Olmasının Önemi

Yerel kalkınma yaklaşımında amaçlanan insan ve şehrin birbirini tamamlaması ve birlikte ilerlemesinin sağlanmasıdır. Bu süreçte yerel dinamikler ortak bir işbirliği içinde hareket ettirilebilirse önemli başarılar elde edilebilir. Çünkü kentler, üzerinde yaşayan insanların niteliklerine göre şekillenir. Üzerinde yaşayan sakinleri, o kentin insan kaynaklarıdır. Bu sebeple rekabet gücünün artırılması açısından, insan gücüne nitelik kazandırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Bir kentte yerel yapının etken rolünün artırılmasında özellikle sivil toplum kuruluşları, üniversite ile merkezi birimler arasında ilişkilerin geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu unsurlar aracılığıyla ortak kalkınma platformu çerçevesinde yerel kalkınma projelerinin geliştirilmesi şehirlerin gelişmesinde önemli bir dinamizm unsuru oluşturup gerçekleşecek başarılar da güven duygusunun artmasına yol açabilecektir. Çünkü girişimcilik kültürünün oluşmasında güven duygusu ve aktörler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi önemli bir faktördür.

3.2.3 Sermaye Birikiminin Sağlanması

Yerel kalkınmanın temel koşulu, toplumun belirli bir dönemde tüketmediği birikimlerini yatırıma dönüştürme fırsatlarına bağlıdır. Yerel kalkınma konusunda, kalkınmanın motoru sağlam finans kaynağı olan birikimlerin akılcı bir biçimde yönlendirilmesi yöre gereksinimlerini gideren, yani hem fayda sağlayan hem de istihdam artıran mal ve hizmet üretimine dönük yatırım projelerinin hayata geçirilmesidir.

3.2.4 Marka Oluşturmanın Önemi

Diğer yandan marka oluşturmak çok önemlidir. Bu amaçla marka olma yolunda altyapısını uygun hale getirmiş, belli mesafeleri kat etmiş firmaların tespit edilerek desteklenmesi faydalı olacaktır.

Yerel bazda başarıyı yakalamış, ulusal olma yolunda ilerleme kaydetmiş firmaların ulusal pazarda yer edinmesi ve bir adım ilerisinde uluslar arası pazarlara açılabilmelerinin önünü açacak yol haritaları çıkartılarak her safhaya uygun reklam, tanıtım ve pazar desteklerinin planlanması ilgili işletmeler için doğru bir açılım olacaktır.

3.2.5 Girişimcilik Faktörünün Önemi

Yerel iş duygusu ve bunun biçimlendirdiği girişimcilik kalkınma konusunda önemlidir. Örneğin bu tür ortak bir çabanın güzel bir örneği olan Gaziantep'te işadamları, dernekler, anakent belediyesi ve birçok aktörün başarılı ortaklığı sonucunda Gaziantep ekonomisi önemli bir gelişme kaydetmiştir.

3.2.6 Örnek Modellerin Oluşturulması

Yerel kalkınma konusunda uygulanan ve başarı sağlanmış örnek projelerin bulunması bir avantajdır. Bu şekilde elde edilmiş bir başarı güven duygusu ve tecrübe sağlama yanında farklı alanlarda yeni projelerin geliştirilmesine de olanak sağlayacaktır.

Diğer yandan yerel kalkınma modelleri ithal edilebilen modeller değildir. Yerel kalkınma modelleri küresel gelişmelere duyarlı olacak şekilde, ülkenin iç dinamikleri tarafından ve Anadolu'nun rekabet avantajları göz önüne alınarak oluşturulmalıdır. Bu anlamda yerel mekanizmalar yerel farklılıkları, sosyoekonomik ve kültürel özellikleri, doğal yapıyı dikkate alarak farklı çözümler üretmeli, farklı kalkınma modelleri oluşturmalıdır.

3.2.7 Strateji Geliştirmenin Önemi

Yerel kalkınma yaklaşımında strateji geliştirmek önemli bir unsur olmaktadır. Bu yapılırken bölgesel değerler, ihtiyaçlar ve kaynaklar dikkate alınmalı ve bu stratejiler bölgeden, ülkeye hatta dünyaya ürün ve hizmetler sunan tüm özel ve kamu kuruluşları için birer yol haritası şeklinde olması gerekmektedir.

3.3 Adıyaman ilinde Yerel Aktörlerin Yapısı

Merkez ilçe ile birlikte 8 ilçesi, 19 beldesi ve 450 Köyü bulunan Adıyaman ilinin kırsal yapısının hem nüfus oranı olarak yüksekliği hem de dağınık bir yerleşime sahip olması gelişme çabalarını olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan sivil toplum kuruluşları henüz gelişme aşamasında iken medya kuruluşlarının sayısı ise yetersizdir. Bu olumsuzluklara rağmen Adıyaman ilinde üniversitesinin kurulmuş olması ise önemli bir adım olmaktadır.

3.3.1 Kırsal Düzey

Adıyaman ilinde kırsal yerleşimde 2000'in altındaki nüfuslu yerlerinin çok fazla olması birçok soruna yol açmaktadır. Kırsal yerleşimin dağınıklığı kırsal kalkınmanın maliyetini artırmasının yanında tarımda ölçek uygulamalarının sağlayacağı faydaları da azaltmaktadır. Kırsal yerleşimde karşılıklı iletişimi azaltan bu durum birçok ek maliyet oluşturmaktadır. Tarımda kullanılan mekanizasyon alet sayısını artırmakta, eğitim, sağlık, işgücü eğitimi gibi hizmetlerin maliyetini artırmaktadır. Bu sorunun çözümlenebilmesi için kırsal alanda çekim merkezleri oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu merkezlerin oluşturulması için yapılacak çalışmaların planlanmasına ihtiyaç vardır. Bu konuda KÖY-DES uygulamaları başarılı bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ayrıca tarımsal sektörde verimliğin arttırılıp, tarımsal üretim ve çeşitlilikte ortaya çıkacak artışın tarıma dayalı sanayi yapılarında değerlendirilmesi ile kırsal nüfusun kent merkezlerine yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

3.3.2 Yerel Yönetimler

Belediyelerin yerel kalkınma çalışmalarında etkin bir performans sergilemeleri için kendilerine özgü şartları dikkate alarak bir yönetim modeli oluşturmaları gerekmektedir. Her kentin ve her belediyenin kendine özgü şartlarının farklı olması nedeniyle, standart bir model oluşturmak yerine; katılım, kent stratejisi planlaması, merkezi idare ve diğer kurumlarla işbirliği, kapasite artırım çabaları ve girişimcilere destek çalışmaları gibi prensipler

çerçevesinde kendileri için en uygun modeli oluşturmaları önemli olmaktadır (Yerel Siyaset, 2007: 10).

Ancak bu konuda yerel yönetimlerde ülkemizde özellikle azgelişmiş bölgelerde daha da önemli bir hale gelen sorun finansman sorunu olmaktadır. Çünkü ülke nüfus paylarına göre yerel yönetimlere dağıtılan kaynaklar sorunların çözümlenmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple gelişmişlik düzeyine ve ihtiyacına göre yerel kaynakların dağıtılması daha anlamlı olabilecektir. Çünkü azgelişmiş bölgelerdeki yerel yönetimlerin merkezi kaynaklar dışında diğer gelirleri gelişmiş bölgelere göre çok yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan azgelişmiş bölgelerde altyapı projelerinin yetersiz olması maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca kişi başına düşen gelirin azlığı sosyal projelere daha fazla bir talep oluşmasına sebep olabilmektedir. Adıyaman ilinde de bu anlamda kaynak sorunu önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen il düzeyinde önemli çalışmalar da yapılmıştır.

Adıyaman Belediyesi bünyesinde "AB Proje Koordinasyon Merkezi" kurularak önemli projeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında "Kent Konseyi" çalışmalarında gençlik merkezi, çocuk meclisi, kadın meclisi, kanaat önderleri meclisi ile spor, özürlüler, kültür ve sanat, tarım-orman, hayvancılık, sağlık, şehircilik ve imar komisyonlarının kurulması ve faaliyete geçmesi sağlanmıştır (Adıyaman'da Yerel Gündem, 2008: 5).

3.3.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu

Diğer yandan sivil toplum kuruluşları, medya organları ve meslek odalarının gelişmişlik yapısı da kalkınma için önemli bir unsur olmaktadır. Adıyaman ilinde sivil toplum kuruluşlarının ve medya organlarının henüz gelişme halinde olduğu söylenebilir. 2007 yılında il genelinde yaklaşık 410 sivil toplum örgütü yaklaşık 76 bin üye ile faaliyette bulunmaktadır.

Tablo 46: Sivil Toplum Örgütleri Sayısı ve Üye Sayısı

	2007	
	Sayı	Üye Sayısı
Vakıf	17	168
Sendika	28	9.224
Dernek	319	13.277
Meslek Kuruluşu	46	53.250
TOPLAM	410	75.919

Kaynak: Adıyaman Dernekler Müdürlüğü Brifingi, 2007

3.3.4 Adıyaman Üniversitesi

Üniversitelerin azgelişmiş bölgelerin ekonomik ve sosyal nedenlere dayalı çeşitli sorunlarına çareler üretebilmeleri yanında özellikle azgelişmiş bölgelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücü yetiştirilmesinde çok önemli katkıları olabilir. Çünkü üniversiteler sanayi-tarım-hayvancılık-işletmecilik-turizm ilişki ağlarıyla mevcut üretim ve iş kapasitelerinin artmasını sağlayarak işsizlik, hızlı nüfus artışı, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, eğitim hizmetlerinin azlığı, üretim düşüklüğü, kültürel etkinliklerin kıtlığı, alt yapı yetersizliği ve planlama yoksunluğu gibi sorunların ortadan kalkmasında önemli işlevler üstlenebilir.Bu sebeple eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin azgelişmiş bölgelerde hızla ülke ortalaması düzeylerine çekilmesinin sağlanması belki en önemli konu olmaktadır.

Adıyaman Üniversitesi "1.Mart.2006 Tarihli" kanunla kurulmuştur. Kuruluş kanununa göre daha önce farklı 3 üniversiteye bağlı olan 3 fakülte ve diğer birimler Adıyaman Üniversitesi'ne bağlanırken, ayrıca Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Enstitüleri aynı kanunla kurulmuştur.

Üniversitenin yapılanmasında hızlı bir gelişme sağlanarak 1 Aralık 2006 tarihinde Devlet Konservatuarı ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, 9 Temmuz 2007 tarihinde Tıp Fakültesi ve 16 Mart 2008 tarihinde ise İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu kurulmuştur. Şu anda 5 Fakülte, 2 Enstitü, 2 Yüksekokul, 5 Meslek Yüksekokulu ile ayrıca öğrenci, akademisyen ve idari personel sayısı bakımından kurulduğu 2006 yılına göre kısa sürede oldukça yüksek bir gelişme sağlanmıştır.

Tablo 47: Adıyaman Üniversitesinin Gelişme Dinamikleri

	Gerçekleşen		**Planlanan**
	2007	2008	2027
Fakülte Sayısı	3	5	12
Öğrenci Sayısı	3.904	6.477	25.000
Akademik Personel Sayısı	75	233	1800
İdari Personel Sayısı	59	172	1200
Cari ve Yatırım Harcamaları (Kamu ve Kamu Dışı Kaynaklarla Birlikte Milyon TL)		25	3.240
(Doğrudan-Dolaylı Tahmini Ekonomik Katkı Milyon TL)		30	4.0000

Kaynak: Adıyaman Üniversitesi 10 Yıllık Gelişme Planı,2007:9; Adıyaman Üniversitesi 20 Yıllık Gelişme Planı, 2008: 175; Adıyaman Üniversitesi Stratejik Plan 2010–2014, 25

Bu sebeple Adıyaman Üniversitesinin, ilin sosyo-ekonomik kalkınmasında belki en etkin faktör olabileceğinin düşünülmesi haksız sayılmaz. Çünkü üniversitelerin kalkınma üzerinde çok yönlü katkıları bulunmaktadır.

Diğer yandan bu konunun önemi "2008 yılı GAP Eylem Planı"nda da sosyal gelişmenin sağlanması için ortaöğretimde okullaşma oranının %90'a çıkarılması, üniversitelerin beşeri ve fiziki altyapılarının güçlendirilmesi, istihdam olanaklarının geliştirilmesi (GAP Eylem Planı, 2008: 16) olarak ifadesini bulmuştur.

3.4 Adıyaman İlinde Yerel Kalkınma Uygulama Örnekleri

Adıyaman ilinde öncelikle yerel kalkınma uygulama örnekleri incelenerek bu konuda başarı koşullarının tespit edilmesine çalışılacaktır.

3.4.1 Tekstil Sektöründe Kümelenme Modeli

Yerel kalkınma konusunda Adıyaman ilinde bu anlamda başarıyla uygulanmış ve örnek gösterilmiş en önemli uygulama "Tekstil Sektöründe Kümelenme Modeli" olmuştur. Tekstil sektöründe önemli oyuncular bir araya getirilerek buna kamu kesiminin ve sivil toplumun desteği ile rekabetçi yaklaşıma uygun bir model olarak bir işbirliği sağlanmıştır. 2005 yılında başlatılan "Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenme" çalışması önemli bir başarı elde ederek UNDP tarafından 2005'te gelişmekte olan ülkelerde uygulanan en başarılı proje seçilmiştir. Çin faktörü sebebiyle tekstil ve hazır giyimde yaşanan sıkıntının en az hissedildiği yer Adıyaman olurken uygulanan yöntemin sadece Doğu ve Güneydoğu değil, Türkiye'nin geri kalmış bölgeleri için de doğru bir kalkınma modeline örnek olabileceği (Kobi-Efor Dergisi 2006:15) ifade edilmiştir.

Bu modelin incelenmesi özellikle Adıyaman ilinde yeni modellere örnek oluşturması bakımından da gerekli olmaktadır. Adıyaman ilinin ve bu arada bölgenin de bir üstünlük potansiyeline sahip olduğu turizm sektörü bu model çerçevesinde değerlendirilebilirse çok önemli başarılı sonuçlar ortaya çıkabilir. Çünkü kümelenmeler, girdilere sahip olmada, bilgiye, teknolojiye üretimde emeği geçen işletmelere erişmede ve gelişimi teşvik etmede avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca işletmelerin personel alımında işlem maliyetlerini düşürür ve zamanı kısaltır. Gelişmiş bir kümelenme ayrıca diğer önemli girdilerin sağlanmasında da etkin bir rol oynar. Uzaktaki bir tedarikçiden kaynak sağlamak yerine yerel tedarikçileri kullanmak işlem maliyetlerini azaltır. Pazar, teknoloji ve rekabet bilgilerinin tamamı kümelenme içinde birikir. En önemlisi kümelenmeler ile işletmeler, kamu kuruluşları,

enstitüler (okullar, üniversiteler vs.) ve sivil toplum kuruluşları arasında olması gereken işbirliğinin ortaya çıkması sağlanır (GAP, 2004: 39).

Eğer Adıyaman ilinde tekstil sektöründe uzmanlaşmaya gidilmesi isteniyorsa bunun için bu sektörde bazı üstünlükler elde edilmelidir. Tekstil gibi yoğun rekabetin yaşandığı sektörlerde diğer rakiplere göre en az bir üstünlük noktası yaratmak gerekmektedir. Bu üstünlükler boya kalitesini artırarak, iç kaynaklarda maliyeti düşürerek veya yönetim sisteminin iyileştirilerek ürünün uygun müşteriler bulunup daha hızlı teslim edilmesi gibi sağlanabilir.

Kümelenmede aynı sektördeki firmalar arasında işbirliği yapılması, bütün işbirliği yapan firmalara bir rekabet avantajı yaratmış olur ve bundan her firma payını alır. Firmaların özellikle de tekstil ve konfeksiyon sektöründe iseler günümüzde tekel olarak üretim yapabilecekleri yer dünya üzerinde kalmamış gibidir. Bu durumda firmaların kârlılıklarını sürdürebilmek için rekabet güçlerini iç ve dış kaynaklarını kullanarak artırmak zorunlulukları vardır. Bir taraftan iç kaynaklarıyla daha verimli üretmek için arayışları devam ederken diğer taraftan da dış kaynaklardan gelebilecek avantaj imkanlarını aramaktadırlar.

Ayrıca kümelenme için yalnız bu yeterli değildir oyuncular arasında bir işbirliğinin, iletişimin de olması gerekmektedir. Üretim zincirinin pamuktan başlayıp, iplik imalatı, örme ya da dokuma kumaş imalatı, terbiye ve konfeksiyon şeklinde olduğu düşünülürse, bölgedeki pek çok ilde üretim zincirinin birbirleriyle entegre olabilecek potansiyele sahip oldukları görülmektedir. Bu çerçevede, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Malatya, Adıyaman, Diyarbakır ve Mardin illerinin tekstil ve konfeksiyon tedarik zincirini oluşturacak şekilde, doğru stratejilerle bir araya getirilmesi Türkiye için yeni bir tekstil ve konfeksiyon üretim bölgesinin oluşmasını sağlayacaktır. Artan küresel rekabet koşulları sonucu İstanbul merkezli tekstil ve konfeksiyon kümelenmesinin zaman içerisinde bu yeni oluşmakta olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi kümelenmesine doğru kayması beklenmektedir.

3.4.2 AB Projeleri Uygulamaları

Diğer yandan AB Projeleri uygulamaları da yerel kalkınma dinamiğine vurgu yapmaktadır. Türkiye'de 2000'li yıllarda ekonomik büyüklükleri önemli ölçüde tahrip eden finansal krizler sonrası uygulanan ekonomik stabilizasyon ve reform programı bölgesel politikaların uygulanabilmesi için uygun ortamın yaratılması anlamında ilk adım kabul

edilmektedir. Ayrıca aynı dönemde AB ile üyelik öncesi uyum sürecinin de başlatılması ile Türkiye, AB bölgesel politikalarına uyumu da kapsayan bir dizi yükümlülük altına girmiştir. Bunu Türkiye'nin AB sistemine uygun olarak politika yapımı ve istatistiklerin üretilmesinde temel teşkil edecek yeni bir bölgesel yapılanmanın gerçekleştirilmesi ve planlama çalışmaları izlemiştir (Arslan, 2005: 289).

Yerel kalkınma yaklaşımına bu anlamda bir vurgu da "AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programında" yapılmıştır. GAP Bölgesinde sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla 2002-2007 programı çerçevesinde bu programda "Kırsal Kalkınma", "Kültürel Mirasın Geliştirilmesi" ve "Kobi Geliştirme" projeleri bu programın bileşenleri olmuştur. "KOBİ Geliştirme" bileşeni GİDEM tarafından AB finansmanı ile mevcut ve potansiyel işletmelerin girişimcilik, operasyonel ve yönetim kapasitelerini güçlendirmek amacıyla iş geliştirme hizmetleri ve yerel ekonomik kalkınma faaliyetleri olarak uygulanmıştır.

Bu süreçte AB standartlarında proje hazırlama ve yürütme konusunda pratik bir öğrenme süreci yaşanırken önemli bir proje hazırlama kapasitesi oluşturmuştur. Proje teklifleri içerisinden başarılı bulunan ve uygulamaları başlatılan projelerin kalkınmaya çok önemli katkıları olmaktadır.

Adıyaman ilinde de AB fonlarının katkısı kullanılarak yerel kalkınma konusunda çok başarılı örnek projeler üretilmiştir. Adıyaman ilinde gerçekleştirilen projelerde önemli görevi "AB Proje Koordinasyon Merkezi"nin öncülüğünde başta Adıyaman Belediyesi Ar-Ge birimi olmak üzere diğer belediyeler, kamu kurum ve kuruluşları, dernekler ve Adıyaman Üniversitesi üstlenmiştir. Yapılan bu çalışmalar kalkınma çabalarına sağladığı olumlu faydalar yanında yerel kalkınma konusunda önemli bir bileşen olan yerel aktörler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve koordinasyonun artmasının sağlanmasında da önemli katkıları olmuştur.

Gerçekleştirilen bu projelerin önemli olanlarının belirtilmesi gerekmektedir. "Ekonomik ve Sosyal Uyum Kapasite Geliştirme" kapsamında "İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi" ve "Bölgesel Rekabet Edilebilirlik" operasyonel programlarında Adıyaman ili yer almaktadır. Üniversiteler, KOBİ'ler, Sivil Toplum Kuruluşları, Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Sanayi ve Ticaret Odaları, Yerel Yönetimler, Dernekler, Vakıflar, Kooperatifler ve diğer kamu kurum ve kuruşlarının görev aldığı bu programlarda istihdam, işletme kapasitelerinin artırılması, eğitim, teknik yardım, hayat boyu öğrenme,

girişimciliğin teşvik edilmesi konularında çalışmalar yapılmaktadır. Diğer yandan 4.Etap "Kırsal Kalkınma Yatırımları Destekleme Programı"nda Adıyaman ili program kapsamındadır. IPA (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı)'nın bölgesel kalkınma adı altında yer alan "Çevre Operasyonel Programı" içinde "Adıyaman Atık Su Arıtma Tesisi Projesi"nin finansmanının %75'i sağlanacaktır (Alternatif Bakış, 2008 :3).

Eğitim alanında da Adıyaman ilinde örnek projeler gerçekleştirilmiştir. "2008 Yılı Comenius 3 Ağ Projeleri" kapsamında Adıyaman Milli Eğitim Müdürlüğü'nce 13 farklı ülkeden ortaklarla hazırlanan 776.330 Euro bütçeli "Dijital Eğitimde İnsani Taraf ve Gelişen Algılamalar" başlıklı proje kabul edilmiştir. Diğer yandan Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı'nda "Comenıus Programı Çok Taraflı Okul Ortaklıkları" başvurularında ilde ilköğretim ve ortaöğretim okullarından bazıları toplam 110.000 Euroluk bir bütçe ile bir çok eğitim projesinde ortak olmuşlardır. Yine aynı merkezin yürüttüğü "2008 yılı LDV Hareketlilik Projeleri"nde modern bağcılığın geliştirilmesi ve ahşap oyuncak tasarımı ve üretimi projeleri ile yaklaşık 50.000 Euro'luk hibe kabul edilmiştir (www.adiyamanvaliligi.gov.tr).

"Sivil Toplum Diyalogunun Desteklenmesi Kentler ve Belediyeler Hibe Programı" kapsamında Besni Belediyesi tarafından hazırlanan "Bütün Emek Sorunsuz Nesil için Besni" adlı eğitim ve uygulama projesi, AB tarafından kabul edilerek 227.000 Euro destek sağlanmıştır (http://www.porttakal.com).

Yine "Leonardo Da Vinci Mesleki Eğitim Projeleri" çerçevesinde, Adıyaman Belediyesi Ar-Ge birimi tarafından hazırlanan 153.000 Euro'luk proje Avrupa Birliği hibe programına kabul edilmiştir (http://yenisafak.com.tr).

Diğer yandan Nemrut'un eteklerinde kurulu küçük ve yoksul ilçesi olan Sincikte, 14 okulun hazırladığı eğitim projelerini kabul edilerek kent merkezine bile gitmemiş öğrencilerin AB ülkelerini ziyaret etmesi sağlanmıştır (http://www.radikal.com.tr).

Adıyaman Üniversitesi de Avrupa Birliği projeleri kapsamında anlaşmalar yaparak. "Üniversitelerarası İşbirliği Projesine" üye olmuştur.

Adıyaman Belediyesinin de çok önemli çalışmaları olmuştur. Adıyaman Belediyesi AR-GE birimi tarafından hazırlanan "Toprak ve Milli Semt Sahası", "Kayak Pisti", "Amatörspor Kulüplerine Malzeme Yardımı", "GAP Genç Festivali" isimli projeler ve ayrıca belediye ile kent konseyinin ortaklaşa hazırladıkları bir başka proje olmak üzere

toplam 5 tanesi kabul edilerek 243.000 YTL hibe sağlanmıştır (http://www.gazeteadiyaman.com).

Yine Adıyaman Belediyesi "Engelsiz Yaşam Projesi" STK'ların güçlendirilmesi hibe programı çerçevesinde, "Engellilerin Toplumla Bütünleşmesi Bileşeni" kapsamında AR-GE ve AB Proje Koordinasyon Merkezinin öncülüğünde GAP Görmeyenler Derneği ve KAPRAD (Kalkınma Projeleri Akademisi Derneği) ortaklığıyla birlikte hazırlanan 75.000 Euro değerinde olan hibe projesi kabul edilmiştir (www.adiyamanguncel.com).

Adıyaman Belediyesi ve "Ekolojik Sürdürülebilir Kalkınma Derneği"nin ortaklaşa hazırladığı "Avrupa Birliği Ülkelerince Uygulanan Modern, Verimli ve Sürdürülebilir Sulama Teknikleri Eğitimi Projesi" bir diğeridir. 153.000 Euro bütçeli olan proje 14 hafta yurtdışı eğitimini kapsamaktadır (www.adiyaman.bel.tr)

Diğer yandan GAP Bölgesi'nde sulama alanları dışında kalan nüfusun mevcut sosyo-ekonomik durumlarının, doğal ve toplumsal çevre ile ilişkilerinin, potansiyellerinin saptanarak gelir getirici yeni faaliyet alanlarının ve bunların geliştirilmesi yollarının belirlenmesi amacıyla "Sulama Dışı Alanlarda Halkın Gelir Düzeyinin Artırılması Projesi" yürütülmektedir. Proje kapsamında Bölge illerinde seçilen örnek çiftçilerle pilot çalışmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede örnek bahçe tesisi, yabani ağaç aşılanması, arıcılık, su ürünleri, mantar üretimi, sözleşmeli hayvancılık, kümes hayvancılığı gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, bahçe ürünlerinin (meyve, sebze, patates, kesme çiçek ve fidan) dünyadaki üretimini en iyi şekilde yapabilmek için geliştirilen ve mutlak gerekli temel esasları içeren "İyi Tarım Uygulamaları"nın çerçevesini belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. Bu çalışma Avrupa'daki lider perakendeci organizasyonların kabul ettikleri minimum standartları içermektedir. Dolayısıyla bu projenin adını EUREPGAP çalışmaları olarak geçmektedir. EUREPGAP proje gereği sulama ihtiyacı olmayan katma değeri yüksek olan "Aşılı Ceviz Yetiştiriciliği Projesi" ve "Yüksek Sistem Bağcılık Projesi", Adıyaman il Tarım Müdürlüğü tarafından tespit edilen çiftçiler tarafından uygulandığı görülmektedir.

Yine Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yürüttüğü Dünya Bankası destekli "Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı" kapsamında yer alan 16 ilden birisi Adıyaman olmuştur.

Bu alanda diğer bir çalışma genç kızlara yönelik olmuştur. Avrupa Birliği'nin desteklediği proje sayesinde genç kızlara meslek kazandırma yanında ekonomik katkı da gerçekleştirilmiştir. Adıyaman Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, AB'nin hibe desteğiyle

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülen GAP Bölgesel Kalkınma Projesi'nden yararlanarak kentteki üç halı atölyesinde toplam bütçesi 125.000 Euro olan proje kapsamında atölyelerde, dokunan halılar proje ortağı firma aracılığıyla Avrupa ve Ortadoğu ülkelerine satılmaktadır (http://www.referansgazetesi.com).

Görüldüğü gibi gelişen ve değişen dünya'ya entegre olma yolu, yerel değerlerin katma değeri ile sağlanabilir. İnsani kalkınmayı etkileyecek en önemli faktör yerel kalkınmışlığın belli standartlara yükseltilmesi olacaktır. Çünkü en büyük sorunlardan birisi işsizlik ve istihdamdır. Bunun için de toplumun "Yerel Kalkınma" üzerine düşünmeye teşvik edilmesi önemli olmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için başarılı yerel proje modellerinin paylaşılarak proje geliştirme yönteminin toplumun kesimleri arasında aktarılması önemli olmaktadır.

3.4.3 Kent Konseyi Çalışmaları

Adıyaman ilinde sivil inisiyatifin ön plana çıkmasını sağlayan bir diğer çalışma "Kent Konseyi"nin kurulmasıdır. "Adıyaman Yerel Gündem 21 Kent Konseyi" de kentlilerin gelişimini ortaklık içinde planlamak, kenti 21. yüzyıla taşıyacak yapısal değişime hazırlamak, kentin öncelikli sorunlarını ele almak, yerel yönetimlere ve karar alma süreçlerine halkın katılımını sağlamak, kentin kalkınma, gelişim ve eylem planlarının hayata geçirilmesini sağlamak, yerel demokrasinin gelişim ve yerleşimine katkıda bulunmak, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kent yaratmak amacı ile kurulmuştur. Bu kapsamda Adıyaman Belediyesi 2006 yılında 5393 sayılı kanunun 76. maddesi gereği kent konseyi kurulması kararını alarak kentte yaşayan her kesimin yönetimde yer almasını sağlamak, hemşerilik bilincini geliştirmek, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, hesap sorma, hesap verme ve yerinde yönetim amaçlarını gerçekleştirmeyi amaçlamıştır (Adıyaman'da Yerel Gündem, 2008: 4).

Adıyaman Belediyesi, GAP İdaresi'nin insan kaynaklarının kalitesini geliştirme projesinde yerleşim için Eko-Kent projesinin uygulamacı temsilcilerinden biridir ve kentsel yaşam ve sosyal kalkınma programlarında önde gelen bir partnerdir.

Bölgede birçok belediye, kendisini bölge kalkınmasındaki rolünü geliştirmeye hazırlayarak, "İnsan Kaynakları Geliştirmesi ve Kurumsal Kapasite İnşaat Projesi"ne katılmaktadır. Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep belediyeleri Yerel Gündem 21

proje partnerleridir. Bu proje, aktif yurttaşların ve grupların kendi topluluklarının sürekli geliştirilmesine "yurttaş taahhüdü" katkısında bulunmaya yürekten inandıkları bir katılımcı yerel kalkınma sürecini beslemeyi hedeflemektedir. Bütün topluluğun katılımını kolaylaştırmak için aktif yurttaşların eğitimi, yerel partnerliklerin oluşumu Yerel Gündem 21'in öncelikli hedefleri olmaktadır.

Yerel Kalkınma Projeleri ile kent ve kentliye dönük yapısı ile medeni ve ortak ihtiyaçların karşılanmasından,demokratik hak ve özgürlüklerin platformlarda tartışılmasından, bireylerin bilgi ve becerilerine dönük sahaların açılmasından, en önemlisi de fırsat eşitliğinden bahseden bir yapı olarak ortaya konarak, özgür platformların oluşturulması ve işsizliğin azaltılabilmesi amaçlanmaktadır (http://www.erolkaya.org).

Diğer yandan sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi yoluyla huzurun temini, yerel ekonominin insan ve doğal kaynak potansiyeli ile kentin sahip olduğu avantajlardan optimum düzeyde yararlanmasını sağlamak suretiyle ekonomik refah seviyesinin ve yerel girişimcilerin rekabet üstünlüğünün artırılması hedeflenmektedir.

Bu konuda kentlerin kendisine özgü, yerelde üretilen ürün ve kaynakların daha iyi pazarlanmasını sağlayarak yeni fırsatlar yakalamak, yerli girişimcilerin teşviki ve dış yatırımcıların kente gelmesinin temini, bilgi üretim, ulaşım ve paylaşım sisteminin geliştirilmesi, ekonomik gelişmenin nimetlerinin adil dağıtılması, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak önemli olmaktadır.

Değerlendirme bölümünde Adıyaman ilinde yerel kalkınma olanakları da incelenerek ilin bu noktada güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLENDİRME

Tez denencesinde Adıyaman ilinde sektörel sorunların tespit edilip bu sorunlara çözüm üretilebilmesinin ve görece üstün olduğu sektörlerde yoğunlaşmaya gidilmesi durumunda ilin azgelişmişlik sorununun çözümlenmesinde katkı yapacağı ileri sürülmüştü. Bu son bölümde Adıyaman ilinin temel sektörel yapısındaki değişmeler incelenerek ilin gelişmesinde rol oynayacak öncü sektörlerin belirlenmesine çalışılacaktır. Bunun yapılması durumunda ilin gelişme dinamikleri de anlaşılmış olacaktır.

Adıyaman ilinin azgelişmişlik özelliği üretim yapısının sektörel dağılımından çok istihdamın sektörel dağılımından çok daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü gelişme göstergeleri olan sanayi ve hizmetler sektörünün il üretimi içindeki paylarının yüksek gibi gözükmesine rağmen istihdam paylarının çok düşük kalması ilin tarımsal karakterinin baskın yönünü ortaya koymaktadır. Bu yüzden gelişmenin sağlanabilmesi için bu engellere çözüm bulunması yanında çözüm bulma süresi de bu noktada çok önemlidir. Gecikmiş çözümler teknolojinin hızla değiştiği dünyada bazı sektörlerin bugünkü değerli durumlarını gelecekte değersiz kılabilmektedir.

İlin gelişme dinamiklerinin anlaşılabilmesi için öncelikle ilin gelişme analizinin yapılması gereklidir. Bu analizde il hasılasının ülke ve bölge payının değişme durumu yanında diğer göstergelere de bakılacaktır. Ancak TÜİK'in 2001 yılından sonra illere göre hasıla değerlerini ölçmeyip alt bölgelere göre bu değerleri vermesi bu yıldan sonra karşılaştırma yapmamamızı engellemektedir. Bu sebeple 1990-2000 dönemi için kişi başına düşen gelir ve sektörel katma değerlerin il üretimi içindeki değişimlerini TÜİK verileri ile değerlendirilmesi yapıldıktan sonra 2000 yılından sonraki gelişmeleri de başka değişkenlerin incelenmesi yoluyla değerlendirmesi yapılacaktır.

Diğer yandan bu bölümde genel gelişme analizi ve sektörel analizin yapılması yanında yerel kalkınma dinamiklerinin etkilerinin de ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

4.1 Adıyaman İlinin Genel Gelişme Analizi

Adıyaman ilinin genel gelişme analizinin yapılması ilin kalkınma olanakları hakkında önemli bir bilgi sağlayacaktır. Adıyaman ili özellikle 1954 yılında il olması ve

daha sonra teşviklerin desteği ve GAP'ın bazı olumlu sonuçlarıyla değişim sürecine girmiştir. Ancak ilin komşu illere göre gelişmişlik göstergeleri geridedir. Bu karşılaştırma belirli gelişmiş illere göre yapıldığında ise gelişmişlik göstergeleri farklılıkları daha da fazla olmaktadır. Ancak önemli olan özellikle son yıllarda bu farkların azalma ya da artma biçiminde mi olduğunun saptanması gerekliliği olmaktadır. Çünkü gelişme halindeki az gelişmiş yer ile potansiyel bakımdan az gelişmiş yer ayrımının yapılması önemli olmaktadır.

4.1.1 1990'lı Yıllardaki Gelişme Durumu

1990-2000 döneminde, 1987 yılı fiyatlarıyla kişi başına düşen gelir bakımından Adıyaman ilinin GAP Bölgesi ve ülke ortalaması içindeki payının değişimi ayrıca GAP Bölgesi ortalama değerlerinin ülke ortalamasına oranındaki değişmeler yıllar itibariyle Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48: 1990-2000 Döneminde Kişi Başına Düşen Gelir Bakımından Adıyaman İlinin GAP ile Ülke Ortalamaları

%	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Adıyaman/GAP	116	126	122	112	93	91	85	81	82	85	86
Adıyaman/Türkiye	70	79	73	66	52	49	46	45	44	45	45
GAP/Türkiye	60	62	60	59	57	54	53	55	54	53	53

Kaynak : TÜİK, 2007 İllere Göre Sektörel GSYİH 'dan Hesaplanmıştır

Bu göstergelerden görüldüğü gibi Adıyaman ilinde kişi başına düşen gelirin ülke ortalamasına oranı 1990'lı yılların başında yüzde 70'ler düzeyinde iken sürekli bir gerilemeye uğrayıp yüzde 45'ler düzeyine düşmüştür. Bu değer ülke ortalamasının yarısından düşüktür. Diğer yandan ilin bölge ortalamasına oranı ise 1990'lı yılların başında yüksek olup yüzde 120'ler civarında iken dönem sonunda yüzde 80'ler düzeyine gerilemiştir. Dolayısıyla 1990'lı yıllar Adıyaman ili için ülke ve GAP bölgesi ortalamasına kıyasla bir gerileme dönemi olmuştur. Ancak Adıyaman ili nüfus artış hızı ülke ortalamasından yüksek olduğu için il hasılasındaki büyüme hızı aslında daha yüksek olmalıdır.

Diğer yandan GAP Bölgesi kişi başına düşen gelir ortalama değerlerinin ülke ortalamasına oranı aynı dönem içinde yüzde 60'lar düzeyinden yüzde 50 düzeyine

düşmüştür. Yani GAP Bölgesi de GAP Projesine rağmen ülke geneline kıyasla bir gerileme içindedir. Yalnız Adıyaman ilindeki gerileme bölge ortalamasından daha fazla olmuştur. Kısaca 1990'lı yıllar Türkiye için kayıp yıllar olması yanında bölgesel gelişme dengesizliklerinin de daha da arttığı yıllar olmuştur. Bu sebeple 1990-2000 dönemi için GAP Bölgesi ve Adıyaman ili için gelişme halinde azgelişmiş olma özelliğine sahip olduğunu söylememiz zor olacaktır.

Şekil 2 : 1990-2000 Döneminde Kişi Başına Düşen Gelir Bakımından Adıyaman İlinin GAP ile Ülke Ortalamaları

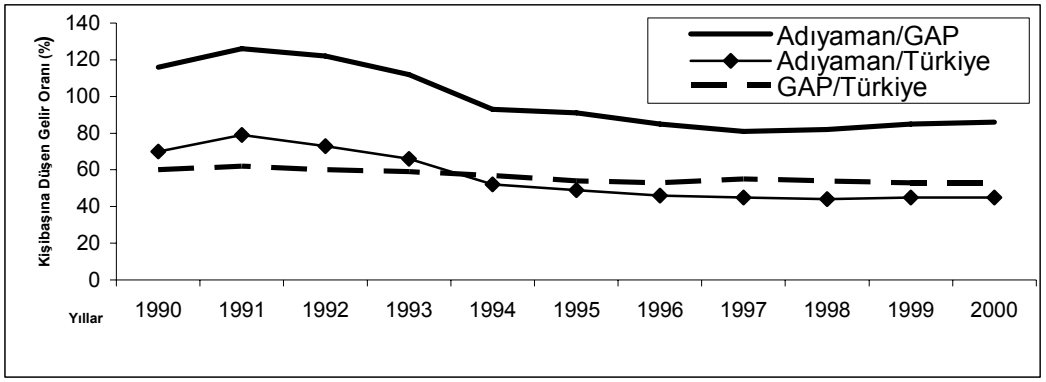

Kaynak : TÜİK, 2007 "İllere Göre Sektörel GSYİH" verilerinden düzenlenmiştir.

4.1.2 2000'li Yıllardaki Gelişme Durumu

Adıyaman ilinin 2000–2007 yılları arasındaki gelişme eğilimleri ise iki alt döneme ayrılabilir. ilk alt dönemin özelliği 2000–2003 dönemi olarak 2001 krizinin, ülke genelinde yol açtığı olumsuzlukların yatırımların azalması şeklinde ilk ortaya çıkan sonucunun azgelişmiş bölgeler için daha da fazla hissedilmesine sebep olmasıdır.

4.1.2.1 Kamu Yatırımları Bakımından Değerlendirme

Yatırım harcamaları gelişme hızının artırılmasında en önemli etken olmaktadır. Diğer yandan yatırımlar dışarıdan gelmiyorsa tasarruflar ve sermaye kaynaklarına sahip olmakla gerçekleşebilir. Ancak sermaye göçü ise bir taraftan varolan sermaye stoklarının bölge dışına transfer olmasına yol açabilmektedir.

Adıyaman ili bu anlamda olumsuz bir durum sergilemektedir. Çünkü yetersiz tasarruflar yatırımların yapılması önünde engel oluştururken, varolan kıt sermayenin de çeşitli sebeplerle dışarıya transferi söz konusudur.

Diğer yandan kamu yatırımları bakımından KÖY illeri için yapılan toplu değerlendirmenin sonuçları olumsuzdur. DPT tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre, 1963-93 zaman aralığında K.Ö.Y. illeri, I.Plan dönemi (1963-67) dışındaki dönemlerde, nüfus paylarının altında bir kamu kaynağına sahip olabilmiştir. Örneğin II.Plan döneminde %37 oranındaki nüfus payına karşılık, %22 oranında bir kamu kaynağı alabilmiştir. 1990-2001 döneminde GAP bölgesindeki kamu yatırımları da, Türkiye'nin yedi bölgesi arasında en düşük seviyede kalmıştır. GAP bölgesindeki nüfus, Türkiye'nin toplam nüfusunun %9,7'sini oluşturduğu halde, söz konusu dönemde kamu yatırımları ülke geneli toplam kamu yatırımlarının ancak yaklaşık %7'sini oluşturmuştur. Bunun yanında, bölgeye tahsis edilen sınırlı finansal kaynakların, diğer sektörler aleyhine, orantısızca enerji yatırımlarında kullanıldığı ifade edilmektedir (http://www .stratejikboyut.com).

Buna rağmen GAP'ın ülke yatırımları içindeki payı 2001 yılından itibaren artış göstermiş, 2001 yılında %4,9, 2002 yılında %5,9, 2003 yılında %5,8, 2004 ve 2005 yıllarında %6,8 olarak gerçekleşmiştir. (GAP BKİ 2006: 2,3) Ancak bölge nüfusunun ülke payının yaklaşık %10 olduğu hesaba katılırsa yine de yatırımlardan alınan pay düşük kalmaktadır. Adıyaman ilinin ise kamu yatırımlarından aldığı pay 2000'li yılların başında oldukça düşük olup 2000 yılında binde 1,44 düzeyinde iken 2001 krizinin sonucu yatırımların kısılmasının etkisiyle 2003 yılına kadar daha da azalma trendine girmiştir (2007 Nüfus sayımı sonuçlarına göre il nüfusunun Türkiye nüfusunun yaklaşık binde 8'i olduğu dikkate alındığında)

Tablo 49: Adıyaman İli ve Türkiye 1999–2002 Yıllarına Ait Yatırımlar ve İlin Ülke Oranı Değişimleri

	1999 (Milyar TL)	2000 (Milyar TL)	2001 (Milyar TL)	2002 (Milyar TL)
Adıyaman (1)	4 375	10.792	9.090	10.029
Türkiye (2)(Bin)	4 611	7613	8197	15.534
(1/2) (binde)	0,9	1,44	1,1	0,6

Kaynak: DPT, 2007 verilerinden hesaplanmıştır.

Bunun yanında Adıyaman ili kamu yatırımlarından düşük pay alması yaşadığı iki önemli sorun olumsuz durumu daha fazla artırmıştır. Birincisi GAP Projesi kapsamında yapılan Atatürk Barajı sonucunda bir ilçesi olmak üzere yerleşim yerleri ve verimli toprakları sular altında kalmasının yol açtığı zorunlu bir göç hareketi olurken, diğeri yıllardır önemli bir geçim kaynağı olan ve tütün bitkisine kota konulmasının kırsal kesimde yol açtığı gelir kaybı ve ikinci bir göç dalgasının ortaya çıkmasına sebep olmasıdır.

DPT'nin birçok gelişme faktörünü hesaba katarak yapmış olduğu sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu araştırması sonuçlarına göre Adıyaman ilinin sosyoekonomik bakımından gelişmişlik sıralamasının 1996 yılından 2003 yılına kadar geçen sürede daha kötüleşmiş olması bu sonucu doğrulamaktadır. Sonuç olarak 2000'li yılların başında olumsuz durumun devam ettiğini ve bu yıllarda Türkiye'de yaşanan krizlerin ülke genelindeki olumsuzlukları yanında bölgesel dengesizlikler üzerinde daha da fazla olumsuz sonuca sebep olduğu düşünülebilir. Özellikle kamu yatırımların azalması kriz dönemlerinde yaygınlaşacaktır.

Nitekim Adıyaman ilinde kişi başına düşen gelir sabit fiyatlarla 2000 yılında 1198 Dolar iken 2001 yılında 918 Dolara düşerken sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırma göstergelerine göre Adıyaman ili, 1996'da 76 il içinde 61'inci sıradan, 2003 yılında 81 il içinde 65. sıraya gerilemiştir.

Diğer yandan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bu durum sadece Adıyaman ili için geçerli olmamış, Diyarbakır ili 57. sıradan 63. sıraya, Şanlıurfa ili 59.sıradan 68.sıraya, Batman ili 65. sıradan 70. sıraya, Mardin ili 66.sıradan 72. sıraya, Siirt ili 68. sıradan 73. sıraya gerilemiştir. Sadece Gaziantep ili 25. sıradan 20.sıraya yükselmiştir. Bu durum da Gaziantep ilinin içsel kalkınma modelinde başarılı olması yani girişimcilik faktörü bakımından sahip olduğu özellikte aramak gerekmektedir. Ancak Adıyaman ilinde 2000 yılında tarımsal kesimde il nüfusunun yüzde 73'ünün istihdam edildiği göz önüne tutulursa girişimciliğin geliştirilmesi önünde çok büyük engel söz konusudur.

İkinci alt dönem olarak 2003'ten sonraki dönemde ise Adıyaman ilinde ilk dönemden farklı olarak olumlu gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yine yetersiz olmakla birlikte kamu yatırımları artmaya başlamış, özellikle sanayide tekstil sektöründe önemli bir atılım ortaya çıkarken kalkınmada çok önemli rolleri olan organize sanayi bölgesinde işletme sayılarında hızlı artışlar yaşanmıştır. Ayrıca 2006 yılında Adıyaman Üniversitesi kurulmuş, KÖYDES projeleri çerçevesinde kırsal altyapı çalışmaları yapılmıştır.

Diğer yandan 2003 yılından sonra kamu yatırımlarının yine ilin ülke nüfus payına göre altında olmasına rağmen 2007 yılında 2001 yılında aldığı payın 5 katına yükseldiği görülmektedir.

Tablo: 50 Adıyaman İli ve Türkiye 2003-2007 Yıllarına Ait Yatırımlar ve İlin Ülke Oranı Değişimleri

	2003 (Milyar TL)	2004 (MilyarTL)	2005 (1000 YTL)	2006 (1000 YTL)	2007 (1000 YTL)
Adıyaman (1)	14.699	29.245	47.466	59.771	92.998
Türkiye (2)(Bin)	16.009	16.093	19.899	21.608	17.077
(1/2) (binde)	0,9	1,8	2,5	2,8	5,55

Kaynak: DPT, 2007 verilerinden hesaplanmıştır.

4.1.2.2 Teşviklerin Önemi

Diğer yandan özel sektör yatırımları bakımından teşvikler çok önemli olmaktadır. Teşviklerin azgelişmiş bölgelerde kalkınmayı sağlamada önemli rolleri olacağı bilinmektedir. Nitekim Adıyaman ilinin ülke oranına göre toplam teşviklerden aldığı pay az olmasına rağmen ilin sanayileşmesin önemli etkileri olmuştur. Özellikle tekstil sektöründe yaşanan gelişmede teşviklerin rolü önemlidir.

Ancak 1967 yılında çıkarılan geleneksel teşvik sistemi, her ne kadar, "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" (K.Ö.Y.) gibi bir alan tanımı içerisindeki yerleşmelere yönlendirilmeye çalışılmışsa da, özendirici, itici ve caydırıcı unsurlar içermediği; Bölgelere göre özendirici önemli farklar taşımadığı için amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilmesinde yeterli olmamıştır. K.Ö.Y. sistemine Doğu ve Güneydoğu illeri dışında bulunan gelişme ihtiyacındaki yerleşmeler de girmiş olmasına rağmen, kamu kaynaklarından yeterince yararlanamadıkları tartışılagelmiştir. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine kadar, "yatırım indirimi", "kaynak kullanımı destekleme primi" gibi yatırımcılığı özendiren destek unsurları çalıştırılırken, özellikle 1990'lı yıllarda, işletme dönemi faaliyetlerini destekleyen, "enerji desteği" ve "arazi desteği" gibi teşvik unsurlarına da yer verilmiştir. Bu nedenle geleneksel teşvik sistemi, geri kaldığı varsayılan bölgelerde, beklenen sosyo-ekonomik dönüşümü sağlayamamıştır (http://www .stratejikboyut.com). Diğer yandan 4325 sayılı teşvik yasasının kapsamının genişleyip 5084 sayılı yasa haline gelmesi de sorunları tam olarak çözememiştir.

Adıyaman ili 2002-2006 yılları arasında tekstil ve hazır giyim başta olmak üzere birçok sektörde 572 Milyon YTL teşvik çekmiştir. Fakat yatırım teşviklerinin ülke genelindeki oranına bakıldığında GAP'ın son 5 yılda Türkiye ortalamasının %7'si oranında teşvik yatırımlarından yararlandığı, Adıyaman ilinin ise %0,5 oranında pay aldığı görülmektedir.

Tablo 51: 2002–2006 Yılları Arası Yatırım Teşvikleri (Milyon YTL)

Yatırım Teşvik	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Adıyaman	148	147	31	59	187	572
GAP	1384	1627	1746	1107	1344	7208
Türkiye	15521	24707	21536	24300	22771	108835
Gap/Türkiye	9%	7%	8%	5%	6%	7%
Adıyaman/Türkiye	1%	0.60%	0.10%	0.30%	0.80%	0.50%

Kaynak :http://www.hazine.gov.tr/stat/yatirimtesvik_ist.htm

Teşviklerin Adıyaman ili için ülke oranı az olmasına rağmen ilin dışarıya açılmaya başlamasında önemli rolü olmuştur.

4.1.2.3 İhracatta Gelişmeler

Adıyaman ilinin ihracat miktarı 2000 yılının başında yok denecek kadar düşük olmasına rağmen, 2000-2006 yılları arasında kişi başına ihracat artış miktarı ülke ortalamasının 2 katı olması yanında 6 yılda 10,7 kat artış olması ihracatın ilin potansiyeline göre küçük olan değerinin hızlı bir şekilde artma yolunda gittiğini göstermektedir.

Tablo 52: Kişi Başına İhracat Miktarı ve Değişmesi

Yerleşim Yeri	Kişi Başına İhracat Miktarı (ABD Doları)		Artış Katı
	2000	2006	2006
Adıyaman	3,5	41	10,7
Türkiye	2.249	12.042	5

Kaynak: http://www.dtm.gov.tr/istatistikler'den elde edilmiştir.

Bu durum sanayi kesiminin desteklenmesi durumunda önemli başarılar kazanacağını göstermektedir. Bu sebeple ihracatın önemi dikkati alınarak dış pazarlara açılmada olabildiğince gayret gösterilmesi önemli olmaktadır.

4.1.2.4 Elektrik Tüketimi

Diğer yandan kişi başına elektrik tüketimi ve kişi başına sanayideki elektrik tüketim miktarları en önemli gelişme göstergeleri olmaktadır. Çünkü gelişme enerji tüketimi ile doğru orantılıdır. 2000 Yılından 2007 yılına gidilirken Adıyaman ilinde gelişmeyi ortaya koyan en iyi örnek bu olmalıdır. ilgili yıllar arasında Türkiye'de ortalama kişi başına sanayi elektrik tüketimi 2,1 katına çıkarken Adıyaman ilinde 6,2 katına çıkmıştır. Ayrıca bu artış miktarıyla ülke ortalamasına yaklaşma sağlanmıştır.

Tablo 53: Kişi Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketim Miktarı ve Değişmesi

Yerleşim Yeri	Kişi Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketim Miktarı (Kws)		Artış Katı
	2000	2007	2000-2007
Adıyaman	158	979	6,2
Türkiye	550	1113	2,1

Kaynak: DPT Sosyo Ekonomik araştırması (2003) , 2007 TÜİK Yıllığı (Enerji Bölümü) verilerinden düzenlenmiştir.

4.1.2.5 Vergi Miktarı

Gelişme durumunun değerlendirilmesinde bir diğer gösterge vergi miktarı olmaktadır. Ticaretin canlanması ve gelir düzeyinin artması durumunda kişi başına düşen vergi miktarının da artması beklenir.

Tablo 54: Kişi Başına Vergi Miktarı ve Değişimi

Yerleşim Yeri	Kişi Başına Vergi Miktarı		Artış Katı
	2000 (Milyon TL)	2006 (YTL)	2000-2006
Adıyaman	36	237	6,6
Türkiye	464	2360	5,1

Kaynak: TÜİK (2007) ve Alpaydın (2007: 24)

Adıyaman ilinde kişi başına vergi miktarı Türkiye ortalamasının çok altında olmakla birlikte ilgili dönemde artış miktarı ülke ortalamasının üzerinde olmuştur. Bu durum 2000'li yıllar içinde gelişmenin ülke ortalamasından daha yüksek olduğunun göstergesidir.

4.1.2.6 Diğer Gelişmeler

2000'li yıllar özellikle 2003 yılı sonrası Adıyaman ili için 1990'lı yıllardan farklı olarak olumlu gelişmelerin ortaya çıkmaya başladığı yıllar olmuştur. Bu dönemde ayrıca daha önce gösterildiği gibi organize sanayi bölgesi çalışmaları hızlanmış ve KÖYDES projeleri ile altyapı yatırımları hızlanırken eğitim, sağlık gibi sosyal göstergelerde de iyileşmeler yaşanmıştır.

Diğer yandan 2006 yılında ise Adıyaman Üniversitesinin kurulmuş olmasının çok olumlu etkileri olmuştur.

Ancak yaşanan bu olumlu gelişmelere rağmen 2007 yılı ile birlikte ilde sanayi sektöründe ağırlığı oluşturan tekstil sektöründe rekabet koşulları sebebiyle olumsuz rüzgarlar esmeye başlamış olup 2008 yılı dünya ölçeğinde yaşanan krizin etkileri de bu durumu ağırlaşmasında katkıda bulunacağı söylenebilir.

4.1.3 Temel Sektörler Arasındaki ilişkiler

Temel sektörlerin il üretimi içindeki paylarındaki değişimlerin incelenmesi sektörel gelişme eğilimlerinin azalması bakımından önemli olmaktadır. 1990'lı yıllarda temel sektörlerin payları oldukça dalgalanma göstermiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Temel Sektörlerin İl Üretimindeki Paylarının Değişimi

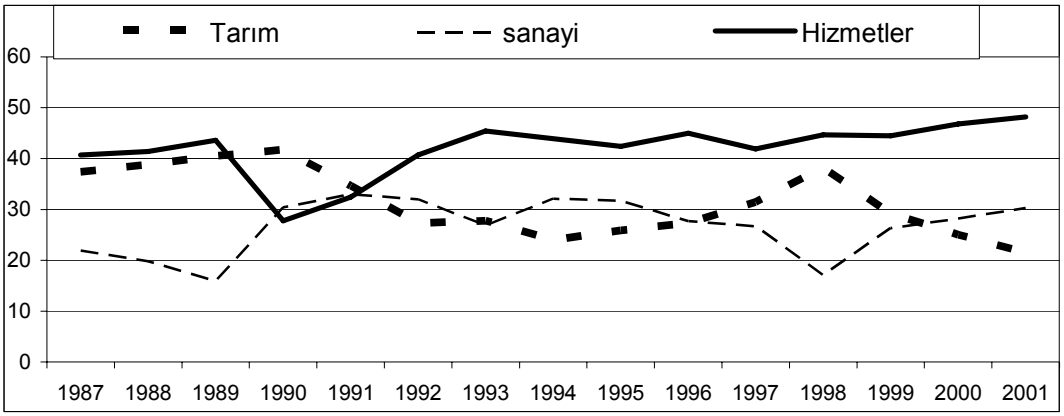

Kaynak: TÜİK verilerinden elde edilmiştir.

İl hasılası içindeki payı bakımından tarım sektörü genel olarak azalma eğiliminde olurken, hizmetler sektörü artış trendinde olmuş sanayi sektörü ise fazla değişmemiştir.

Tarım sektörünün 1990 yılları başındaki %40'lar olan payının 10 yıl içinde %20'lere gerilemesi bu sektörün ilgili yıllarda diğer sektörlerin gerisinde bir gelişme sağladığını göstermektedir.

Hizmetler sektörü ise 1990'ın ilk yıllarındaki düşüşten sonra genel olarak yükselme trendinde görülmektedir. Bu sektör 1990'lı yılların başında tarım sektörüyle aynı olan oranını 2001 yılında %50'ye yükseltmiştir.

Diğer yandan sanayi sektörü genel olarak il hâsılasının %30'ları seviyesinde olurken bazı yıllarda bu düzeyden daha aşağıda olmuştur. Bunun sebebi madencilik alt sektörünün ilin sanayi sektöründeki yüksek payından dolayı bu alt sektördeki üretim değerlerinin dalgalanmalar göstermesidir.

Özetle 1990'lı yılların başında üç ana sektörün payı eşit iken 2000 yılının başında tarım sektörünün payı azalmış bu düşen oran sanayi ve hizmetler sektörünce paylaşılmıştır.

Diğer yandan istihdamın sektörel değişiminin de incelenmesi ve bulunan sonuçların sektörlerin hasıla paylarındaki değişimle birlikte karşılaştırılması sektörel gelişme hakkında daha doğru bilgi verecektir.

1980 yılında ilde istihdamın ağırlıklı bir oranının (%83) tarım kesiminde yer alması Adıyaman ilinin gelişmişlik durumu hakkında önemli bir bilgi vermektedir. Bu oran 2000 yılında yine yüksek olmasına (%74) rağmen tarım kesiminde azalan nüfusun özellikle hizmetler sektörüne kaydığı gözlenmektedir.

Tablo 55: Adıyaman'da 1980-2000 Döneminde Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus ve Oranları

	1980 Yılı		1990 Yılı		2000 Yılı	
Sektör	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
Tarım	119.073	83	160.478	79	154.044	74
Sanayi	5.477	4	9.805	5	10.044	5
Hizmet	18.410	13	32.271	16	44.871	21

Kaynak : DİE, 2000 Ekonomik ve Sosyal Göstergelerinden düzenlenmiştir.

Bu sonuçları il hasılasındaki değişmelerle birlikte değerlendirirsek 1990-2000 döneminde tarım ve hizmetler sektörünün il hasılasındaki paylarındaki değişmeye oranla aynı sektörlerin istihdam paylarının fazla değişmediği görülmektedir. Bu durum ilgili

dönemde hizmetler sektöründe reel gelirin artmasına karşılık tarım sektöründe ise azaldığını ifade etmektedir. Sanayi sektöründe ise hem istihdam hem de katma değer bakımından çok fazla bir değişiklik olmamıştır.

Diğer yandan 2001'den sonraki yıllar için temel sektörlerdeki gelişme eğilimlerinin anlaşılabilmesi için -TÜİK'in bu yıldan sonraki il bazında hesaplama yapmaması sebebiyle- kamu yatırımlarının ilgili yıllar içinde sektörel gerçekleşme miktarları açıklayıcı bir değişken olarak kullanılacaktır. Adıyaman ilinde kamu yatırımlarının deflatör kullanılarak 2007 fiyatlarıyla 2002-2007 döneminde sektörel olarak dağılımı ve toplam yatırım miktarı içindeki oranları şöyle olmuştur.

Tablo 56: Adıyaman İlinde Sektörel Olarak 2002-2007 Döneminde Kamu Yatırımları (Bin YTL)

SEKTÖRLER	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Yaklaşık Toplam Oranı (%)
Tarım	12 444	5 410	7 662	9 083	14 384	14 200	15
Madencilik	9 348	5 428	36 530	29 307	19 254	24 778	29
İmalat	6	250	6				0
Enerji	2 339	3 412	3 262	1 773	1 422	1 302	3
Ulaşt.-Hab.	5 312	6 757	6 609	12 967	781	1 626	8
Turizm	150	111	572	284	136		0
Konut	6 179			605			2
Eğitim	5 633	9 369	2 340	1 420	5 436	11 207	8
Sağlık	545	231	1 920	28	3 190	2 500	2
D.K.Hizmetler	9 797	11 251	15 027	24 935	41 957	37 385	33
Toplam	**51 752**	**42 218**	**73 926**	**80 401**	**86 561**	**92 998**	100

Kaynak: GAP, 2007: 15

Görüldüğü gibi 2002-2007 döneminde kamu yatırımlarının il içinde sektörel dağılımı özellikle tarım, madencilik, diğer kamu hizmetleri, eğitim ve ulaştırma-haberleşme sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Diğer yandan imalat sanayi, turizm, enerji ve sağlık alanlarındaki yatırımların oranı ise çok düşük kalmıştır.

Tarım sektöründeki yatırımlar özellikle yapımı devam eden barajlara yönelik olurken, madencilik sektörünün ise toplam yatırımların üçte birini oluşturan yüksek oranına rağmen aslında ilin kalkınmasında ve gelirin aktarılmasında etkisi az olmaktadır. İmalat sektöründe ise yatırım miktarı çok azdır.

Dolayısıyla ilgili dönem, yatırımların etkileri bakımından değerlendirilirse tarım sektöründe yapılan yatırımlara rağmen projelerin henüz tamamlanamaması tarımsal sulamanın çok düşük düzeyde kalmasına sebep olurken tarımsal verimlilik artışının istenen düzeyde gerçekleşmesini engellediği söylenebilir. Bu durum tarımsal kesimde 2000'li yıllarda da istenen gelişmenin sağlanamadığını göstermektedir.

İkinci bölümde tarım sektörünün yapısı incelenirken görüldüğü gibi 2000'li yıllarda ilin önemli tarımsal ürünleri olan buğday ve arpa bitkileri üretiminde artışlar yaşanırken, endüstri bitkileri bakımından ise pamuk üretiminde önemli bir üretim artışına rağmen tütün üretiminde gerileme söz konusudur. Diğer yandan hayvancılık faaliyetleri ise bir gerileme içindedir. Dolayısıyla ürünler arasında üretim miktarları yanında nispi fiyatların da yaratılan gelir üzerinde etkisi önemli olmakla birlikte bu durum tarımsal kesimde çok önemli bir değişme olduğunu söylememizi engellemektedir. İlin sanayi sektöründe ise 2000'li yıllarda kamu yatırımları az olmasına rağmen önemli bir gelişme sağlandığı görülmektedir.

Tablo 57: İl Ekonomisinin Seçilmiş Bazı Yıllara Göre Önemli Sektörler İtibariyle İşletme Sayısı Ve İstihdam Verileri

Yıllar	Gıda		Madencilik		Tekstil		Genel İmalat		Toplam işletme sayısı	Toplam istihdam sayısı
	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam	İşletme sayısı	İstihdam		
2000	31	451	4	270	41	4111	19	291	98	5123
2009	47	723	23	632	101	6192	54	2329	225	9876

Kaynak: Adıyaman Valiliği ve Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü 2000–2009 İl Brifinglerinden düzenlenmiştir.

Bu gelişme özellikle özel sektör yatırımlarındaki artıştan kaynaklanmış olmalıdır. İlgili dönemde toplam işletme ve istihdam sayısı yaklaşık 2 katına çıkmıştır. Dolayısıyla 2000'li yıllarda il hasılası içinde sanayi katma değerinin payının artmış olacağı düşünülebilir.

Ancak sanayi sektöründeki gelişmelere rağmen bu durumun Adıyaman ilinde refaha yansıması etkileri de az olmaktadır. Çünkü sanayi sektörünün madencilik alt sektörü sayılmazsa ilin katma değerinde düşük paya sahip olması esas sorundur. Yani yaşanan gelişmeler çok büyük bir nüfus tarafından paylaşılmamıştır. Ayrıca madencilik sektöründe

üretilen katma değerin de aslında ilde yaşayanlara katkısının az olması bir değer sebep olmaktadır. Diğer yandan 2000'li yıllarda toplam kamu yatırımlarının yarısının hizmetler sektöründe olması bu sektörün de sanayiden sonra bir gelişme içinde olduğunu göstermektedir. Özellikle Adıyaman Üniversitesi'nin kurulmuş olmasının Adıyaman ilinde önemli bir canlanmaya yol açacağı söylenebilir. Ancak ilin gelişmesinde önemli bir öncü sektör olabilecek turizm alt sektörüne çok az yatırım yapılmış olması düşündürücüdür. Diğer yandan bu yıllarda finans ve bankacılık kesiminde ise önemli gelişmeler olmuştur. Ancak konut, sağlık hizmetlerinde yapılan kamu yatırımları çok düşüktür.

Bu şekilde sektörel ilişkilerin incelenmesinden sonra temel sektörlerin ayrıntılı olarak ilin kalkınmasında oynayabilecekleri rol araştırılacaktır.

4.2 ADIYAMAN İLİNİN KALKINMA OLANAKLARI

4.2.1 Tarım Sektörünün İlin Kalkınmasındaki Rolü

Adıyaman ili 2001 yılı il hasılasında tarımsal sektörün payı %25 olmasına rağmen tarımsal istihdamın oranı bunun yaklaşık 3 katı olmuştur. Bu durum tarımsal sektörde yüksek bir gizli işsizlik ve verimin düşük olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda tarımsal sektörde kişi başına düşen gelirin il ortalamasının üçte biri oranında olması beklenir. Bu değer aynı yıldaki Türkiye ortalamasına göre ise altıda bire düşerek kritik bir noktaya karşılık gelmektedir. Adıyaman ilinin azgelişmişlikten kurtulabilmesi öncelikle tarımsal sektörde verimliliğin artırılması ile sağlanabilir. Bunun için de tarımsal üretimin artırılması yanında tarımsal istihdamın da azaltılması gereklidir.

Ancak ilde tarımsal hasılaya en büyük katkıyı tahıl ürünlerinden buğday ve arpanın ve endüstri ürünlerinden tütün ve pamuk üretiminin yanı sıra hayvancılıktan sağlanan gelirlerin sağladığı hesaba katınca tahıl ürünlerinde ve pamuk üretiminde yaşanan artışa rağmen tütüne konulan kota sebebiyle üretimindeki büyük azalmanın ve hayvancılık sektöründeki gerilemenin tarım sektöründe olumlu durumun oluşmasını engellediği görülmektedir. Sonuç olarak tarım sektöründe kişi başına katma değer oluşturulması çok düşüktür. Toplam çalışan sayısının dörtte üçü olduğu halde üretim değerinin beşte bir olması Adıyaman ilinin ekonomik yapısında en önemli sorunu göstermektedir.

Tarımsal kesimde katma değerin artırılabilmesi için bu sektörün gelir yapısının incelenerek yüksek katma değer oluşturacak alanların seçimi önemli olmaktadır. Bunun için öncelikle bitkisel ve hayvansal üretimin toplam tarımsal gelir içindeki payları incelenmelidir.

2006 yılında bitkisel ve hayvansal faaliyetlerin cari fiyatlarla il ekonomisine sağladığı katma değer ve tarımsal üretim içindeki payları şu şekilde olmuştur.

Tablo 58: Adıyaman İlinde Bitkisel ve Hayvansal Üretimden Elde edilen Gelirlerin Karşılaştırılması (1000 TL)

Elde Edilen Toplam Gelir	2006	Toplam Tarımsal Gelir İçinde Yaklaşık Yüzdesi (%)
Bitkisel Üretimden	358.703	80
Hayvansal Üretimden	92.216	20
Toplam Tarımsal Gelir	450.919	100

Kaynak: Alpaydın, 2007: 185

2006 yılında toplam tarımsal gelirin %80'i bitkisel üretimden sağlanırken hayvansal üretimden sağlanan tarımsal gelir çok düşük kalmıştır. Dolayısıyla Adıyaman ilinde tarımsal gelirin önemli bir kısmı bitkisel üretimden sağlanmaktadır. Diğer yandan bitkisel üretimden sağlanan gelirin ürün çeşitlerine göre bileşiminin nasıl olduğunun saptanması önemli olmaktadır.

4.2.1.1 Bitkisel Üretim Faaliyet Yapısı Analizi

Türkiye Kalkınma Bankası'nın 2003 yılı araştırması sonuçlarına göre Adıyaman ilinde bitkisel tarım ürünlerinin toplam bitkisel üretim içindeki payları ve bölge ile ülke karşılaştırmaları şu şekilde olmuştur.

Tablo 59: Adıyaman İlinde Önemli Tarımsal Ürünlerin Tarımsal Gelir İçindeki Paylarının Bölge ve Türkiye Ortalamalarına Göre Karşılaştırılması

Ürünler	Türkiye (%)	GAP Bölgesi (%)	Adıyaman (%)
TARLA ÜRÜNLERİ	42	60,9	75,9
Tahıllar	17,2	24,4	35
Endüstriyel bitkiler	11,7	23,8	28,9
Baklagiler	3,8	10,4	9,1
SEBZELER	28	21,7	11,8
MEYVELER	30	17,4	12,3
Üzümsü Meyveler	7,8	11,2	9,9

Kaynak : TKB, 2003: 86

Görüldüğü gibi endüstriyel bitkilerle birlikte sebze ve meyveler 2003 yılında toplam bitkisel tarımsal gelirin yaklaşık %55'ini oluşturmaktadır. Bu ürünlerin ikinci bölümde

incelendiği gibi il toplam tarımsal arazisinin yaklaşık %20'sinin oluşturmasına rağmen gelire katkısı çok fazla olmaktadır.

Dolayısıyla ilin tarımsal katma değerinin artırılmasında bitkisel ürün deseni seçiminde endüstri ürünleri ile meyve ve sebzeciliğe yönelimin sağlanması tarımda yapılacak ürün seçimi bakımından önemli olmaktadır.

Örneğin bu ürünlerin üretimi %100 artırılırsa ilin tüm tarımsal geliri %55 ve il toplam hasılası ise %15 artırılabilecektir. Ancak bu ürünlere yönelimin sağlanması özellikle sulama olanaklarının geliştirilmesi, çiftçi bilgi düzeyinin artırılması, pazarlama olanaklarının geliştirilmesi gibi bazı şartların sağlanması ile mümkün olacaktır.

Diğer yandan Adıyaman ilinde tarımsal ürünlerin tarımsal gelir içindeki payları ülke ortalamasıyla karşılaştırıldığında ise oransal olarak tahıllarda ülke ortalamasının 2 katı, endüstriyel ürünler ve baklagillerde 3 katı olurken, meyve ve sebzelerde ise üçte biri oranlarında gelir sağlama olanaklarına sahip olduğu görülmektedir.

Bu durum ilin meyve ve sebzecilik üretiminde ülke ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. Bu sebeple bitkisel tarımsal üretimde gelir sağlama ve uygun üretim yapısı için bu belli başlı ürünlerin daha iyi incelenmesi yapılmalıdır.

4.2.1.1.1 Endüstri Ürünleri Analizi

Adıyaman ilinde aynı zamanda sanayinin de ham maddesi ve katma değeri yüksek olan endüstri bitkilerin başında tütün, şeker pancarı ve pamuk üretimi gelmektedir. Pamuk üretiminde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren büyük artışlar olmuş aynı zamanda diğer önemli bir endüstri bitkisi olan tütün bitkisiyle birlikte toplamdaki arazi paylarının %8,5 olmasına rağmen yaklaşık tarımsal hasıladaki %30'luk pay ile dikkat çekmiştir. Burada özellikle endüstri ürünlerinin hasılatının tamamına yakınını oluşturan pamuk ve tütün bitkilerinin analizi yapılmalıdır.

Tütün bitkisi 2000 yılında 20.300 hektarlık alanda üretimi gerçekleştirilmişken 2006 yılında ekim alanı üçte bire inerek 6.794 hektara gerilemiştir. 2006 yılında yaklaşık 30.000 aile tütün işiyle uğraşırken elde edilen gelir de yaklaşık 24 milyon YTL civarında gerçekleşmiştir.

Tablo 60: Adıyaman İlinde 2004 ve 2006 yıllarında Tütün Üretimi

	2004	**2006**
Ekici Adedi	31.005	29 214
Tütüncülükle Uğraşan Kişi Sayısı	155.000	146 000
Ekim Alanı (Hektar)	9.270	6 764
Yaklaşık Tütün Bedeli (YTL)	18.278.576	23 629 342

Kaynak : Alpaydın, 2007: 137

2006 yılında bitkisel tarımsal gelirin 358 milyon YTL civarında olduğu düşünülürse tütün bitkisinin bitkisel gelirdeki payı %7 civarında gerçekleşmiştir. Adıyaman ili için yıllarca önemli bir gelir kaynağı olan tütün bitkisi üretiminin yerini ikame edecek çalışmalar yapılmakta olup özellikle bağcılığın, meyveciliğin geliştirilmesi çalışmaları vardır. Diğer yandan pamuk üretiminde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen hayvancılık sektörünün gerileme içinde olması olumsuz bir durumdur.

2003 yılında endüstriyel ürünlerin payının %30 olduğu düşünülürse pamuk bitkisinin bu grup içinde önemli bir hasıla geliri oluşturduğu görülmektedir. Adıyaman ili pamuk tarımı için bir potansiyel oluşturmaktadır. Sulu tarım alanlarının artması pamuk üretiminde verimi oldukça artıracaktır. Pamuk tarımında sulamayla birlikte üretimde artış sağlanmıştır. Ancak bu artış yeterli değildir. Özellikle tekstil sanayisi için büyük önem arz eden renkli pamuk üretiminin artırılmasına ağırlık verilmelidir.

4.2.1.1.2 Meyve ve Sebzecilik

Coğrafi faktörler ile birlikte uygun toprak yapısını da değerlendirmeye aldığımızda, sebze ve meyve yetiştiriciliği kısa süre içerisinde gelir getirici ve katma değer sağlayıcı özellik taşıması sebebiyle bu alanda yapılacak yatırımların ideal olduğu düşünülmektedir. Tarımsal gelirdeki payı sebze ve meyvelerde ülke ortalamasına düşük olan pay tarımsal sulamanın yükselmesiyle değişecektir. Bu sebeple üzümsü meyvelerde uygun tarımsal sanayi yapılarının kurulması da uygun olacaktır. Üzüm bitkisi özellikle tek başına tarımsal gelirde %10'a yakın pay alarak meyve gelirinin tamamına yakınını sağlamıştır. Diğer taraftan Antepfıstığı ve zeytincilik Adıyaman ilinde geliştirilebilirse üzümle birlikte önemli bir gelir sağlayıcı olmaları beklenebilir.

Antepfıstığı tarımı, kuru tarım koşullarda yapılmaktadır. Antep fıstığı tarımını teşvik edecek fıstık işleme tesisinin ivedilikle kurulması ve böylece fıstığın yerinde işlenmesi

sağlanmalıdır. Ayrıca yabani fıstık ağaçlarının rehabilite edilerek istihdam alanının gelişmesi ve buna bağlı olarak daha fazla gelir sağlanması düşünülebilir.

4.2.1.1.3 Tahıllar ve Baklagiller

İlin bitkisel tarım hasılasında bu iki grup %45 oranında gelire sahiptir. Ancak ekilen arazi olarak yaklaşık %80 bir paya sahip olmaktadır. Son yıllarda özellikle buğday ve arpa üretiminde yüksek artışlar yaşanmıştır.

4.2.1.2 Hayvansal Üretim Faaliyetlerinin Durumu

Hayvansal üretimin tarımsal gelir içindeki payı ise düşük olup %20 civarındadır. Adıyaman'da GAP Master Programı çerçevesinde hayvancılığın gelişmesi henüz tam sağlanamamıştır. Hayvan varlığında görülen azalma, hayvansal üretimini de etkilemiştir.

Tablo 61 : Adıyaman İlinde Hayvansal Üretiminin Türkiye ve GAP'ta Oransal Dağılımı (%)

Ürün Adı	2000 Yılı		2005 Yılı	
	Adıyaman /Türkiye	Adıyaman/GAP	Adıyaman /Türkiye	Adıyaman/GAP
Süt	0.92	13,83	0,71	31
Et	0,9	17,56	0,68	8,2
Deri	1,38	13,73	1,91	3,73
Yumurta	0,46	12,5	0,36	14,19
Bal	0,6	27,77	0,57	20,1

Kaynak: Alpaydın, 2007

İlin hayvansal üretim gelirinde önemli olan et üretiminde ülke payı 2000 ve 2005 yılları arasında %0,9'dan %0,68'e düşerken, diğer önemli bir gelir unsuru olan süt üretiminde ise ülke payı %0,92'den 0,71'e düşmüş bölge payı ise artmıştır. Diğer yandan yumurta, et, deri, bal üretimlerinde de 2005 yılında düşüşler gözlenmiştir.

Hayvancılığın gelişimi çayır ve otlakların varlığı ile orantılıdır. Kendiliğinden yetişmiş bulunan çayır ve otlak bitkileri yanında yetiştirilmiş çayır-otlaklar da vardır. Çayır ve otlaklar sürekli bir bakım ve gübreleme istemekte olup mer'a alanların ıslahı, hayvancılığın gelişmesi ve hayvanlardan elde edilecek yüksek oranda üretim eğitimi gerektiren bir konudur.

Bunun için çiftçileri meralara yatırım yapmaya ikna etmek ve yerel genetik kaynakları kullanılmak üzere toplamak ve koruma altına alınmasını sağlamak, tek yıllık bitkilerin tespit edilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Adıyaman ilinde tarımsal gelirin artırılması için hayvancılığın özendirilmesi çok önemli olmaktadır. Arazi şartları ve iklim özellikleri göz önünde tutarak özellikle dağlık alanlarda yaşayan çiftçilere alternatif bir gelir kaynağının sağlanması için hayvancılık, arıcılık faaliyetleri özendirilmelidir.

Bunun için de çayır-mer'a alanlarının ıslahı ve korunmasının sağlanması yanında halı dokumacığı yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca tarım-sanayi ilişkilerinin geliştirilmesi için de yem fabrikalarının yanında ve hayvansal üretime dönük sanayinin kurulmasına büyük önem verilmelidir.

4.2.1.3 Tarım Sektörünün Gelişme Bileşenleri

Adıyaman ilinde tarımsal kesimin en önemli sorunu tarımsal sulamanın yetersizliği ve bunun sonucunda tarımsal çeşitlilik ile verimliliğin sağlanamamasının bu kesimde sebep olduğu gelir azlığı ve gizli işsizlik sorunu olmaktadır. Ancak GAP Projesi kapsamında sulama sistemlerinin henüz çok az bir oranının yapılmış olmasına rağmen ortaya çıkan olumlu sonuçları bu konuda önemli bir kanıt sunmaktadır.

Tarımsal üretimin artırılması tarım alanlarının genişletilmesi ve birim alanda daha fazla ürün elde edilmesiyle mümkündür. Tarım alanlarının genişletilmesi dünyada ve ülkemizde sınır değere ulaştığından, birim alanda daha fazla ürün elde edilmesi, tarımsal üretimin arttırılmasından tek çözümdür denilebilir.

Birim alanda daha fazla ürün elde edilmesi başta sulama olanaklarının geliştirilmesiyle, toprağın daha iyi işlenmesiyle, verimli ve kaliteli tohumluk ve fidan kullanımıyla, yeterli uygun bakım teknikleriyle, uygun gübrelemeyle ve nihayet hastalık zararlı ve yabancı otlarla gereği gibi mücadeleyle mümkündür.

Ayrıca katma değeri yüksek olana tarımsal ürünlere yönelim gereklidir. Diğer yandan tarımsal istihdamın azaltılabilmesi sanayi ve hizmetler sektörlerinin geliştirilmesine de bağlıdır.

Adıyaman ilinde tarımsal sektörün gelişme bileşenlerinin durumu Tablo 62'de özetlenmiştir. Bu bileşenlerin analizi yapılarak tarımsal yapının gelişme olanakları da ortaya konulabilir.

Tablo 62: Adıyaman İlinde Tarımsal Gelişme Bileşenlerinin Durumu

Bileşenler	Durumu	Yapılması Gerekenler
Tarımsal İstihdam Oranı	Çok Yüksek	Diğer Sektörlere Geçiş Yapılmalıdır.
Tarım Sanayi İlişkilerinin Yeterliliği	Yetersiz	Tarımsal Sanayi Yapıları Geliştirilmelidir.
Tarımsal Sulama Olanakları	Yetersiz	GAP Projesi Kapsamında Projeler Hızlı Tamamlanmalıdır.
Tarım İşletmelerinin Büyüklüğü	Yetersiz	Tarımsal Arazilerin Miras Nedeniyle Bölünmesi Önlenmelidir.
Tarımsal Ürün Çeşitliliği	Düşük	Tarımsal Çeşitliliğin Sağlanmasına Çalışılmaktadır.
Tarımsal Krediler	Düşük	Kredi Olanakları Artırılmalıdır.
Tarımda Mekanizasyon	Yetersiz	Geliştirilmelidir.
Tarımsal Birliklerin Sayısı	Az	Sayısı Artırılmalıdır.
Hayvancılığın Gelişme Durumu	Gerilemekte	Katkısının Artırılması için Acil Çözüm Yolları Aranmalıdır.
Çitçilerin Bilgi Düzeyi	Az	Geliştirilmelidir.

2005 yılı itibariyle Adıyaman ilinde 47.013 tarım işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerin yaklaşık %6'sı 5 dekardan az, %10'u 5-10 dekar, %21'i 10-19 dekar, %28'i 20-50dekar olmak üzere 50 dekardan küçük işletme sayısı 32.731 olup toplam işletme sayısına oranı yaklaşık %70'tir (Alpaydın 2007: 127). Bir başka bir ifadeyle büyük tarım plantasyona sahip tarım işletmesi araştırma alanında bulunmamaktadır. Tarımsal geliri artırmak için maliyetleri düşürmek ve bunun için de tarım işletmelerinin ölçek büyüklüklerini artırmak gerekmektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi, Adıyaman ilinde de tarım işletmeleri, hızlı nüfus artışı tarımın gelişim hızının nüfus artışını karşılamada yetersiz kalması ve miras yoluyla tarım arazisinin bölünmesi gibi nedenlerle giderek küçülmüştür. Çıkarılan "5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu" ile miras hukuku çalışmaları bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, toprak kullanım yapısı dengeli değildir. Tarafların gönüllülük ilkesiyle çalışacak olan bir arazi edindirme fonunun kurulması, bir taraftan varolan arazi envanterini düzenlerken, diğer taraftan da arazi değişimini, işleyişini izleyebilecek ve arazi edinmeye yönelik kolaylıklar da sunabilecektir (http://www .stratejikboyut.com).

Ayrıca Adıyaman ilinde istihdamın önemli bir oranına sahip tarımsal kesimde tarımsal birliklerin olmayışı ve örgütlenmedeki eksiklik önemli bir sorundur. Faaliyet gösteren tarım işletmelerinin, sorunlarının dile getirildiği, toplam kooperatif sayısı 47 olmasına karşın sadece 14.694 üyenin olması olumsuz bir durumdur. Bunun yanında kırsal alanda tarımsal faaliyetlerde bulunan şahısların, çözüm getirebilecek olan kurumlarla bağı zayıftır. Tarımsal faaliyetlerini kendi bilgilerine dayanarak yürüten çiftçiler çoğunluktadır. Başka bir ifadeyle çiftçiler, bilgi ve teknik öğrenme açısında "Sulama Birliği"ne karşı duyarlı değillerdir. Üretici örgütlerin kurulması ya da güçlendirilmesine çalışılırken pazarlama örgütlerinin de kurulması, ürün satışını en kârlı kılacaktır. Diğer yandan eğitim ve öğretim faaliyetlerine bağlı olarak kültürel düzeyin yeterli olmadığı kırsal alanda yaşayan insanların tarımsal eğitimin acilen verilmesi gereklidir. GAP'ın başarılı olması insan faktörüne bağlı olduğu düşünülürse bu durumun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. GAP Master Plan çerçevesinde tarımsal faaliyetlerde üretimin artması, tarımda verimlilik ve ürün desenlerinin seçimi, hayvan yetiştiriciliği, sulama, alçak tünelde sebze yetiştiriciliği, meyve bahçesi yetiştiriciliği ve değişik konularda beceri kazandırma kursları ve seminer çalışmaların zaman zaman araştırma alanında yapıldığı gözlenmektedir. Kırsal kesimde yaşayan insanların ekstansif tarım metodundan entansif tarım metoduna geçmeleri için eğitilmeleri gerekmektedir. Teorik verilecek bilgilerin yanında teknik elemanların gözetiminde uygulamaların yapılması gerekmektedir.Ayrıca organik tarım özendirilmeli ve. doğal gübre kullanımı teşvik edilmelidir (Alpaydın, 2007: 162-170).

Tarım sektöründe beklenen üretim seviyelerine ulaşamamasından doğal ortam ve eğitim eksikliği yanında finansman yetersizliği de etkili olmaktadır. Tarımda kredi ihtiyacını artıran en önemli sebepler, tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayıp, piyasa içi üretim ve verimliğinin artırılma arzusu, veraset ve intikal işlemleri, tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi ekonomik ve sosyal nedenlerdir. Tarımsal kredilerden en az pay alan bölgelerden birisi olan GAP'ta, Türkiye'nin toplam tarımsal kredilerinin %1,5 ile %3,1 arasındaki bir oranda GAP alanlarında bulunan tarım işletmeleri tarafından kullanılmaktadır. Tarım işletmeleri örgütlü kredi kaynakları yanında tüccar ve şahıslardan da kredi talep etmektedirler. Bölgede özellikle üreticilerin yeterli kredi kullanma bilincine ulaşamamaları, yüksek maliyetli olmasına karşın, şahıs ve tüccarlardan kolay olarak krediye ulaşmaları, bu yönelimi ortaya çıkarmaktadır (Alpaydın, 2007: 164).

İşletme sermayesi yetersizliği içinde olan tarım işletmelerinin ihtiyaç duyduğu finansman karşılandığı takdirde modern üretim tekniklerinin kullanımı yaygınlaşacak, girdi

temini kolaylaşacak ve buna bağlı olarak tarım sektörünün üretim kapasitesi artacaktır. Ülke tarımının gelişmesi, istihdam imkânlarının artırılması, işletme gelirindeki riskin azaltılması, işletmelerin verimli çalışmaları giderek artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenebilmesi için vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Diğer yandan Adıyaman ili Türkiye ortalamasının yarısına yakın bir elektrik tüketimine sahipken sektörel düzeyde bakıldığında sanayi ve tarımsal sulamada Türkiye ve bölge ortalamalarından yüksek olan tüketim oranına sahip olması dikkat çekicidir. Adıyaman ilinde bazı yerlerinde coğrafi yapısı nedeniyle pompaj sulamasının gerekli olması elektrik maliyetlerini yükseltmekte ve tarımsal kesimin gelişmesini engellemektedir. Pompaj sulamada kullanılan elektriğin birim fiyatının düşürülmesi gerekmektedir.

Bitkisel üretimden sonra hayvansal üretimin de tarımsal kesimde sağladığı katma değerin artırılması gelişmede ve kırsal kalkınmada önemli rol oynayabilir. Hayvancılık işletmelerinde ahır, ağıl, kümes vb. altyapı ile ilgili işletme sorunlarının çözümünde uzun vadeli krediye, cari ve diğer harcamalardan olan alet ve malzeme alımları için orta ve kısa vadeli krediye ihtiyaç duyulmaktadır (Alpaydın, 2007: 164).

Adıyaman ilinde çeşitli tarım şekillerini kısıtlayan diğer sorunlardan biri de erozyon olmaktadır. İlin topraklarının %90'ı çeşitli şiddetlerde erozyona maruz kalmaktadır. Erozyonun dışındaki toprak sorunları toprak sığlığı, taşlık, kayalık ve drenaj bozukluklarıdır (Adıyaman Valiliği, 2005). Ülkemizde erozyon yüzünden kişi başına 10 ton toprak kaybolmaktadır. GAP kapsamında Fırat havzasında yılda 108 milyon/ton toprak taşınmaktadır. Barajların ömürlerinin uzatılması ve ekonomiye katkılarının sağlanması için Atatürk Barajı ve çevresinin ağaçlandırma işlemlerinin düzenli ve süreklilik arz etmesi gereklidir.

4.2.2 Sanayi Sektörünün Geliştirilmesi İhtiyacı

Sanayi sektörü il hasılasında 2001 yılında yaklaşık %29 gibi yüksek bir oran gibi görünmesine rağmen aslında bu oranın ifade ettiği bir sanayileşmeden bahsedilemez. Çünkü bu durum imalat sanayi alt payının düşük olmasına rağmen madencilik sektörünün payının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Adıyaman ili petrol üretiminde ülke genelinde önemli bir orana sahip olması sebebiyle madencilik sektörünün payı yüksek olurken gerçekte bu önemli zenginliğin il ekonomisine katkısı az olmaktadır. Gerçek gelişmeyi gösteren imalat sanayi sektörünün ise il hasılası içinde yaklaşık payı %8 olmuştur.

Tablo 63 : İmalat ve Madencilik Alt Sektörlerinin İl Hasılası İçindeki Payları

Yıllar	İmalat Sanayi	Madencilik
1987	9,4	11,8
1989	8	7,2
1991	5,5	27
1993	6,8	19
1995	7,5	23,3
1997	7,7	18,1
1999	6,5	18,7
2001	7,7	21,2

Kaynak: TÜİK verilerinden elde edilmiştir.

Tablo 63'ten görülebileceği gibi imalat sanayi ve madencilik alt sektörlerinin il hasılası içinde payları dalgalanma göstermiştir. Diğer yandan imalat sanayi içinde önemli bir ağırlığa sahip olan tekstil sektörü son yıllarda hızlı gelişme temposuna rağmen sağlıksız bir gelişme yapısına sahiptir. Özellikle son iki yılda olumsuzluklar görülmeye başlanmıştır. Sanayi sektörü bu bakımdan risk içermektedir. Diğer tarıma dayalı diğer sanayi yapıları olan gıda sektörü ise KK0'larının düşüklüğü ile göze çarpmakta olup ayrıca bu sektörde çeşitlenme yetersizdir. Adıyaman ilinde tarıma dayalı sanayi yapılarında çeşitlenme sağlanması gerekirken tarıma dayalı olmayan sanayi yapılarının da sanayi içindeki paylarının artırılması gerekmektedir.

Ancak etkili bir teşvik yasasının uygulanabilirliği sağlanabilirse ve sanayi sektöründeki diğer sorunların çözümlenmesi durumunda özellikle tarımsal sanayinin gelişmesi ilin kalkınmasında önemli bir rol oynayabilir.

4.2.2.1 Sanayi Alt Sektörlerinin Analizi

Adıyaman ilinde sanayi alt sektörlerinin işletme sayıları ve istihdam değişimlerinin incelenmesi sektörel gelişme noktasında bilgi verecektir.

Şekil 4'teki eğrilerin yükselen kısımları artan hızla bir istihdam artışını gösterirken alçalan kısımları ise azalan bir hızla istihdam artışını göstermektedir. Buna göre genel olarak değişimin oranları dalgalı da olsa pozitiftir ve bu istihdamın sektörlerde seçilen yıllar itibariye sürekli olarak artış gösterdiği anlamına gelmektedir. Ancak bu artış oranları değişmektedir. Toplam istihdam 1986'dan 1994'e kadar artan oranda artarken, bu yıldan

sonra 2000 yılına kadar azalan bir oranda artmış ve 2000 yılından 2007 ye kadar az da olsa sabit orana yakın olmak üzere artan oranda artmıştır.

Şekil 4: Sanayi Alt Sektörlerinin İstihdam Sayılarının Yıllar İçinde Değişimi

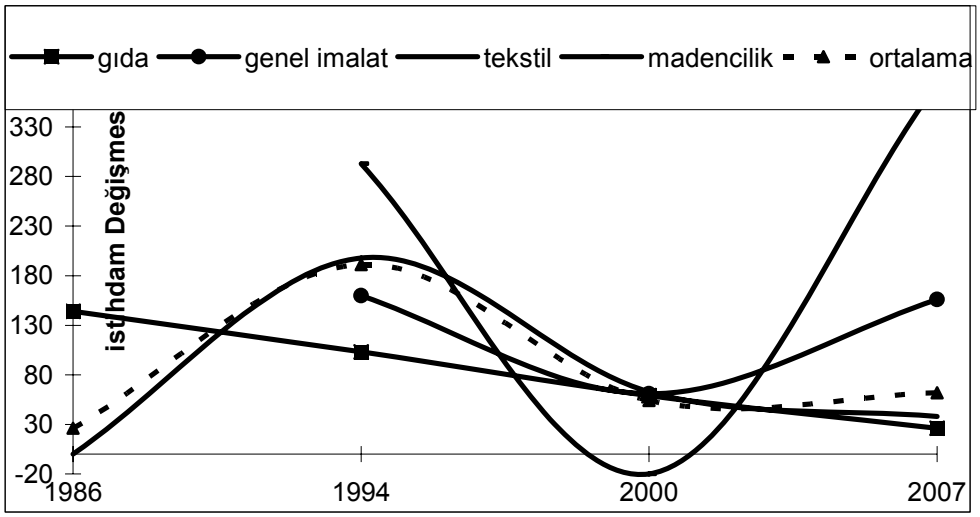

Kaynak: Adıyaman Valiliği 1973, Adıyaman Valiliği 1994, Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü 2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006

Grafikten de görülebileceği gibi toplam istihdamı belirleyen unsur istihdamın büyük bir yüzdesini oluşturan tekstil sektörü olmuş ve adeta birbirine yapışık olarak devam etmiştir. Diğer sektörlerin değişimi toplam değişimi fazla etkilememiştir. Grafikten dikkati çeken diğer hususlar genel imalat ve madencilik sektörlerinin benzer bir şekilde 2000 yılına kadar sektörel istihdamları azalan bir şekilde artarken bu yıldan sonra artan bir hızla artmaya başlamasıdır. Diğer yandan gıda sanayi istihdam artış oranı doğrusal bir şekilde sürekli azalan oranda artış trendinde olduğu görülmektedir.

Bu durum sanayi sektörünün istihdam yapısının tamamen tekstile bağlanmasının olumsuz olduğunu göstermektedir. Diğer yandan 2000-2007 döneminde madencilik ve genel imalat alt sanayi sektörlerinde artan oranlı istihdam artışı olumlu olmakla birlikte, tarımın güçlü olduğu il ekonomisinde tarıma dayalı sanayileşmede önemli bir alt sektör olan gıda sektörünün sürekli azalan oranda istihdam artışı yaşanması olumsuz bir durum olarak göze çarpmaktadır. Madencilik ve genel imalat sanayi alt sektörleri son yıllarda ortalama istihdam artışının üzerinde yer alırken tekstil ve gıda alt sektörleri çok az bir fark olsa da aşağısında yer almıştır.

Yukarıdaki inceleme sonuçlarını imalat sanayi alt sektörlerinin işletme sayılarının seçilmiş yıllara göre değişimiyle karşılaştırdığımızda işletme sayılarının tüm alt sektörlerde sürekli artış trendinde olmasına rağmen 1994 yılına kadar artan oranlı olan bu hız, bu yıldan sonra azalan orana dönüştüğü Şekil 5'te görülmektedir.

Şekil 5: Sanayi Alt Sektörlerinin İşletme Sayılarının Yıllar İçinde Yüzde Değişimi

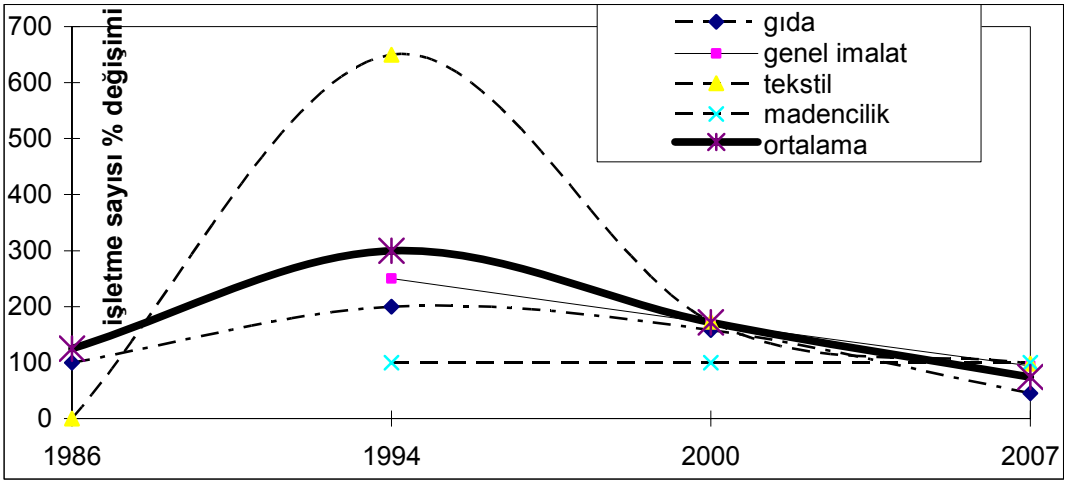

Kaynak: Adıyaman Valiliği 1973, Adıyaman Valiliği 1994, Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü 2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006

Bu durum Adıyaman ilinin sanayileşmesinin hızlandığı 1986-1994 dönemindeki olumlu gelişmenin sonucu olmaktadır. Ancak 2000-2007 döneminde istihdam değişimi grafiğinden de görüldüğü gibi gıda ve tekstil sektörlerinde istihdam sürekli artmakla birlikte artış hızı yavaşlamaktadır. Diğer yandan 2000 yılından sonra tüm alt sektörlerin işletme sayılarının artış oranlarının birbirine yakın durumuna geldiği görülmektedir. Bu bir anlamda tekstil dışı sektörlerin toplamdaki işletme sayısı oranının yükseleceği anlamına da gelmesi bakımından il ekonomisinin tek sektöre bağımlı olmaktan kurtulabilmesi açısından olumlu olmaktadır. Tekstil sektörü işletme sayılarının artış oranı 1986-2000 döneminde ortalamadan yüksek olurken 2000-2007 döneminde ortalamadan düşük olmuştur.

Madencilik sektörü ise işletme sayısındaki değişim aynı oranda olurken, istihdam sayısındaki artış önce az olmuş 2000 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu sektör işletme başına düşen istihdam sayısı bu yıldan sonra artan orandadır.

4.2.2.2 Sanayi Sektörünün Gelişme Bileşenleri

Adıyaman ilinde sanayi sektörünün temel gelişme bileşenlerinin durumu Tablo 64'te özetlenmiştir. Tabloya göre temel sanayileşme bileşenlerinin durumu ve yapılması gerekenler ifade edilmiştir. Temel bileşenler olarak ilin sanayi katma değerinin yeterliliği, teşvik olanakları, yatırımlar, girişimcilik faktörü, tarım-sanayi ilişkilerinin yeterliliği, organize sanayi bölgelerinin durumu ve ulaşım olanaklarının yeterliliği faktörleri incelenmiştir.

Tablo 64: Adıyaman İlinde Sanayi Sektörünün Temel Gelişme Bileşenlerinin Durumu

Bileşenler	Durumu	Yapılması Gerekenler
Sanayi Katma Değer ve İstihdam Oranı	Çok Düşük	Yükseltilmelidir.
Tarım-Sanayi İlişkilerinin Yeterliliği	Yetersiz	Tarımsal Sanayi Yapıları Geliştirilmelidir.
Sanayide Teşviklerin Yeterliliği	Yetersiz	İlin Teşviklerden Aldığı Pay Artırılmalıdır.
Sanayi Yapısında Çeşitlilik	Düşük	Çeşitlilik Sağlanmalıdır.
Ulaşım Yapısının Gelişmişliği	Yetersiz	Ulaşım Yapısı Geliştirilmelidir.
Organize Sanayi Bölgelerinin Durumu	Yetersiz	Çalışmalar Hızlandırılmalıdır.
Girişimcilik Faktörü	Az	Yerli Sermayenin Yatırım Yapması Özendirilmelidir.

Sanayileşme Adıyaman ili için acil bir ihtiyaçtır. Çünkü sanayinin gelişmesi tarımsal kesimin de gelişmesini sağlayacak ve gelir artışı yoluyla hizmetler sektörünün de gelişmesinde olumlu etkileri olacaktır. Bu sebeple temel gelişme faktörlerinin önemi büyük olmaktadır. Ayrıca yapılan analizden de görülebileceği gibi toplam sanayi içinde Adıyaman ilinde düşük bir orana sahip olan imalat alt sanayinin gelişmesinin sağlanması önemli olmaktadır.

Girişimcilik belki de sanayileşme konusunda en önemli bileşen olmaktadır. Özellikle çevre illerden Gaziantep'te bu faktörün ilin kalkınmasında oynadığı rol göze çarpmaktadır.

Ancak Adıyaman ilinde bu bileşenin oldukça yetersiz olması büyük bir dezavantajdır. Kendi içine kapalı ve yüksek tarımsal nüfus bunun sonucunda gelir ve bilgi birikimi azlığı bu bileşenin gelişmesini azaltmaktadır.

İl genelinde banka mevduatlarında son yıllarda bir artış görülmesine rağmen, yerel sermayenin sanayi yatırımlarına girişmesi yetersizdir. İlin karşılaştırmalı üstünlükleri yatırım kararlarında dikkatlice değerlendirilmelidir. Para ve sermayenin Adıyaman iline yönlendirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Gelişmekte olan yörelerde şirketleşmenin artmasına ihtiyaç vardır (TKB, 2003: 188).

Teşvik uygulamaları tarım, turizm ve hayvancılık gibi alanlarda ayrı ayrı olabileceği gibi, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre de belirlenebilir. Bu farklı alan ya da farklı düzey ölçüsüne bağlı teşvik uygulaması ayrıca kademelendirilebilir. Farklı koşullardaki, içinde coğrafi bölge ve sektörel ayrım olan bir teşvik yasasıyla birlikte değerlendirilmesi daha faydalı olacaktır. Böylelikle uygulanacak teşvik yasalarının bölgesel gelişmişlik farklılıklarının ortadan kalkmasını sağlamada daha faydalı bir iktisat politikası aracı olacağı düşünülmektedir. Diğer yandan yörelerin gelişme olanaklarının uygun olduğu sektörlerin seçilmesi, üretim maliyetlerini düşürüp rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi bakımından sektörel teşvik önemli bir konu olmaktadır. Merkezi teşvik politikalarının yeniden gözden geçirilerek az gelişmiş veya gelişmekte olan sınırlı sayıda illeri kapsayan teşvik politikası yerine, bölgesel kaynakları ve yatırım potansiyellerini harekete geçirecek, il veya belirlenmiş bölgelere göre sektörel bazlı teşvik uygulamasına geçilmesi daha büyük katma değer üretecektir.

Tarımsal sektörün gelişmesi ile sanayi yapısında sağlanacak gelişmeler için teşvik yasasının daha elverişli hale getirilmesi yanında, Adıyaman ilinin 10-25 yıllık "Sanayi Stratejisi Planlaması" yapılması, bu strateji ve planlamanın doğru işlerlik kazanabilmesi amacıyla "İl Sanayi Odası" koordinasyonunda yerel oda ve borsaların katılımının sağlanması faydalı olacaktır. Bu maksatla yapılacak çalışmalar için mutlaka genel bütçede ve odalarda kaynak meydana getirilmeli ve bu kaynakların mahalli bazda etkin ve verimli kullanılması sağlanmalıdır.

Ayrıca 23 saha ve 183 kuyudan çıkarılan petrolden daha çok gelir sağlayabilmek için burada bir rafineri kurulması yönünde çalışmaların yapılması iyi olur. Burada yatırımlarda öncelik verilecek sektörlerin bir diğeri bölgenin yakınındaki en önemli hammadde olan petrolün işlenerek çok çeşitli tüketim mallarına dönüşmesini sağlayan,

sadece iç pazarı değil yakın coğrafyadaki pazarı da hedefleyen petro-kimya endüstrisi olmalıdır. Elbette bu sektörleri destekleyici diğer sanayi ve hizmet sektörleri ile turizm, inşaat gibi istihdam odaklı sektörlerin de bölgedeki üretim yelpazesinde yerini alması hedeflenmelidir.

Diğer yandan ihracatın önemi dikkate alınarak dış pazarlara açılmada olabildiğince çaba harcanmalıdır. Adıyaman ilinde ihracat 2000'li yılların başında yok denecek kadar azdır. Ancak özellikle tekstil sektörü ile bir hareketlilik başlamıştır.

Ayrıca kalifiye eleman ihtiyacının karşılanması için iş başında eğitim, Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin kredi limitlerinin artırılması önemlidir. Eğitim kalitesinin yükseltilmesine çalışılmalı ve altyapı yatırımları artırılmalıdır. Eğitimli insan gücünün ilin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı açıktır. Kırsal kesimin ekonomik yönden güçlendirilmesi için tarımsal amaçlı kooperatifler ve şirketler, üretici birlikleri ve kooperatif üst birliklerinin kurulmasını özendirmek ve kooperatifleri teknik ve mali yönden desteklemek gerekmektedir (TKB, 2003: 189)

4.2.3 Hizmetler Sektörünün Kalkınmadaki Rolü

TÜİK verilerinden yapılan hesaba göre Adıyaman ilinde hizmetler sektörü il katma değeri içindeki payı bakımından 1990'lı yıllar içinde gelişme göstererek istihdam oranı %16'dan %21'e yükselirken, katma değer artışı ise %30 oranından %50 oranına yükselmiştir.

Dolayısıyla istihdamdaki artış %33 olurken katma değerindeki artışın ise %66 olması bu sektörde reel gelirin yükseldiğini göstermektedir. Ancak hizmetler sektörünün ilin toplam istihdam içindeki payı ülke ortalamasına göre düşük olmaktadır. Bu oranın yükselmesi için tarımsal kesimdeki yüksek nüfusun bu sektörde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Adıyaman ilinin de azgelişmişlik yapısından kurtulabilmesi ve bu farkın en azından azaltılabilmesi için Türkiye ortalamasından daha yüksek bir büyüme hızının il ölçeğinde yakalanabilmesi ve ekonomik gelişme yanında aynı zamanda sosyal kalkınmayı da sağlayabilmesi gerekmektedir. Bunun için katma değeri yüksek olan sektörde hızlı büyüme oranı il toplam katma değerinin artışında daha fazla etkisi olacaktır. Bu sebeple ilin katma değerinde yaklaşık %50 payı olan hizmetler sektöründe yüksek büyüme oranları yakalanabilirse ilin gelişme hızı daha hızlı artacaktır.

4.2.3.1 Hizmetler Sektörünün Gelişme Bileşenleri

Hizmetler sektöründe daha hızlı bir büyüme sağlanabilmesi için bu sektörün gelişme bileşenlerine bakılmalı ve bu bileşenlerin düşük yeterlilik düzeyleri artırılmalıdır. ilin bu sektörde bazı gelişme bileşenleri şu şekilde ifade edilebilir.

Tablo 65: Adıyaman İlinde Hizmetler Sektörünün Gelişme Bileşenlerinin Durumu

Bileşenler	Yeterlilik	Yapılması Gerekenler
Hizmetler Sektörünün İstihdam Oranı	Düşük	Diğer Sektörlerden Bu Sektöre Geçiş Yapılmalı
Diğer Sektörlerden Hizmetler Sektörüne Kaynak Aktarabilme İmkanları	Yetersiz	Yetersiz Gelir ve Pazar Ekonomisinin Gelişme Yetersizlikleri Aşılmalıdır.
Hizmetler Sektörünün Gelişebilmesi İçin Gerekli Altyapı Olanakları	Yetersiz	Özellikle Turizmin Geliştirilmesi için Altyapı Olanakları Geliştirilmelidir.
Kamu Kaynakları	Yetersiz	Kamu Yatırımlarının Artırılması Gereklidir.

Görüldüğü gibi hizmetler sektöründe istihdam artırılmalıdır. Ayrıca altyapı olanaklarının geliştirilmesi için kamu kaynaklarının artırılmasına ihtiyaç vardır.

Öncelikle hizmetler sektörünün katma değerinin artırılması ticaretin gelişmesi, turizm hizmetlerinin geliştirilmesi kamu hizmetlerinin artması yollarıyla sağlanabilir. Ancak hizmetler sektöründe talebin olması için gelire sahip olunması bunun için de sanayi ve tarım sektörlerinin gelir olanaklarının artırılmasına da öncelikle ihtiyaç vardır.

Diğer yandan hizmetler sektöründe seçim yapılarak karşılaştırmalı üstünlük oluşturacak alt sektörün seçilmesi önemli olmaktadır. Bu sektör ikinci bölümde incelendiği gibi turizm sektörü olarak görülmektedir.

4.2.3.2 Hizmetler Sektöründe Turizmin Öncü Rolü

GAP Master Planında Adıyaman'da turizmin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Nemrut Dağı'nın tepesinde dünyanın 8.harikası olarak kabul edilen Kommagene Kralı I.Antiochos'a ait tümülüs ve dev heykellerinin yanında birçok tarihi mezar, kale ve diğer yapıtlar araştırma alanın turizm açısından değerini artırmıştır.

Adıyaman ilini ziyaret eden turist sayısının 1991-1998 ve 1999-2006 dönemleri içinde sayısal değerlendirilmesi Tablo 66'da yapılmıştır.

Tablo 66: Dönemler İtibariyle Toplam Turist Sayısı ve Yıllık Ortalaması

	YERLİ TURİST		YABANCI TURİST		TOPLAM	
Dönem	**Dönemsel Toplam**	**Yıllık Ortalama**	**Dönemsel Toplam**	**Yıllık Ortalama**	**Dönemsel Toplam**	**Yıllık Ortalama**
1991-1998	46.171	5,771	108,388	13,549	160,099	20,012
1999-2006	715,691	89,461	246,807	30,850	962,498	120,312

Kaynak: Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1991-2006 verilerinden düzenlenmiştir.

1991-1998 döneminde yıllık ortalama olarak 6.000'e yakın yerli turist Adıyaman iline gelirken yabancı turist sayısı bunun iki katından fazla olarak 14.000 kişiye yakın olmuş ve yıllık ortalama toplam turist sayısı 20.000 civarında gerçekleşmiştir. İkinci dönem olan 1999-2006 döneminde ise yıllık ortalaması 120.000 civarında gerçekleşen turist sayısı ilk döneme göre oldukça fazla artarak ilk dönemin 6 katına ulaşmıştır. Ziyaretçiler içinde yerli turistlerin oranı yüzde 74 olurken, yabancı turist oranı yüzde 26'ya düşmüştür. Ancak turizm hareketleri Adıyaman'da hemen hemen tümüyle Nemrut Dağı'na yönelik turlar şeklinde gerçekleşmekte ve turistlerin ilde daha fazla zaman geçirmelerini ve dolayısıyla daha fazla harcama yapmalarını sağlayıcı çekim alanları sunulamamaktadır. Dolayısıyla yetersiz altyapı ve sınırlı harcama alanları nedeniyle turizm harcaması çok düşük kalmaktadır.

İlin kalkınmasında turizmin önemi bir karşılaştırma yapılarak değerlendirilebilir. Türkiye'de 2007 yılında kişi başına 600 Dolar civarında hesaplanan yabancı turistlerin harcaması Adıyaman ilinde de aynı miktarda gerçekleşmiş olsa sadece yabancı turistlerden 18 milyon Doların üzerinde bir gelir elde edilmiş olacaktır. Söz konusu gelir ise Adıyaman ili için yıllardır önemli bir gelir unsuru olan ve 2006 yılında yaklaşık 30.000 ekicinin gelir kaynağı olan tütün bitkisinden elde edilen gelir olan yaklaşık 24 Milyon YTL civarındadır (Alpaydın 2007: 137). Adıyaman ilinde turist başına yapılan harcama bilinmemekle birlikte ülke ortalamasına göre oldukça düşük olduğu düşünülebilir. Turizm gelirinin az olması turizm işletmelerine olan talep yetersizliğinden, turistlerin harcama yapabilecekleri alanların kısıtlı olması, altyapı yetersizlikleri, konaklama gün sayısının azlığı gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan 2003 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 202 konaklama tesisi ve toplam 13.752 yatak bulunmaktadır. GAP Bölgesinin ülke içinde payı 2003 yılında tesis sayısında %2 yatak sayısında ise %1,7 civarında gerçekleşmiştir. 1983 yılında aynı oranların %3 ve %2 olduğu düşünülürse bölgede bir gerileme söz konusu olduğu görülmektedir. Turizm teşviklerine paralel olarak bölgesel gelişim daha çok Akdeniz ve Ege bölgelerinde yatak arzında büyük artışa neden olmuştur (TKB, 2000: 38).

2007 yılı verilerine göre Adıyaman ilinde ise 5 adet turizm işletme belgeli konaklama tesisi mevcut olup, bu tesislerin oda sayısı 299, yatak kapasitesi ise 600'dür. Turizm yatırım belgeli konaklama tesisi sayısı 4 olup bunların oda sayısı 97, yatak kapasitesi 171'dir. Belediye belgeli toplam 10 konaklama tesisinin oda sayısı 220, yatak sayısı da 447'dir. Nitelikli konaklama tesisleri ile birlikte toplam yatak kapasitesi 1260'dır (Adıyaman Valiliği, 2007).

Görüldüğü gibi Adıyaman ilinde toplam yatak sayısı bölgenin %10'u gibi çok düşük bir miktarda olmaktadır. GAP Bölgesi'nin yatak sayısı bakımından ülke oranının da çok düşük olduğu hesaba katılırsa Adıyaman ilinin bu sektörde sahip olduğu potansiyele rağmen altyapı olanaklarının çok geri olduğu ve tüm bölgenin turizm potansiyelini değerlendirmemiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Turizmin gelir sağlama bakımından en önemli göstergesi turistlerin ortalama kalış süresi ve tesislerin doluluk oranı olmaktadır. Adıyaman ilinde bu değerlerin ülke ortalama kalış süresi ve doluluk oranları ile karşılaştırılması önemli bir bilgi sağlayacaktır. Türkiye'de 2007 yılında ortalama kalış süresi yaklaşık olarak yabancılar için 4, yerliler için 2 gün ve genel olarak 3 gün olurken; Adıyaman ili için her biri için 1 gün civarında olmuştur. Dolayısıyla yabancılar için ortalama kalış süresi ülke genelinin dörtte biri, yerliler için yarısı genel ortalama ise üçte biri olmuştur.

Tablo 67: Turizmde Adıyaman İl Merkezi ve Kahta İlçesinde Konaklama Tesislerinde Ortalama Kalış Süreleri ve Tesislerin Doluluk Oranları (2007)

	Ortalama Kalış Süresi			**Doluluk Oranı (%)**		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	1,3	1,0	1,0	1,83	30,57	32,40
Kahta	1,1	1,0	1,0	7,84	28,54	36,38
Toplam	**1,1**	**1,0**	**1,0**	**3,55**	**29,99**	**33,54**
Türkiye Toplam	**3,8**	**1,8**	**2,9**	**36,68**	**14,43**	**51,12**

Kaynak: www. turizm.gov.tr

Diğer yandan 2007 yılında işletme belgeli tesislerde doluluk oranları olarak Türkiye ortalaması yerliler için yüzde 15, yabancılar için yüzde 37 ve toplam yüzde 51 olurken; Adıyaman'da ise yabancılar yüzde 4 yerliler 30 olmak üzere yüzde 34'e yakın bir doluluk oranı gerçekleşmiştir. 2004 yılında Belediye Belgeli tesislerde ise ortalama kalış süresi ülke genelinde yabancılar 4 gün yerliler 1,7 gün ve ortalama 2,3 gün olurken; Adıyaman ilinde ise her biri 1'er gün gerçekleşmiş ve doluluk oranı ülke genelinde yüzde 31 olurken Adıyaman ilinde ise yüzde 14 olmuştur (www. turizm.gov.tr).

Sonuç olarak Adıyaman ilinde yabancı doluluk oranları ve ortalama kalış süresi ülke geneline göre çok daha düşüktür. Bunun en önemli sebebi GAP Bölgesi Turizm Geliştirme Planı (GAP-TGP)'nda da belirtildiği üzere girişimcilerin cesaretini kıran talep eksikliği olmaktadır. Bölgenin olanakları uzun tatillerin geçirilmesi için yeterli değildir. Sektörde eğitimli eleman sayısı az, kent yerleşim merkezlerinin çekiciliği az, tamamlayıcı tesislerin bulunması zor, çevre bilincinin gelişmişliği az ve hijyen koşulları yetersizdir. (GAP BKİ AK, 2007: 24)

4.2.3.3 Hizmetler Sektöründe Diğer Alt Sektörlerin Katkıları

İkinci bölümde incelendiği gibi 1990'lı yıllarda Adıyaman ilinde hizmetler sektöründe katma değer bakımından kamu hizmetleri ve ulaşım-haberleşme alt sektörleri öne çıkarken inşaat-konut sektörünün ise payının çok düşük bir düzeyde kaldığı ve diğer alt sektörlere göre bir gerileme içinde olduğu ifade edilmişti. Ayrıca 2000'li yılların ilk çeyreğinden itibaren kamu yatırımlarında artış trendi ve bu yatırımların sektörel dağılımında diğer kamu hizmetleri, eğitim, sağlık ve ulaştırma-haberleşme sektörlerinin kısmi yüksek oranları bu alt sektörlerde il katma değerine olumlu yansıması beklenebilir.

Ayrıca 2006 yılında Adıyaman Üniversitesinin kurulmuş olmasının bu sektörde bir canlanmaya yol açacağı görülmektedir. Konut talebindeki artış yanında tüketim olanaklarının gelişmesi imkanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sebeple 2000'li yıllardan sonra kamu yatırımlarında bir önceki döneme göre ortaya çıkan göreli iyileşme yanında diğer olumlu gelişmelerin hizmetler sektörünün daha fazla gelir sağlama olanakları sağlayabileceği düşünülebilir.

Diğer yandan 2000 yılı sonrasında hizmetler sektörü içinde finans kesiminde önemli bir gelişme olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye'de 2001 krizinde finans kesimi en fazla etkilenmiş ve bankacılık sektöründe daralmalar yaşanmıştır. Ülke genelinde 2000 yılında

8.000'e yakın olan şube sayısı 2003 yılında 6.000'in altına inmiştir. Bu yıldan sonra bir toparlanma başlamıştır. Ancak ilgili yıllar arasında Türkiye'de 2000 yılındaki şube sayısı yakalanamamış ve yüzde 2,7 lik bir küçülme yaşanmıştır. Aynı dönemde Adıyaman ilinde ise 22 olan şube sayısı 26'ya çıkarak yüzde 18 bir artış yaşanmıştır.

Tablo 68: Banka Şubesi Sayısı ve Değişimi

Yerleşim Yeri	**Banka Şubesi Sayısı**		**Artış Yüzdesi (%)**
	2000	2007	2000-2007
Adıyaman	22	26	18
Türkiye	7837	7618	-2,7

Kaynak: TBB internet sitesi verilerinden düzenlenmiştir.

Adıyaman'da şube sayısında ilgili yıllar arasında değişimin ülke ortalamasına göre hem pozitif bir değerde olması hem de beşte biri oranında bir büyüme gerçekleşmiş olması yanında ayrıca kişi başına düşen mevduat miktarı da ülke ortalamasına göre daha hızlı bir artış göstermiştir.

Tablo 69: Kişi Başına Banka Mevduatı ve Değişimi

Yerleşim Yeri	**Kişi Başına Banka Mevduatı**		**Artış Katı**
	2000 (Milyon TL)	2007 (YTL)	2000-2007
Adıyaman	92	624	6,8
Türkiye	939	5054	5,4

Kaynak: TBB internet sitesi verilerinden düzenlenmiştir.

4.2.4 Adıyaman İlinde Yerel Kalkınma Olanakları

Adıyaman ilinde sektörel kalkınma olanakları yanında yerel kalkınma imkanlarına da bakmak gerekmektedir. Çünkü ilin azgelişmişlik yapısından kurtulmasında yerel dinamiklerin de önemli katkısı olabilir. Yerel kalkınma içsel potansiyelin harekete geçirilmesi olduğundan bir anlamda kalkınmada çok önemli bir fonksiyonu olmaktadır. Girişimci kültürünün gelişmesi, yerel sermayenin değerlendirilmesi, uzmanlaşmanın sağlanması, kent halkının kalkınmaya yönelik güven duygusunun artmasında bu kalkınma yaklaşımının önemli katkıları olabilmektedir. Üçüncü bölümde de ifade edildiği gibi yerel kalkınma konusunda başarıya ulaşmak için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşulların sağlanması ve Adıyaman ilindeki gelişme olanaklarının incelenmesi bu modelin başarılı olarak uygulanabilirliği konusunda bilgi verecektir.

Adıyaman ilinde önemli yerel kalkınma bileşenlerinin bulunabilirlik durumu ve gelişmişliği aşağıda tabloda özetlenmiştir.

Tablo 70: Adıyaman İlinde Yerel Kalkınma Konusunda Avantajlar ve Dezavantajlar

Bileşenler	Durumu	Yapılanlar ve Gelişme İmkanları
Uygulanan Örnek Projelerin Bulunabilirliği	Tekstilde Kümelenme Modeli ve AB Projeleri Örnekleri Var	Devam Ediyor. Başarılı Çalışmalar Yapıldı. .
Yeni Projeler Potansiyeli	Yeni Proje Olanakları Mevcut	Özellikle Turizmde Kümelenme Çalışması Yapılabilir.
Yerel İnisiyatif Yeterliliği	Kent Konseyi Çalışmaları Var	Sivil Toplumun Geliştirilmesi Gerekli
Veri Yeterliliği	Veriler Sağlıksız ve Az	Veri Sağlama Olanakları Geliştirilmeli
Marka Oluşturmak	Marka Oluşturmak Konusunda Girişimcilik Yetersiz	Özellikle Turizmde Marka Yaratmak Olabilir.
Finansman Olanakları	Çok Zayıf Şehrin Problemleri Çok Kaynak Aktarımı Az Ayrıca Tasarruflar Yetersiz.	Kamunun Finansman Desteği Artırılmalı

Tabloda görüldüğü gibi Adıyaman ilinin bu bileşenlerin bazılarına sahip olmada avantajları varken bazılarında ise dezavantajları söz konusudur. Önemli olan bu bileşenlerin geliştirilmesi konusunda önde gelen aktörlerin çabaları olmaktadır. Bu sebeple bu bileşenlerin geliştirilme olanaklarının incelenmesi gerekmektedir.

4.2.4.1 Örnek Projelerin Bulunabilirliği

Adıyaman ilinde yerel yapı bileşenlerinin etkinliği gelişme aşamasında olmakla birlikte yerel kalkınma yaklaşımı çerçevesinde başarılı projeler üretilmiştir. Özellikle tekstil sektöründe kümelenme modeli örnek bir model olmuştur. Bu örnek modelin başka alanlarda da uygulanması denenmelidir. Bunun için de belediyeler, kamu kuruluşları, odalar, Adıyaman Üniversitesi ve çeşitli kalkınma birimleri bu platformda ortak çalışma yürüterek ilin üstün olduğu alanlarda proje üretilebilmesi için çalışma yapmalı ve karşılan sorunlara çözüm yolları araması gerekmektedir. Özellikle Adıyaman ilinde üniversitenin kurulmuş olması başarının artmasında önemli rol oynayabilir.

Ancak Türkiye için kümelenmenin zorluğu sıfırdan başlaması olmasıdır. Çünkü Türkiye'nin yerel kalkınmaya en fazla ihtiyacı olan Güneydoğu'da kendiliğinden oluşan kümelenme potansiyeli çok azdır. Yurtdışında kümelenmenin bu kadar başarılı olmasının nedeni, var olan potansiyelin değerlendirilmesidir. Gelişmiş batı toplumlarında uygulanan

kümelenme metodolojisi GAP Bölgesi'nin kendine özgü sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına göre uyarlanarak uygulanması gerekmektedir. Söz konusu batı ülkelerinde aynı süreçte kat edilen yol, GAP Bölgesi'nde aynı şekilde elde edilememiştir. Adıyaman'da yapılan çalışmalar, tekstil ve hazır giyim sanayi havzasının (kümelenme) şu anda birinci aşamasında bulunmakta olup, Adıyaman ilinde halen fasoncu olan üreticilerin ihracatçılarla iş ortağı yapılması çalışmaları devam etmektedir (Kobi-Efor Dergisi 2006: 7).

Pamuk üretiminden hazır giyim ürününe kadar birbirini takip eden üretim aşamaları olarak tekstil ve konfeksiyon sektörü ele alındığında Adıyaman'da üretim zincirinin sadece ilk ve son aşamaları göze çarpmaktadır. Üretim halkasında ki iplik fabrikalarının, örme ve dokuma fabrikaların, boya ve baskı (terbiye) fabrikalarının eksikliği Adıyaman'da tekstil sektörünün ilerlemesini yavaşlatmaktadır. Diğer yandan tekstil ve konfeksiyon kümelenmesinin önemli oyuncularından olan makine üreticileri halihazırda Adıyaman ilinde bulunmamaktadır. Bu oyuncuların Adıyaman'a çekilmesi kümelenmenin rekabet gücü kazanmasında faydalı olacaktır (GAP, 2004: 36).

İkinci faza geçildiğinde havzanın genişletilerek komşu ve yakın komşu iller de oyuna katılacaktır. Adıyaman'ın komşularından Diyarbakır'da çok sayıda potansiyel işçi, Şanlıurfa, Mardin ve Malatya'da hatırı sayılır miktarda pamuk ve iplik, Gaziantep'te iplik ve örme kumaş, Kahramanmaraş'ta ise iplik ve dokuma kumaş kapasitesi bulunmaktadır. İkinci fazda bu iller arasındaki sektörel ilişki güçlendirilecek ve böylece bölge Avrupa ve Ortadoğu'nun en önemli tekstil ve hazır giyim bölgelerinden biri olacaktır (Hürriyet Gazetesi,2006).

Diğer yandan tekstil sektöründe gerçekleştirilen kümelenme projesinin turizm alanında da gerçekleştirilmesi ilin kalkınmasında çok önemli bir katkı sağlayacağı düşünülebilir. Turizm, bölgedeki kültürel mirasın korunarak geliştirilmesi ve katma değer yaratılabilmesi için en önemli araçlardan biri olup, özellikle kültür turizmi geliştirilmelidir.

Bunun için de bireysel bir turizm yaratılması, otel yapımında yeni bir ölçek bulunması, yeni aktörlerin görevleri ile kamunun turizmdeki rolünün yeniden tanımlanması, potansiyel kaynakların arzında çeşitlilik sağlanması, rekabet gücünün yüksek olduğu tarih-kültür turizmine ağırlık verilmesi önemli olacaktır (www.tarihikentlerbirligi.org).

Örneğin "yaşam gündemini sivil toplum belirler", düşüncesinden yola çıkarak bir örneği Türkiye'de de yaşama geçirmek gerekmektedir. Fransa'da bu düşünceye örnek bir

model olarak "Gıtes de France" uygulaması ile 56.000 konaklama işletmesi, 36 milyon/gün geceleme, 350 milyon Euro/yıl ciro, yerel ekonomiye 600 milyon Euro/yıl katkı elde edilmiştir. Burada yerel yönetimler için "yeni bir özel gündem" oluşturulması söz konusudur. Bunun için de turizm örgütlenmesinde yeniden pansiyon tipi konaklamaya dönüş yapmak (örnek: Chambre D'ot)**;** Kentlerin kalbi olan arasta ve çarşıları yeniden çalışır hale getirmek (örnek: Rodos Eski kenti); Kültürel güzergahlar oluşturmak (örnek:Orta Almanya'da romantik yol) gibi çalışmalar yapılabilir (www.tarihikentlerbirligi.org).

Adıyaman ili için de benzer çalışmaların denenmesi gereklidir. Bunun için de yerel inisiyatifi harekete geçirmede önemli katkısı olacak "Yerel Kalkınma Platformunun kurulması" öncelikli bir konu olmalıdır.

Diğer yandan AB fonları da yerel kalkınmada önemli rol oynayabilir. Yerel yetkililerin kalkınma projelerine yönelik topluluk yardımını kendilerine çekebilmede çok daha başarılı olduklarına ilişkin Avrupa Birliği ülkelerinde kanıtlar mevcuttur. Adıyaman ilinde de AB Projelerinde başarılı örnekler söz konusu olmuştur. Bu fonların değerlendirilmesi sadece finansman sağlanması değil ayrıca girişimciliğin kazanılması, proje üretme yeteneğinin artması gibi çok önemli kazanımları da olmaktadır.

4.2.4.2 Aktörler Arasında İşbirliğinin Sağlanması ve Sivil İnisiyatifin Yeterliliği

STK'lar son yıllarda dünyada ve ülkemizde önem kazanmakta ve gelişmede itici güç konumuna gelmektedir. Kamu yönetimi burada kalkınma aktörleri arasında ağ oluşturmak ve yenilikçi yapıları özendirme görevini üstlenmelidir. Örneğin Adıyaman ilinde de "Tekstil Sektöründe Kümelenme Modeli"nde özellikle GAP-GİDEM'in çok önemli katkıları olmuştur. Ancak aktörler arasında bu ilişkiyi sağlamak kolay da olmamıştır. Bu anlamda yerel inisiyatifin yeterliliği Adıyaman ilinde çok tatmin edici değildir.

Yerel katılımcılığın sağlanması yerel kalkınma için en önemli unsurlardan biridir. Bunun için de kırsal nüfus ve yapı iyi çözümlenmeli, lojistik olarak yetersiz bölgelerdeki göçü önlemek için, eğitimli ve nitelikli bölge insanlarını geri döndürebilmek için gerekli mekanizmalar harekete geçirilerek yaşam standardı yükseltilmelidir.

Diğer yandan 2008 yılı GAP Eylem Planı gerçekleştirilirse bu anlamda önemli katkılar sağlayabilecektir. GAP, 2008 Eylem Planı ile uygulanma ve amaç fonksiyonlarında yeni roller de kazanmıştır. Eylem Planına göre bölgenin gelişme politikaları ve uygulamaları

öncelikle yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayandırılacağı ifade edilmiş, özel sektörün ve toplumun katkı ve katılımı önemsenmiştir.

Plana göre eylemler, programlama ve uygulama aşamalarında ortaklık ve işbirliği içinde hayata geçirilecek olup kuruluşlar arası uyum ve eşzamanlılığa özel önem verilecektir. Uygulamalar hem gelişme potansiyeli yüksek merkezler, hem de kır-kent bakımından farklılaştırılacaktır. Kentsel gelişme bakımından cazibe merkezleri yaklaşımı esas alınacaktır. Ekonomik ve sosyal desteklerde kendine yeterliliği hedefleyen yöntemler esas alınacaktır. Kaynak kullanımında, detaylı ve takvimlendirilmiş bir önceliklendirme ile odaklanma ve etkinlik sağlanacaktır. Mümkün olan her durumda yerel yönetimlerin uygulama ve koordinasyon konusunda gerekli rolleri alması sağlanacaktır. Uygulamada hızı, verimi ve kaliteyi artırmayı sağlayacak yenilikçi organizasyon ve finansman modellerinin geliştirilmesine özel gayret sarf edilecektir (GAP Eylem Planı, 2008:10).

4.2.4.3 Eksik ve Sağlıksız Veri Sorunu

Uygulamada karşılaşılan bir diğer sorun veri eksikliği olmaktadır. Özellikle azgelişmiş il ve bölge ölçeklerinde yeterli veri olmaması yanında mevcut verilerin tutarsız olması da sorun olması proje hazırlama konusunda sorun çıkarmaktadır.

4.2.4.4 Marka Oluşturulması Konusunda Zorluklar

Adıyaman ilinde marka oluşturulması yönünde çabalar artırılmalıdır. Özellikle turizm sektöründe marka oluşturulmasının çok önemli katkıları olacaktır.

4.2.4.5 Finansman Eksikliği

Adıyaman ilinde gelirin düşük olması ve bunun sonucunda tasarrufların yetersizliği önemli bir engel olmaktadır. Var olan tasarrufların da yatırımlara yönelmeyip ya il dışına kaçması ya da bankalar kanalıyla gelir elde edilmesi yolunun seçildiği görülmektedir. Bu anlamda finansman eksikliği en önemli sorun olmaktadır. Bu sebeple kentlerin sahip olduğu kaynakları ile yola devam edebilmesi, kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde, tahrip etmeden kullanabilmeleri çok önemli olmaktadır.

Adıyaman ilinde ekonomik imkanlar kısıtlı olmasın rağmen sosyal ilişkiler oldukça gelişmiştir. Zaten kişi başına düşen gelirin oldukça düşük olması ve yaşanan ekonomik

zorluklara rağmen ilişkiler ağının güçlü olması karşılıklı yardımlaşma yoluyla sorunlara çözüm üretilebilmektedir. Bu anlamda mikro-kredi projeleri üretilebilir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Adıyaman ilinin sektörel yapısının dikkate alarak ilin göreceli olarak üstün olduğu alanlarda uzmanlaşmaya gidilmesi ve sektörel sorunlarına çözüm sağlanabilmesi durumunda azgelişmişlik sorununa çözüm sağlanacağı düşüncesi tezin temel amacı olarak belirlenmişti.

Bu sebeple ilin temel sektörlerinin yapısı ve gelişme olanakları yanında yerel kalkınma dinamiklerinin etkilerinin de incelenerek ilin gelişme analizinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu analizlerin yapılmasından amaçlanan Adıyaman ilinin gelişme halinde mi yoksa durağan ya da gerileyen bir azgelişmişlik yapısının mı söz konusu olduğunu saptamak olmaktadır.

Yapılan analizler dönemsel olarak son 20 yıllık kalkınma arayışında Adıyaman ilinin, bu dönemin ilk yarısında durağan bir gelişme dinamiğine sahip olduğu, son yıllarda ise bir hareketliliğin başlamış olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Ancak sahip olunan potansiyele göre gerçekleştirilen başarının çok yetersiz olduğu da saptanmıştır.

Çünkü buna en önemli kanıt, ilin en önemli azgelişmişlik göstergelerinden biri olan kırsal nüfus oranının 1980'li yılların başında yüzde 80 gibi Türkiye ortalamasının oldukça üstündeki değerinin, 20 yıl içinde ancak yüzde 70'ler düzeyine gerileyebilmesi -bu gerilemenin içinde baraj yapımı gibi yaşanılan zorunlu göçün etkisi de hesaba katılırsa- olmaktadır.

Tarımsal hasılanın il toplam üretimi içindeki payı 1990'lı yıllar boyunca önemli bir düşüş göstermesine rağmen tarımsal istihdamda aynı oranda bir düşüş olmaması tarımsal kesimin gelirinin bu dönemde azaldığını ve bu kesimin gerilediğini göstermektedir. 2000'li yıllarda ise bu kesimde buğday, arpa, pamuk bitkileri üretiminde önemli artışlar yaşanırken, tütün ve hayvancılık faaliyetlerinde gerileme söz konusudur. Dolayısıyla bu sektörde çok önemli bir gelir artışı olduğunu söyleyebilmemiz zor olmaktadır.

Genel görünüm ilin tarımsal nüfusunun oldukça yüksek bir ağırlık taşımasına rağmen bu yüksek kırsal nüfusun ilin üretiminde katma değer payının çok düşük kaldığı

dolayısıyla geçimlik ekonominin ağırlığı altında önemli bir gelir yetersizliği sorununun söz konusu olduğunu göstermektedir.

Bu gelişme yetersizliğinin en önemli sebebi olarak sahip olunan kaynakların çeşitli sebeplerle yeterli düzeyde harekete geçirilememiş olması göze çarpmaktadır. Örneğin tarımsal kesim önemli bir katma değer oluşturabilme imkanlarına sahip olmasına rağmen en başta sulama imkanlarının yetersizliği bunu engellemektedir.

Tarım sektörünün verimliliğinin artırılmasında özellikle gelir getirici özelliği fazla olan üretim yapısının oluşturulması önem kazanmaktadır. İl toplam tarımsal getirisinde endüstriyel bitkilerle birlikte sebze ve meyveler toplam tarımsal alanının yalnızca yüzde 20'sinde yapılmasına rağmen yaklaşık yüzde 45 bir gelir sağlama özelliğine sahip olması özellikle bu ürünlere yönelimin önemini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan Adıyaman ilinde sanayi sektörünün gelişmişliğinin yetersizliği yanında tekstil sektörünün ağırlık taşıdığı sağlıksız bir gelişme de söz konusudur. İlde sanayi sektörünün payı madencilik sektörünün ön plana çıkması sebebiyle oransal olarak yüksek görünmesine rağmen aslında imalat sanayinin düşük payından dolayı sanayileşme çok yetersizdir. İlde genellikle tarıma dayalı sanayi yapıları ve özellikle tekstil sektörünün önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Tarıma dayalı sanayi yapıları olan tekstil ve gıda sektörlerinde son yıllarda işletme sayısı ve toplam istihdam payları bakımından azalan bir hızla artış yaşanması bu sektörler dışındaki genel imalat yapılarına yönelim gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuç bize sanayi yapısının tekstil sektörünün ağırlığının azaltılarak geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Tekstil sektörü bir çok gösterge bakımından iyi olmasına rağmen özellikle son yıllarda kriz sebebiyle olumsuz bir durum sergilemektedir. Rekabetin oldukça fazla olduğu bu sektörde marka oluşturma, kümelenme çalışmaları gibi rekabet artırıcı faaliyetlerin yapılması çok önemli olmaktadır.

Sanayi yapısının gelişmesinin kalkınmadaki rolü çok önemlidir. Sanayi kesiminin sağlayacağı katma değer tarımsal kesime göre oldukça yüksek olup ayrıca tarımsal kesime önemli bir talep unsuru da oluşturabilmektedir. Ancak sanayileşme gelişmenin motoru olmasına rağmen sanayi sektörünün istihdam oluşturması zaman almaktadır. İşsizlik sorununun daha da yüksek olduğu azgelişmiş bölgelerde bu sebeple etkili çözümlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.

Bu sebeple Adıyaman ve benzeri azgelişmiş illerde sanayinin gelişmesi için daha etkili bir teşvik yasasının gerçekleştirilmesi yanında ayrıca yerel sermayenin sanayi yatırımlarına girişmesi de özendirilmelidir. Bu noktada girişimcilik kültürünün önemi ortaya çıkmaktadır. Girişimciliğin öğrenilmesi ve bunu sağlamak için insan kaynaklarının geliştirilmesi en önemli kalkınma hareketi olacaktır. Adıyaman ilinde özellikle tarıma yönelik sanayi kesiminin ağırlık taşıması sebebiyle bu kesimin hammaddesi olan tarımsal ürünlerin daha ucuz maliyette üretilebilmesi önemli olmaktadır. Tarımsal ürünlerde maliyetlerin artmasında etkili olan faktörler tarımsal sulamanın yetersizliği dolayısıyla verimin düşük olması ya da elektrikle yapılan sulamanın maliyetleri artırması olmaktadır. Bunun yanında toprakların bölünmüş olmasının yol açtığı ölçek ekonomilerinden yararlanma olanaklarının azalması da maliyetleri artırmaktadır. İlde tekstil ve un fabrikaları yanında tarıma yönelik diğer sanayi yapılarının da geliştirilmesi önemli bir konudur. Örneğin Adıyaman ilinde yeterince gelişmemiş olan bisküvi ve makarna sanayisi yanında özellikle sert kabuklulardan antepfıstığının yarattığı yüksek katma değer ve iyi gelir getirmesi gibi özellikler değerlendirildiğinde, bu alana yatırım yapmanın yapılabilirliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca pastörize üzüm suyu ve sirke üretimine yönelik yatırımlar yanında önümüzdeki dönemde üretimlerinde ciddi artışların yaşanabileceği meyve ve sebze konserveleri üretim tesislerine yönelik yatırımlar yapılmalıdır.

Diğer yandan Adıyaman ilinin kalkınmasında en kritik sektör turizm olarak gözükmektedir. 2008 Yılı GAP Eylem Planında da Adıyaman ili için kobi destekleri ve kümelenme, teşvik politikaları dışında özellikle kültür turizminin geliştirilmesi ile ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (GAP, 2008: 24). Dolayısıyla turizm Adıyaman ilinin kalkınmasında merkeze oturmaktadır.

Bu durum günümüz dünyasında kalkınma yaklaşımında yaşanan değişiklikten de görülmektedir. Çünkü kalkınma yaklaşımında önceleri, altyapı ve tarımın desteklenmesi yeterli görülüyorken, günümüzde sanayi, hizmet sektörü, ileri teknolojili sanayi de bölgesel kalkınma kapsamına alınmaktadır. Ancak ülkemizde hizmetler sektörünün özellikle de turizmin öneminin geç anlaşılmış olması bu sektörün kalkınma imkanlarından yararlanmamızı azaltmıştır. Bu sektör çok ucuz bir maliyetle önemli başarılar yakalanmasına elverişlidir. Kalkınmada sektörel seçim olarak Türkiye'de yapılan bir karşılaştırmada örnek vermek gerekirse tekstilde 23 milyar dolarlık ihracat için 10 milyar dolarlık ithalat yapılarak 13 milyar dolar

kazanıldığı; Otomotivde 20 milyar dolarlık ihracat için 15 milyar dolarlık ithalat yapılarak, 5 milyar dolar net katkı sağlandığı; Oysa turizmde 18.5 milyar dolarlık gelir için 3.5 milyar dolar harcanarak 15 milyar dolar elde edildiği ifade edilmektedir (http://www.bazaarturkey.com). Bu örnek turizm sektörünün kalkınmada net katkı sağlamadaki rolünü ortaya koymaktadır.Yapılan harcama miktarı daha az olmasına rağmen çıktısı çok daha fazla olmaktadır.

Ayrıca turizm gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede GSMH'nın büyük bir bölümünü oluşturan hizmetler sektörü içinde en önemli payı teşkil ederken dolaylı olarak bağlantılı olduğu diğer sektörlerde de istihdam alanı yaratmaktadır. Ancak bunun için yeterli altyapının ve turistlere harcama yapabilecekleri alanların oluşturulması önemli olmaktadır.

Adıyaman ilinde de bu sektör şu anda il ekonomisine çok az bir katkı sağlamakla birlikte yeterli altyapı olanaklarına kavuşursa ilin kalkınmasında çok önemli bir rol oynayabilir. Adıyaman ilinde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde altyapı olanaksızlıkları ve diğer sorunlar sebebiyle bu kritik sektörden faydalanma olanakları çok az olmaktadır. Özellikle turistlerin ilde kalış sürelerinin kısalığı ve harcama yapabilecekleri alanların olmaması var olan tesislerin doluluk oranlarının düşük kalmasına yol açmakta bu sektörün il hasılasında önemli bir katma değer oluşturmasını engellemektedir. Bu sebeple tarihi ve çekici alanların restore edilerek turistlerin konaklama sürelerinin artırılması; Yol güzergahlarında uygun ölçekte dinlenme tesislerinin yapılması ve turistik güzergahlardaki yerleşim yerlerinin yol, su, elektrik,kanalizasyon, hijyen ve halk sağlığı gibi temel alt yapıların yeterli hale getirilmesi gibi projelerin hayata geçirilmesi, öncelikle gerçekleştirilmesi gereken hususlardır.

Adıyaman ilinin tüm sektörlerinin gelişmesini engelleyen en önemli sebeplerinden biri ilin "çıkmaz sokak" tanımlamasında ifade edilen ulaşım yetersizlikleri olmaktadır. Sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinin gelişmesinde ulaşım maliyetlerinin yüksek olması önemli bir dezavantajdır.

Adıyaman ili GAP Projesi kapsamında Atatürk Barajı'nın yapılması sonucu çevre illerden Diyarbakır ile bağlantısı kapanmıştır. Diyarbakır bağlantısının baraj gölü nedeniyle kesilmesi ticaret ve turizm açısından büyük kayıplara yol açmaktadır. Diğer yandan komşu

illerinden Malatya ile ulaşımını kısaltacak yol bitirilememiştir. Özellikle Adıyaman ili ile ilçesi Gölbaşı arasındaki karayolu üzerinde sanayi tesisleri yoğun olup bu hatta yapılan bölünmüş yol çalışmalarının en kısa sürede bitirilmesi gereklidir. Aynı zamanda demiryolu ulaşımında Gölbaşı ilçesine uğrayan hattın Adıyaman iline uzatılması hammadde ve mal taşımacılığında maliyetlerin düşmesinde çok önemli katkısı olacaktır. Bu hattın Adıyaman üzerinden Diyarbakır'a da devamının sağlanması bölgenin gelişmesi açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

Altyapı olanaklarının geliştirilmesi azgelişmişliğin aşılmasında çok önem taşımaktadır. Bu sebeple "2008 Yılı GAP Eylem Planı"nda da altyapının geliştirilmesi için devam eden sulama projelerinin tamamlanması, OSB ve KSS projelerinin tamamlanması ve karayolları projelerinin 2011 yılına kadar tamamlanması gerekliliği ifade edilmiştir (GAP Eylem Planı 2008:16).

Sonuç olarak her ilin bir karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu düşünülürse, Adıyaman ilinin de sahip olduğu tarımsal potansiyel ile tarım sektörü, turizmin gelir getirici bir yapıya kavuşturulabilmesi ile hizmetler sektörü ve özellikle tarımın gelişmesi ile tarımsal girdilere daha yüksek bir katma değer sağlayacak olan sanayi sektörlerinin eş anlı olarak gelişimi sağlanabilirse önemli bir katma değer oluşturma potansiyeli oldukça yüksek görülmektedir. Ancak burada özellikle bunun gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan sermaye unsuru ve özellikle insan kaynakları faktörü ön plana çıkmaktadır. Burada özellikle bölgeye daha fazla kamu kaynağının aktarılması önem kazanmaktadır.

Ancak kamu kaynakları yoluyla azgelişmişlik sorununun çözümlenebilmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Bu sebeple özel sektör kaynaklarının kullanılmasına olan ihtiyacı artarken yerel tasarrufların da yerel yatırımlara yönlendirilebilmesi önem arz etmektedir. Gerek kalkınmanın ihtiyaç duyduğu sermaye ihtiyacının karşılanması gerekse beşeri kaynakların geliştirilmesinde özellikle yerel kalkınma dinamikleri çok önemli bir rol oynayabilir. Önemli olan bu kalkınma bileşenlerini harekete geçirmek olmaktadır. Bunun için de kalkınma birimleri arasında kurulacak ilişkilerin güçlendirilmesi ve en önemlisi de tüm aktörlerin yaşadığı çevreye sahiplenme duygusunun artırılması olmaktadır.

Adıyaman ili de yerel kalkınma konusunda tekstilde kümelenme modeli gibi örnek bir modeli gerçekleştirmiştir. Ayrıca il düzeyinde yapılan örneklerden de görülebileceği yerel kalkınma dinamikleri olarak AB projelerinde Adıyaman ili önemli başarılar elde etmiştir. Bu durum Adıyaman ilinin kalkınma arayışında da yerel kalkınma yaklaşımının

önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Ancak bu konuda başarılı olmak için ilde yerel kalkınma aktörlerinin çabaları yanında, konunun gerek kamusal düzeyde gerekse tartışma platformunda önem kazanması ve özellikle yerel yönetimlerin başarılı örnekler üreterek bir ortak bilinç üretilmesine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Konunun kamusal alanda önem kazanmasına da örnek olarak 2008 GAP Eylem Planı'nın kalkınma düşüncesinde yaşanan değişiklik gösterilebilir. GAP dönemsel olarak yeni hedefleri içeriğine katarken son dönemde rekabetçi alanlara yönelmek, inovasyonun önem kazanması, yaşama yerinin sahiplenilmesi ve şehirlerin üstün olduğu alanlarda uzmanlaşmaya yönelmesi gibi yeni bakış açılarına sahip olmuştur.

Bu sebeple yerel kalkınma dinamikleri bir başka model olarak özellikle "Nemrut" ile turizmde bir marka oluşturulması şeklinde de değerlendirilebilir. Ancak altyapı olanakları olmadan bu markaya sahip olmanın bir anlamı olmayacaktır. Ayrıca turizm işletmecileri, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarının işbirliği sağlanarak turizm alanında stratejilerin belirlenmesi, düzenleyici tesis yatırımlarının gerçekleşmesi ile bu alanda kümelenmenin başlatılması gerekmektedir. Burada önemli olan küreselleşmenin olumlu etkilerinden yola çıkılarak yerel inisiyatifin harekete geçirilmesi, ve yerel kesime yapılan vurgu ile denenmemişi denemeye çalışmak olmaktadır.Yani yenilik getirebilmek önemlidir.

Bu yüzden yerel kalkınma modelinin başarıya ulaşmasında yalnızca AB Fonlarına ve merkezden aktarılan kaynaklara bağlı kalmadan yerel kaynakların örgütlenmesi amacının gerçekleştirilmesi özellikle öne çıkan bir amaç olmalıdır. Bunun için de bölgedeki illerin ortak değerleri ortaya çıkarılmalı ve birbirlerini tamamlamaları sağlanmalıdır. Ayrıca yerel kalkınma platformunun kurulması ve ilin kalkınması için bu platformun yapılacakların planlanması açısından bir görev üstlenmesi gerekmektedir. Bu platformun alt birimleri olarak değişik adlarda komisyonlarının oluşturulması gerekmektedir. İnsan kaynakları potansiyelinin etkin kullanılması, istihdam edilmiş çalışanlara yönelik eğitim, bilgilendirme ve tecrübe düzeylerinin artırılma çalışmaları için "İnsan Kaynaklarını Geliştirme Komisyonu"; Ticari ve sınai girişimlerin artırılması ve genç girişimcilerin iş hayatına kazandırılmaları, proje çalışmalarının, meslek edindirme kursları, eğitim, istihdam tedbirleri vs. yapılması için "Girişimcilik Komisyonu" ile ülke dışı kentsel çalışmaların araştırılması, yurtdışı olanaklarının değerlendirilmesi ve fon araştırmalarının yapılması için de "Dış İlişkiler Komisyonu" örnek olabilir.

Diğer yandan uzun yıllar devam eden GAP'ın tamamlanması, GAP Bölgesinin kalkınmasında önemli bir rol oynayacaktır. Ancak Türkiye'de yapılan planların çok başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Hazırlanan bölge planlarının en önemli eksikliği, yerel düzeyde uygulama mekanizmalarının oluşturulamamış olması, finans boyutu sorunu ve en önemlisi ise yerel düzeyde bir sahiplenmenin oluşturulamaması olarak göze çarpmaktadır. Proje ile özellikle tarımsal kesimde ortaya çıkan ve çıkacak olan olumlu gelişmeler tüm sektörleri etkileyecektir. Önemli bir aktif yatırımı ve yıllık yaratığı katma değeri olan bu proje akılcı bir şekilde hızlı finansmanı sağlanırsa Adıyaman ili yanında bölge illerinde de amaçlanan değişim daha hızlı gerçekleştirilebilecektir.

Ayrıca mutlak fakirliğin azaltılması için özellikle sosyal projelerin geliştirilebilmesi önemli olmaktadır. Bu sebeple yüksek kırsal nüfusun kırsal kalkınma projeleriyle geliri artırılıp oluşacak gelirin sanayi, ticaret ve hizmetler sektörüne aktarılması gerekmektedir.

Yapılan inceleme ve analiz sonuçlarına göre Adıyaman ilinde azgelişmişlik sorununun çözümlenebilmesi çok zor değildir. Ancak bunun için sektörlerin temel sorunlarının çözümlenmesi gerekmektedir. Sektörler arasında karşılıklı etkileşimler gelişme dinamiğinin hızlanmasına da olanak verecektir. Ancak bu sorunun çözümlenmesinde özellikle teknolojinin, iletişim olanaklarının çok hızlı geliştiği günümüzde bu eğilimleri dikkate almayan bir yaklaşımın başarılı olması da mümkün görülmemektedir. Çünkü günümüzde küçük işletmelerin ve geri kalmış bölgelerin rekabet güçlerini arttırmak için bölgesel kalkınma araçlarının çeşitlendirilmesi çok önemli bir konu olmaktadır. Örneğin organize sanayi bölgeleri yanında bilim parkları, teknolojik parklar, yönetim ve teknik danışmanlık merkezleri ile yenilenme stratejileri araştırma merkezlerinin kurulması teşvik edilmektedir.

Diğer yandan küreselleşmenin kalkınmada avantajları olduğu gibi dezavantajları da söz konusudur 1980'li yıllardan bu yana, küreselleşmenin giderek hızlandığı bir dünyada, Türkiye'nin dünya coğrafyası ve kendi içinde önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Bu yeni dönemde belli sektörler, belli bölgeler ve ülkeler öne çıkarken, bu döngünün dışında kalan geniş bir mekân ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, küreselleşmenin iktisadi mantığına uyum sağlayamayan, onun gerekleri açısından yetersiz alt yapıya sahip oldukça geniş bir mekan ve sektör bu döngünün dışında kalmaktadır.

KAYNAKÇA

A-BASILMIŞ KAYNAKLAR

Adıyaman DSİ Bölge Müdürlüğü (**2006), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Dernekler Müdürlüğü (**2007), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü (**2002), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü (**2003), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü (**2004), Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü (**2005), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Kültür ve Turizm Müdürlüğü (**2006), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2005), Brifing Raporu**, Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2000), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2001), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2002), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2003), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2004), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2005), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2006), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü (**2007), Ekonomik Durum Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Sanayi Odası (**2004), Adıyaman'ın Sorunları ve Çözüm Önerileri,** Adıyaman

Adıyaman Tarım Müdürlüğü (**2002) Adıyaman Tarım Master Planı,** Adıyaman

Adıyaman Tarım Müdürlüğü (**2005), Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Üniversitesi (**2007), 10 Yıllık Gelişme Planı**, Adıyaman Üniversitesi Yayını

Adıyaman Üniversitesi (**2008), 20 Yıllık Gelişme Planı**, Adıyaman Üniversitesi Yayını

Adıyaman Valiliği (**1973), 1973 İl Yıllığı,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**1994**), **1994 İl Yıllığı,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2001**), **Adıyaman İlinin GAP İçerisindeki Yeri,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2003**), **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2005**), **Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2006**), **2006 Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2007**), **2007 Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2008**), **2008 Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2009**), **2009 Brifing Raporu,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2006**), **GAP'ın Adıyaman İline Etkileri,** Adıyaman

Adıyaman Valiliği (**2007**), **İstihdam Raporu,** Adıyaman

Alpaydın, İhsan Köksal (**1997**), **Adıyaman Şehir Coğrafyası,** Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir

Alpaydın, İhsan Köksal (**2007**), **Adıyaman İli'nde GAP'ın Sosyo-Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkisi,** Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Coğrafya Anabilim Dalı. Bilimsel Araştırma Projeleri, İzmir

Anonim (**2004**), **Rekabette Kümelenme Modeli**, *Aylık Hedef Dergisi* , Sayı 132

Anonim (**2006**), **"Kobi'ler Kümelenecek",** *Kobi-Efor Dergisi*, Ağustos

Anonim (**2006**), **"Adıyaman Kümelendi",** *Kobi-Efor Dergisi*, Ekim

Anonim (**2006**), **"Adıyaman Avrupa'nın En büyük Tekstil Havzası Oluyor",** *Hürriyet Gazetesi*,14 Eylül 2006

Anonim (**2007**), **"Muhafazakar Demokraside Yerel Yönetim Vizyonu -III",***Yerel Siyaset Dergisi*, Nisan Sayısı.

Arslan, Kahraman (**2005**), **Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Derlenmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları,** *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1, İstanbul

Besler, Neslihan; Ertuğrul,Erdal; Şimşek, Mustafa (**1998**), **GAP Önerilen Finansman Yöntemleri**,TKB Yayınları, Ankara

GAP BKİB (**2007**), **GAP Bölgesi Yatırım Fırsatları** , Ankara

GAP BKİB Çekül Vakfı, (**2005**), **Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı Taslağı,** "Avrupa Komisyonu Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı, Ankara

GAP BKİB (**1993**), **Güneydoğu Anadolu Projesi Dış Kaynak Kullanımı**, Ankara

GAP BKİB (**1997**), **UNDP Sürdürülebilir Kalkınma Programı,** Ankara

GAP BKİB (**1997**), **Sanayileşeme Stratejisi,** Ankara

GAP BKİB (**1997**), **Adıyaman'ın Sosyo-Ekonomik Profili,** Ankara

GAP BKİB, (**2000**), **Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı Vizyon,Amaç, Hedef ve Politikalar Değerlendirme Raporu,** Ankara

GAP BKİB (**2000**), **Bölge Kalkınma Planı Bilgilendirme Toplantısı**, Ankara

GAP BKİB (**2000**), **Güneydoğu Anadolu Projesinde Son Durum**, Ankara

GAP BKİB (**2001**), **2000 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara

GAP BKİB (**2002**), **Bölge Kalkınma Planı Yönetici Özeti** cilt 1, Ankara

GAP BKİB (**2002**), **Bölge Kalkınma Planı Ana Raporu** cilt 2, Ankara

GAP BKİB, (**2002)**, **Uygulama Planı** cilt 3, Ankara

GAP BKİB (**2006)**, **Güneydoğu Anadolu Projesinde Son Durum**, Ankara

GAP Girişimci Destekleme Merkezleri (**2004)**, **Adıyaman Tekstil Sektörü Kümelenme Raporu**, Ankara

Çetin, Emin (**2007)**, **Türkiye'de Yerel ve Bölgesel Kalkınma Kuruluşları** TEPAV 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu 25-26 Ekim 2007, İzmir

DİE (**1998)**, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler,** Ankara

DİE (**1999)**, **GAP İl İstatistikleri 1950-1996,** Ankara

DİE (**2001)**, **GAP İl İstatistikleri 1996-1998** Ankara

DİE (**2002)**, **Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Etkileri Adıyaman**, Ankara

DİE (**2001)**, **Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeleri,** Ankara

DİE (**1992)**, **Tarımsal Yapı ve Üretim,** Ankara

DİE (**2002)**, **Tarımsal Yapı** Ankara

DİE (**2003)**, **Tarımsal Yapı** Ankara

DİE (**2004)**, **Tarımsal Yapı** Ankara

DPT **(1990), Güneydoğu Anadolu Projesi Master Plan Nihai Rapor Yöneticiler İçin Özet**, Ankara

DPT **(2006), İllerde Öne Çıkan Sektörler**, Ankara

DPT **(1990), İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması,** Ankara

DPT **(2003), İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması,** Ankara

DPT **(2001), Tekstil ve Giyim Sanayi, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu,** Ankara

Erkal, Mustafa **(1990), 101 Soru 101 Cevap Azgelişmişlik,** Der Yayınları,İstanbul

Eşiyok, Ali **(2003), İller ve Bölgeler Düzeyinde İmalat Sanayi ve Sektörel Yapı**, TKB Yayını, Ankara

Gündüz, A.Yılmaz **(2006), Bölgesel Kalkınma Politikası**, Ekin Yayını Ankara

Kar, Bülent **(2006), Yerel Demokrasi ve Kent Yönetimi,** Plato Danışmanlık Yayını

MPM **(2007), İmalat Sanayi Düşük Kapasite Oranları ve Çözüm Önerileri Eğitimi Notları,** Adıyaman

Titiz, İsmail **(2006), Belediyeler ve Bölgesel Kalkınma,** Plato Danışmanlık Yayını

TKB, **(2003), Uygun Yatırım Alanları Araştırması Adıyaman İli** , Ankara

TOBB **(1997), Adıyaman İlinin Ekonomik Yapısı ve Uygun Yatırım Alanları,** Ankara

TUSİAD-DPT **(2005), Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları, Sektör-Bölge Yığınlaşmaları,** Tüsiad Büyüme Stratejileri Dizisi No: 4, Ankara

Sevindirici, İbrahim **(1999), Azgelişmişliğin Ekonomisi**, Ayyıldız Yayını Ankara

B-İNTERNET ADRESLERİ

Adıyaman Belediyesi **(2009), İl Haberleri,** Yayın Tarihi: 24.02.2009 İnternet: www.adiyamanbelediyesi.gov.tr (E.T: Nisan 2009)

Adıyaman Gazetesi, **(2008), Haberler,** Yayın Tarihi: 24.06.2008 İnternet: http://www.gazeteadiyaman.com/?KAT=NEWS&CID=2470. (E.T: Nisan 2009)

Adıyaman İl Sağlık Müdürlüğü **(2009), İl Sağlık Verileri**, İnternet: http://www.saglik02.com/2007/ (E.T: Nisan 2009)

Adıyaman Valiliği **(2009), Ekonomik Veriler,** İnternet: www.adiyamanvaliliği.gov.tr (E.T: Nisan 2009)

Adıyaman Üniversitesi **(2009), Stratejik Rapor,** İnternet: www.adiyamanedu.tr (E.T: Mayıs 2009)

Akman, Ahmet **(2007), Yerel Kalkınma Stratejileri ve Ekonomik Açılımlar 2007** İnternet, http://www.memleket.com.tr/news_detail.php?id=18676 (E.T: Eylül 2008)

DPT (**2008) GAP Eylem Planı** İnternet, http://www.dpt.gov.tr (E.T: Eylül 2008)

Ekodialog **(2008), Ekonomi, Turizm ve Geleceğimiz** İnternet, http://www.ekodialog.com (E.T: Eylül 2008)

İçişleri Bakanlığı **(2009),** İnternet, http://www.ilemod.gov.tr/Envanter/ (E.T: Mayıs 2009)

Karayolları Genel Müdürlüğü **(2009),** İnternet, http://www.kgm.gov.tr/ (E.T: Nisan 2009)

Kobifinans **(2008), Doğu'da Kalkınmanın Motoru Kültür Turizmi** Yayın Tarihi: 24.06.2008 İnternet, http://www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011605/19282/9 (E.T: Eylül 2008)

Koç Ali **(2008), Turizm Devrimi**, URAK, Yayın Tarihi: 20.06. 2008, İnternet, http://www.bazaarturkey.com/press/turizm_devrimi.html (E.T: Eylül 2008)

Kültür ve Turizm Bakanlığı **(2008), Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri**. İnternet: www. turizm.gov.tr (E.T: Eylül 2008)

Mortan, Kenan **(2006), Uygarlıkların Buluştuğu Yerde Yerel Kalkınma Paneli** Mardin Midyat 2006, İnternet: www.tarihikentlerbirligi.org/doc/kenan_mortan.ppt (E.T: Mayıs 2009)

Radikal Gazetesi **(1996), Haberler,** Yayın tarihi: 10.09.2006, İnternet: http://www.radikal.com.tr (E.T: Mayıs 2009)

Referans Gazetesi **(2008), Haberler** Yayın tarihi: 20.06.2008 İnternet: http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=84144 (E.T:Nisan 2009)

TUİK **(2007), Turizm İstatistikleri** İnternet, http://www.tuik.gov.tr (E.T: 2007)

TEDAŞ **(2007), İller İtibariyle Elektrik Enerjisi Kullanımı Adıyaman İli**, İnternet, http://www.tedas.gov.tr/29,Istatistiki_Bilgiler.html (E.T: Eylül 2008)

TEPAV, Dedeoğlu Emin **(2007), Türkiye'de Yerel Kalkınma ve Aktörler,** İnternet, haber.tobb.org.tr/uploads/1179_EMIN%20DEDEOGLU%20SUNUM.ppt, Slide 14 (E.T: Mayıs 2009)

TUİK **(2008), İller İtibariyle İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYİH Adıyaman İli**, http://www.tuik.gov.tr//ulusalhesapapp/ulusalhesap.zul?tur=2 (E.T: Eylül 2008)

TBB **(2009), İller İtibariyle Bankacılık Verileri,** İnternet http://www.tbb.org.tr (E.T: Nisan 2009)

Altan, Rıfat **(2008),** İnternet: http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=64 (E.T: Eylül 2008)

Elvan, Lütfi **(2008), Ülkemizde Bölgesel Kalkınma Politikasının Bugünü ve Geleceği,** İnternet: http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1864&id=91 (E.T: Kasım 2008)

Kaya, Erol **(2008), Yerel Kalkınma Nedir** İnternet http://www.erolkaya.org/tr/tab.aspx?tabid=572 (E.T: Aralık 2008)

Saltı, Ayser **(2007),** İnternet http://www.erolkaya.org/tr/tab.aspx?tabid=572 (E.T: 25.12.2007)

Rodoplu, Gültekin, **(2008), Yerel Kalkınma** Kocaeli Üniversitesi İİBF İnternet :www.kentarastirma.com/index.php?sayfa=altsayfa.php&id=131 (E.T: 25.12.2008)

Portakal Haber Sitesi **(2008), Besni-belediyesi-nin-ab-projesi-kabul-edildi,** Yayın tarihi: Haziran 2008, İnternet: http://www.porttakal.com. (E.T: 03.09.2008)

Yeni Şafak Gazetesi **(2008), Haberler,** Yayın tarihi: 20.06.2008, İnternet: http://yenisafak.com.tr/yurthaberler/?t=05.07.2007&i=54419. (E.T: 25.12.2008)